

ARHIVELE NAȚIONALE – DIRECȚIA JUDEȚEANĂ ARAD

ORAȘUL ȘI JUDEȚUL ARAD DUPĂ 1 DECEMBRIE 1918
DIN AMARUL LUNILOR DE TRANZIȚIE CĂTRE ADMINISTRAȚIA ROMÂNĂ
STUDIU ȘI DOCUMENTE

Coordonatori: MIRCEA TIMBUS, ANDREI CACIORA

Studiu introductiv: MIRCEA TIMBUS

Autori: MIRCEA TIMBUS, ANDREI CACIORA

Colaboratori: ANCA DORINA BĂIȚOIU, ȘTEFAN BĂIȚOIU, ANDREI CACIORA,
EUGENIU CRISTE, dr. LUCIAN PETRAȘ, IOAN POPOVICI, MIRCEA TIMBUS

Referent științific: dr. IOAN DRĂGAN

Traduceri din limba maghiară: ANDREI CACIORA

Tehnoredactare: ȘTEFAN BĂIȚOIU, prof. dr. GABRIELA ADINA MARCO

CUPRINS

STUDIU INTRODUCATIV.....	5
LISTA DOCUMENTELOR.....	33
DOCUMENTE.....	44

STUDIU INTRODUCŢIV

Cuprinderea teritoriului arădean sub ocârmuirea românească, îndelung aşteptată de locuitorii români, întotdeauna majoritari în această parte de ţară , avea să se înfăptuiască după memorabila zi de 1 Decembrie 1918. Poporul român, prin exponenţii săi, a decis atunci să pună capăt unei anomalii istorice, tot mai apăsătoare, aceea care îngăduia naţiunii maghiare, minoritare din punct de vedere numeric în Transilvania, să exercite, în mod abuziv, rolul conducător în această provincie.

Este cunoscută contribuţia determinantă a bravilor oameni politici arădeni, vrednici de cinstire, Ştefan Cicio-Pop, Vasile Goldiş, Ioan Suci, ca să-i amintim doar pe cei mai reprezentativi, în pregătirea şi organizarea actului Unirii. Au ştiut să acţioneze oportun pe fundalul evenimentelor care, la sfârşitul primului război mondial, au dus la prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar, deschizând calea eliberării de sub stăpânirea străină a românilor din Transilvania (inclusiv Părţile Ungurene) şi Banat, după eliberarea celor din Basarabia şi Bucovina şi unirea lor cu Regatul român.

Unirea românilor, spunea, mai târziu, profesorul universitar Ioan Lupaş, s-a produs „... ca urmare firească a unei îndelungate pregătiri istorice, în cursul căreia poporul acesta de eroi şi mucenici a izbutit să îşi apere cu uimitoare stăruinţă *sărăcia şi nevoile şi neamul*, rămânând împotriva tuturor năvălirilor barbare şi tuturor vremelnicilor stăpâniri străine, în cea mai strânsă legătură cu pământul strămoşesc, în care, ca într-un liman de mântuire şi-a putut adăposti traiul de-a lungul vremurilor de urgie”¹.

Decizia de unire cu Ţara a românilor şi pământurilor locuite de ei în Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească votată cu firesc entuziasm de către deputaţii prezenţi la Adunarea Naţională şi întărită prin explozia de urale a mulţimii adunate pe Câmpul lui Horia din Alba Iulia, a redeşteptat nădejdea în scuturarea definitivă a oricărei asupriri şi întronarea dreptăţii şi libertăţii pentru locuitorii acestor provincii. Nimeni nu bănuia atunci că românii arădeni, atât de urgisiţi de-a lungul veacurilor alegând, la rândul lor, să trăiască în pace şi înţelegere cu celelalte neamuri, vor mai fi nevoiţi să îndure încă destule împilări de la vechii lor asupritori, până la împlinirea drepturilor ce li se cuveneau, potrivit cu realităţi istorice europene pe cale de a fi consfinţite prin tratate internaţionale. Faptele aveau să le înşele, din păcate, aşteptările şi să infirme logica lucrurilor, iar documentele epocii aduse în sprijin o confirmă. Este rolul istoricului să le scoată la lumină, pentru ca, prin mijlocirea lor, să înlesnească înţelesul evenimentelor aflate în derulare. Tocmai acest lucru îl încearcă şi realizatorii volumului de faţă,

¹ Ioan Lupaş, *Istoria unirii românilor*, Bucureşti, 1937, p. 8.

care, spre a evita eventuale omenеști erori de interpretare, transferă asupra înscrisurilor investigate, provenite îndeosebi de la instituțiile locale și din presa vremii, responsabilitatea dezvăluirii, chiar și dacă nu în întregime, a adevărului. Abordarea, lăsând nevalorificate încă destule informații, ascunse în surse mai greu accesibile, se înscrie în categoria contribuțiilor la aprofundarea subiectului enunțat, realizate cu ajutorul unui grupaj de documente, al căror conținut probator nu poate fi contestat.

Este știut că structura etnică în zona Aradului era în mod constant una majoritar românească. O atestă recensămintele anterioare anului 1918², precum și datele oficiale publicate la scurtă vreme după încheierea dominației ungurești. În „Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite”, apărut la Cluj, în anul 1921, județul Arad figurează cu 245.113 români și 98.208 unguri. Aici, ca de altfel peste tot la granița de vest a Transilvaniei, eforturile seculare de maghiarizare și deznaționalizare a populației românești autohtone nu au dat rezultate. Preponderența românilor era evidentă mai ales în mediul rural. Bunăoară, în cele 36 localități ale plasei Radna trăiau 27.155 români și 1.825 unguri, iar în plasa Sebiș, cu 49 localități, sunt menționați 30.390 români față de 2141 unguri etc.³. Aceeași superioritate numerică românească o recunoștea și contele Bethlen István, fostul prim-ministru al Ungariei în 1912, când, referindu-se la problema naționalităților, spunea: „Românii din Ungaria sunt mai numeroși decât maghiarii și decât alte popoare care trăiesc acolo, în următoarele regiuni: în întreaga Transilvanie istorică, în trei circumscripții din Maramureș, în toate circumscripțiile Sălajului, în marea majoritate a celor din Satu Mare, Bihor și Arad”⁴.

Cunoscând la fel de bine această indubitabilă realitate, guvernul noii republici ungare, condus de contele Károly Mihály în intervalul noiembrie 1918-martie 1919, s-a cramponat totuși de iluzia păstrării în continuare a frontierelor vechii Ungarii, ca și cum statutul de minoritari al ungarilor în raport cu românii din Ardeal n-ar fi intrat în discuție. Chiar dacă, luat de valul înnoirilor revoluționare, a recunoscut inițial dreptul Consiliului Național Român Central din Arad de a se pronunța în numele poporului român, a sfârșit prin a se opune fățiș cursului firesc al istoriei și a refuzat recunoașterea oficială a actului unirii Transilvaniei cu România⁵.

De aceea, după 1 decembrie 1918, orașul și județul Arad, precum și alte teritorii din vestul Transilvaniei, aveau să cunoască o situație specială, determinată de existența în zonă, la început, a două tipuri de autorități politico-administrative distincte, aflate în raporturi de incompatibilitate între ele. Pe de o parte instituțiile maghiare ale noului regim republican-

² Andrei Caciora, Eugen Glück, *Situația etno-demografică a părților arădene între 1849-1918*, în „Ziridava”, vol. XII, Arad, 1980, p. 229.

³ C. Martinovici, N. Istrate, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, 1921, p. 9-38.

⁴ Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 259. Autorul face trimitere la Grof Bethlen István, *Az ólahok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó éven* (Achizițiile de moșii ale românilor din Ungaria în ultimii cinci ani), Budapesta, 1912, p. 8.

⁵ *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 16.

popular aflate în funcție îndeosebi în oraș, iar pe de altă parte consiliile și gărzile naționale române, constituite în mare măsură încă din noiembrie 1918, care își desfășurau activitatea potrivit cu dispozițiile Consiliului Național Român Central din Arad, până la 1 decembrie și apoi cu ale Consiliului Dirigent Român din Sibiu, forul „diriguitor”, cum i se spunea atunci, cu atribuții de guvern provizoriu. Transilvania, Banatul și teritoriile din Ungaria locuite de români au dobândit prin actul de la 1 Decembrie 1918, autonomie provizorie, urmând ca definitivă încadrare a lor în noul stat național să fie decisă la Conferința de Pace de la Versailles.

Așadar, în perioada de tranziție care a urmat, până la confirmarea internațională a hotărârilor adoptate la Alba-Iulia, guvernele care s-au perindat la cârma Ungariei, reluându-și pretențiile absurde privind integritatea teritorială a țării lor, au urmărit să-și conserve supremația asupra ținuturilor aflate în dispută, folosindu-se în acest scop de administrația civilă, rămasă încă pe poziții în marile orașe. Au avut de partea lor înseși prevederile armistițiului din 13 noiembrie 1918, semnat la Belgrad între reprezentanții guvernului Károly și comandantul suprem al trupelor aliate din Europa de Sud-Est, generalul francez Louis Franchet d'Esperey⁶. Convenția militară încheiată cu acel prilej, stipula că „administrația civilă va rămâne în mâinile guvernului actual”. Înțelegerea mai impunea instituirea unei linii de demarcație între armata maghiară și aliați, pe râul Mureș, demobilizarea celei mai mari părți a armatei maghiare, retragerea trupelor ungare la nord de linia de demarcație, în sectoarele evacuate urmând să intre armatele aliate, cu drept de trecere și staționare etc.⁷ În acest context, armata sârbă, parte a forțelor aliate, a fost lăsată, după eliberarea patriei proprii, să treacă nestingherită Dunărea, ca avangardă a armatei franceze și să se răspândească imediat în Banat. Mișcându-se în voie a ajuns, în 20 noiembrie 1918 până la sud de Mureș, iar în 21 noiembrie, o formație de circa 1200 militari sârbi a intrat în Aradul-Nou și în cetatea Aradului⁸. Văzându-se instalați în Banat, sârbii nu intenționau să mai părăsească provincia, ba chiar o doreau încorporată statului lor, deși Transilvania, inclusiv Banatul, fuseseră promise României, în august 1916, în schimbul intrării în război de partea Antantei. Cerințele sârbilor veneau în contradicție cu ale românilor, care, la rândul lor, revendicau teritoriul în cauză, cu atât mai mult cu cât România își reluasese locul alături de aliați prin noua mobilizare, din 10 noiembrie 1918, după denunțarea păcii separate încheiate cu germanii la 7 mai 1918, în București-Buftenă. Cu toate acestea, pe durata staționării ei în Banat, armata sârbă s-a comportat nu ca aliată, ci ca veritabilă forță de ocupație, permițându-și imixțiuni brutale în administrație și în viața locuitorilor. În competiția româno-sârbă pentru

⁶ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 285.

⁷ Direcția Județeană Arad a Arhivelor Naționale, (în continuare D.J.A.N. Arad), *fond Prefectura Județului Arad* (în continuare P.J.A.), Actele comitetului suprem, document 907/1918, f. 2.

⁸ Alexandru Roz, *Aradul-Cetatea Marii Uniri*, Editura Mirton, Timișoara, 1993, p. 278.

Banat, armata franceză și ea prezentă aici, și-a asumat rolul mediator⁹. Cât despre armata română, aceasta reușise să repună pe picior de luptă 90.000 oameni care, în 24 noiembrie, la apelul Comandamentului francez, au reintrat în acțiune. Trupele diviziilor a VII-a și a II-a au trecut munții în Ardeal, ajungând în zilele următoare până la Târgu Mureș, Reghin și Miercurea Ciuc¹⁰. Concomitent armata germană, înfrântă, se retrăgea din România, astfel că, la 1 decembrie 1918, când la Alba Iulia se hotăra Unirea, regele Ferdinand reîntra și el în București, în fruntea armatei sale¹¹. Premisele eliberării de sub stăpânire străină a întregului teritoriu locuit de români și de intrare în normalitate, fiind create, se aștepta doar înfăptuirea propriu-zisă a dezideratului de veacuri al românilor. Numai că înaintarea trupelor române spre vestul Ardealului, supravegheată atent de aliați, pentru respectarea neabătută a liniei de demarcație stabilită de convenția de armistițiu, nu putea înregistra ritmurile dorite de românii arădeni. Lipsiți de sprijin militar, aceștia aveau să resimtă în continuare vitregia apăsării străine.

În primele zile după Unirea cea Mare, românii din zona Aradului nădăjduiau într-o iminentă aplicare a hotărârilor adoptate la Alba Iulia. Ca întotdeauna însă, oamenii din popor nu realizau, nici atunci, că înfăptuirea unor prefaceri istorice de asemenea anvergură, presupunea alte durate și ritmuri decât cele dorite de ei. Noile foruri românești au trecut metodic la acțiune. Pentru conducerea provinciilor alipite, Adunarea Națională de la Alba Iulia a ales Marele Sfat Național, în frunte cu Vasile Goldiș, compus din 250 membri, din care 23 erau reprezentanți ai județului Arad. În prima sa ședință din 2 decembrie 1918, Marele Sfat Național a desemnat din rândul membrilor săi guvernul provizoriu al Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmăruului și Maramureșului, cu denumirea de Consiliul Dirigent Român (în continuare C.D.R.) structurat în 15 resoarte (ministere, în înțelesul actual – n.n.)¹². Fruntașilor politici arădeni le-a revenit conducerea a patru resoarte: Culte și Instrucțiune Publică (Vasile Goldiș), Armată și Siguranță Publică (Ștefan Cicio-Pop), Organizare, Pregătirea Constituantei, Propagandă (Ioan Suciu) și Sănătate, Ocrotiri Sociale (Ioan Flueraș)¹³. Statul român a fost primul care, la 11 decembrie 1918, prin decret regal, a recunoscut unirea provinciilor românești cu Țara¹⁴. De acum, C.D.R. cu sediul la Sibiu, intrându-și în atribuții, ca veritabil for executiv ce era, se întrunea în ședințe zilnice și elabora actele normative atât de utile pentru funcționarea consiliilor și gărzilor naționale române din teritoriu, aflate în subordinea sa. Preocupat de asigurarea necesarului de alimente pentru populație, în condițiile vitrege de atunci, Consiliul Dirigent, în ședința din 14

⁹ Dan-Simion Grecu, *Armata franceză în Banat și Arad (1918-1919): aspecte istorice, militare, politice și poștale*, în „Buletinul Cercului de Studii Istorice și Poștale din Ardeal, Banat și Bucovina”, an XVI, nr. 3, septembrie 2007, Timișoara, p. 25.

¹⁰ Corneliu Paul Maior, *Aradul și zona de vest cupă Marea Unire*, în „Ziridava”, nr. XVIII, Arad, 1993, p. 342.

¹¹ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 280.

¹² D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 3/1918, f. 42-43.

¹³ *Ibidem*, dosar 4/1918-1919, f. 2-3.

¹⁴ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 282.

decembrie, l-a desemnat pe dr. Cornel Iancu, avocat, în funcția de comisar cu alimentația în comitatul Arad¹⁵. Numitul avea să se confrunte în această calitate cu destule obstacole. Astfel, bunăoară, aprovizionarea cu alimente a orașului suferea din cauza unei blocaje dictate, în mod surprinzător, chiar de tabăra aliată. Un ordin al Comandamentului trupelor sârbești din cetate, interzicând trecerea peste Mureș a produselor alimentare din Aradul-Nou, a închis accesul orașenilor la un vechi și deosebit de util rezervor de hrană¹⁶. În seria primelor măsuri luate în acea vreme de C.D.R. s-a înscris preluarea conducerii cultelor și instrucțiunii publice¹⁷, iar, ca urmare, Vasile Goldiș șeful resortului de profil anunța, în 29 decembrie, introducerea limbii române la predarea disciplinelor de studiu în școlile supuse controlului revizorilor de stat¹⁸. Dar pentru că învățământul de stat era finanțat de la bugetul Republicii Ungare, schimbările anunțate au început să se facă simțite la școlile arădene abia cu începere din anul școlar 1919/1920. Consiliile și gărzile naționale române teritoriale și-au asumat la rândul lor, în comunele cu populație românească, rolul de organe administrativ-politice de tranziție, menite să asigure nevoile de pace, siguranță și ordine publică până la organizarea oficială a instituțiilor viitorului stat român unitar. În comunele românești din județul Arad, nu și în municipiu, ele au reușit să înlocuiască aparatul funcționăresc maghiar cu primari, notari și consilieri români¹⁹ și să-și îndeplinească menirea de a asigura atmosfera necesară desfășurării pașnice a vieții în comunitățile respective²⁰, atâta timp cât nu au fost împiedicate, prin forța armelor, să acționeze. Ținând seama de îndemnurile cumpănite transmise în teritoriu de Consiliul Național Român (în continuare C.N.R.) din comitatul Arad, la instituirea noilor antistii comunale, se mențineau în funcții notarii unguri, ca slujbași indispensabili ai cancelariilor, cu condiția să nu-și fi atras dezaprobarea locuitorilor prin acțiuni samavolnice și să accepte „voia diriguitoare” a C.N.R. comunale²¹. Cât despre municipiul Arad, așa cum s-a mai arătat, aici administrația maghiară continua să-și exercite prerogativele. Pe lângă instituțiile comitatului și primăriei, au început să aibă un cuvânt de spus în treburile orașului noile organizații post-revoluționare, Consiliul Național Maghiar, Sfatul Muncitoresc, Consiliul Militar, precum și unele organizații profesionale ca cea a Micilor Comercianți și Meseriași Socialiști ș.a.²² În fruntea comitatului și orașului, guvernul maghiar a instalat un comisar guvernamental, pe dr. Varjassy Lajos,

¹⁵ D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, f. 17.

¹⁶ „Aradi közlöny”, Arad, 28 decembrie 1918, p. 4.

¹⁷ „Gazeta oficială”, nr. 5, Sibiu, 18 ianuarie 1919, p. 18.

¹⁸ *Idem*, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919, p. 30.

¹⁹ Arhivele Naționale București (în continuare A.N.), *fond Consiliul Național Român* (în continuare C.N.R.) Arad, dosar 63/1919, f. 1-3, dosar 93/1919, f. 13-17.

²⁰ *Ibidem*, dosar 33/1919, f. 3, dosar 74/1919, f. 4, 7.

²¹ Andrei Caciora, Nicolae Roșuț, *Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională – Documente*, vol. 1, Arad, 1978, document 100, p. 259-263.

²² A.N., *fond C.N.R. Comitatus Arad*, dosar 5/1919, f. 1.

politician de orientare radicală²³, ajutat de vicecomitele Schill Jozsef, adversar al reformelor. Acesta din urmă a protestat, în 11 decembrie, împotriva arborării steagului național român pe clădirea comitatului, venind în contradicție cu superiorul său care, pornind de la recunoașterea faptului că românii dețineau majoritatea absolută în comitat, era de părere că înălțarea steagului lor se justifica²⁴. În cele din urmă însă diferendul și-a pierdut obiectul, întrucât un grup de soldați din Garda Națională Maghiară a pătruns, în noaptea de 12/13 decembrie, în sediul comitatului și a smuls de la locul său stindardul românesc²⁵. Chiar dacă inițial, pentru salvarea aparențelor, autoritățile maghiare din municipiu au mimat colaborarea cu noile organizații românești, s-a dovedit curând că ele nu scăpau nici un prilej să le îngreuească funcționarea. În acel timp, la conducerea C.N.R. din comitatul Arad era dr. Iustin Marșieu, viitorul prefect al județului, iar oficiul său a fost instalat chiar în clădirea comitatului²⁶. Într-un edificiu din Piața Ferenc (azi Piața Mihai Viteazul, colț cu str. Tudor Vladimirescu n.n.) își avea sediul Garda Națională Română (în continuare G.N.R.) a comitatului Arad, pusă sub comanda căpitanului Moise Rișcuția²⁷.

Fiecare dintre cele două tipuri de autorități, cea românească și cea maghiară, urmăreau, de pe poziții diferite, desfășurarea evenimentelor. Românii, aflați, încă sub ocupație în această parte de țară, așteptau venirea armatei eliberatoare care, în primele zile ale lunii decembrie 1918, își continua înaintarea în Transilvania. Regimentul 6 Vânători a reușit, în ziua de 7 decembrie, să elibereze Brașovul, după o confruntare cu trupele germane în retragere. La cererea generalului Berthelot și cu aprobarea generalului Louis Franchet d'Esperey, Divizia a VII-a română a ocupat noi poziții pe aliniamentul Cluj-Dej-Turda, eliberând la rândul său, până la sfârșitul lunii decembrie, Clujul, Baia-Mare, Jibou, Zalău, Sighet, nu fără unele ciocniri cu trupele ungurești de acolo. Concomitent, pe ruta Târgu-Mureș-Alba Iulia, acționa Divizia a VI-a, iar pe direcția Sibiu-Orăștie-Deva-Petroșani, Divizia a IX-a Vânători²⁸. Pe data de 14 decembrie, unități ale armatei române au ocupat Deva și au preluat controlul căii ferate spre podul de la Brănișca. Apropierea lor de teritoriul arădean a stârnit panică în rândul autorităților maghiare care, văzându-și amenințate pozițiile, au decis să răspundă tot mai violent încercărilor românești menite să grăbească punerea în practică a hotărârilor adoptate la Alba-Iulia. Un tren blindat echipat de luptă a fost trimis din Arad cu misiunea de a disloca formațiunea de apărare a podului de la Brănișca. Ciocnirea care a urmat, soldată cu pierderi de vieți omenești și răniți, nu a putut opri înaintarea trupelor române. Un alt detașament al diviziei din Deva a traversat, în

²³ Dan Demșea, *Intransigență și modernitate în mișcarea națională românească 1879-1919*, în „Aradul – monografia orașului”, Arad, 1999, p. 132.

²⁴ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 3568/1918, f. 1.

²⁵ A.N., *fond C.N.R. Comitatus Arad*, dosar 54/1918, f. 1-2.

²⁶ „Românul”, nr. 29, Arad, 14 decembrie 1918, p. 3.

²⁷ Traian Mager, *Contribuțiuni la istoria Unirii 1918-1919. Jurnal*, Tipografia Diecezana, Arad, 1939, p. 49.

²⁸ Comeliu Paul Maior, *loc. cit.*, p. 343.

condiții de iarnă, drumul anevoios de munte, și a ajuns, în noaptea de 23 decembrie la Brad, obiectiv strategic important pe valea Crișului Alb, care deschidea noi căi de acces spre Arad, pe șosea și calea ferată²⁹.

Data fiind hotărârea autorităților civile maghiare de a nu ceda supremația în zona Aradului, acestea au procedat la întărirea potențialului lor militar, fără să neglijeze nici consolidarea forțelor polițienești și ale jandarmeriei. La intervenția comisarului guvernamental pe lângă ministrul ungar de interne, în sprijinul jandarmeriei din Arad au fost trimiși jandarmii din Orșova. Garnizoana militară locală, de tăria câtorva companii, comandate de colonelul de honvezi (infanterie n.n.) Geza Dobák, avea în dotare trenuri blindate și armament greu. Și-a mai completat stocul de arme și muniții de la trupele germane aflate în retragere, care, după 10 decembrie, s-au perindat prin Arad. Efectivele armatei maghiare de aici au sporit, în a doua jumătate a lunii decembrie, cu încălcarea prevederilor convenției de armistițiu, prin revenirea în localitate a Regimentului 3 husari (cavalerie n.n.). Dacă la aceste unități adăugăm și puternica Gardă Națională Maghiară, avem imaginea forței militaro-polițienești ungare din oraș, care, fără îndoială, eclipsa firava alcătuire a G.N.R., încă tolerată la acea dată. Militarii unguri au depus la 20 decembrie, într-un cadru solemn, noul jurământ de credință³⁰, de data aceasta obligându-se să servească Republica, după ce fuseseră dezlegați de vechiul jurământ către împărat. Oastea provenea în mare măsură dintre demobilizații defunctei armate austro-ungare, dar cuprindea și destule elemente dubioase, aventuriste, greu de disciplinat care, pentru bani și alte sperate foloase de pe urma campaniilor militare în derulare, au acceptat să se înroleze. Era limpede că aceste preparative făceau parte dintr-o tactică ce viza oprirea prin forța armelor a românilor de a-și pune în aplicare hotărârea, devenită oficială, privitoare la eliberarea lor de sub nedreaptă stăpânire. Altminteri, ce sens ar mai fi avut implicarea într-o dispută aflată în curs de soluționare la Conferința de Pace de la Versailles? Alegând această cale și folosindu-se de prevederile favorabile ale convenției de armistițiu, tabăra maghiară a reușit să amâne cu câteva luni pătrunderea în oraș a armatei române, ale cărei formațiuni înaintate staționau atunci la Brad, pe valea Crișului Alb și la Zam, pe valea Mureșului. Iar ca atmosfera să fie cât mai tensionată, au început să circule trenurile blindate, pline cu militari, spre Hălmagiu și Săvârșin, trimise din Arad cu misiuni de patrulare și intimidare. Despre „foloasele” unor asemenea raiduri ne informează documentele începând cu a doua jumătate a lunii decembrie. Astfel, în gara Vărădia, doi ofițeri au coborât din trenul blindat pentru a face „ordine” și s-au remarcat prin violența revărsată împotriva unui lucrător de la calea ferată, „vinovat” că purta fixată la piept și chipiu o panglică tricoloră românească³¹. Tot în acea perioadă, raportul președintelui C.N.R. din Felminiș

²⁹ Traian Mager, *op. cit.*, p. 52.

³⁰ Isaia Tolan, *File din istoria Aradului*, Editura Semne, București, 1999, p. 158-159.

³¹ A.N., *fond C.N.R. Comitatus Arad*, dosar 63/1918, f. 1.

(azi Minișel), relatează despre violențele soldaților împotriva mai multor locuitori din comunele Cărand și Minișel, aflate la depărtare de calea ferată³². Nici orașul, care dispunea de organe de pază și ordine specializate nu a dus lipsă de manifestări antiromânești. Le-a surprins și consemnat presa locală. Din ziarul „Românul”, aflăm că tocmai în seara zilei de duminică 1 decembrie, după ce vestea triumfului de la Alba Iulia ajunsese la Arad, indivizi neidentificați și-au descărcat armele asupra a două imobile socotite de ei indezirabile: casa lui Ștefan Cicio-Pop, unde s-au desfășurat lucrările C.N.R. Central și s-au pus bazele G.N.R., precum și locuința avocatului Al. Stoinescu³³. S-au mai „evidențiat” în acest sens și alți „viteji”, incapabili să accepte actul justițiar adoptat de românii majoritari din Transilvania, menținuți veacuri la rând în nefirească supunere și asuprire. În zilele de 9 și 14 decembrie, au smuls și înlăturat drapelele românești, de curând arborate pe clădirile Episcopiei Ortodoxe și ale Tipografiei „Diecezana” și chiar își făceau un merit din a-i agresa pe cei ce purtau cocarde românești³⁴. Apogeul a fost atins însă la 29 decembrie, cu ocazia vizitării Aradului de către generalul Henri Mathias Berthelot, comandantul Armatei Dunării (Armata Franceză din Orient), un apropiat al românilor, aflat din octombrie 1918, în a doua sa misiune în România, după consumarea primei misiuni militare franceze (15 octombrie 1916 – 9 martie 1918)³⁵. C.N.R. al comitatului Arad a fost înștiințat, printr-o telegramă a C.D.R., despre această vizită³⁶ și a ținut să contribuie la reușita întâlnirii. În dimineața zilei de 29 decembrie, la ora 8, generalul, venit cu trenul de la Szeged, a coborât pe peronul gării din Arad, unde i s-a făcut o primire oficială. Președintele C.N.R. al comitatului dr. Iustin Marșieu și primarul orașului Lőcs Rezső au rostit alocuțiuni, iar o companie maghiară, aliniată în fața gării, a prezentat onorul. De aici generalul a pornit spre centrul orașului, întâmpinat pe tot traseul de o mulțime entuziasă, îndeosebi români, mulți veniți din satele vecine, îmbrăcați în frumoase straie naționale, purtând drapele și cocarde tricolore. La Hotelul „Crucea Albă” (azi Hotel „Ardealul”) îl aștepta grupul femeilor române, și ele cu veșminte naționale. Se intonau cântece patriotice. Generalul a luat parte la recepția din hotel, organizată în cinstea sa. Între timp atmosfera pașnică, sărbătorească de afară s-a încins, urmare a pătrunderii în mulțime a unei cete de unguri gălăgioși care, fluturând drapelul maghiar, i-au provocat pe români, pretinzând că le-ar fi murdărit steagul cu noroi. Busculada era în toi pe la ora 11, când generalul a ieșit din hotel, croindu-și cu greu drum până la automobil. Atunci s-au tras primele focuri de armă, inclusiv asupra mașinii. S-a produs panică generală. Oamenii pașnici, neînarmați, țipau îngroziți și căutau să iasă cât mai repede din învălmășeală. Cei mai mulți au

³² D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 157/1919, f. 1.

³³ „Românul”, nr. 22, Arad, 6 decembrie 1918, p. 4.

³⁴ Isaia Tolan, *op. cit.*, p. 161-162.

³⁵ Gheorghe I. Florescu, *Generalul Henri Mathias Berthelot și România – 1916-1918*, în „General Henri Berthelot – Jurnal și Corespondență 1916-1919”, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2000, p. 11-12.

³⁶ A.N., *fond C.N.R. Comitatus Arad*, dosar 117/1918, f. 1.

apucat-o la întâmplare, spre primărie sau spre Mureș, dar soldați, gardiști și jandarmi unguri le-au ieșit în cale și i-au luat la țintă. Destui au fost aceia care au căzut, răpuși de gloanțe. De la demență la genocid nu mai era decât un pas. Proporțiile reale ale nenorocirii au rămas necunoscute, întrucât autoritățile abilitate cu anchetarea cazului nu și-au făcut datoria. Dispunem totuși de raportul medicului de la Spitalul comitatului Arad, dr. Sever Păscuțiu, adresat C.N.R. Comitatens cu privire la internarea unui număr de trei răniți ridicați din stradă, în ziua de 29 decembrie, dintre care unul a decedat în spital³⁷. Încă un raport vorbește despre agresarea la aceeași dată pe malul Mureșului, de către doi unguri înarmați, a unui locuitor din Micălaca³⁸. Ziarele locale anunțau un număr de 4-20 de morți și mai mulți răniți³⁹, iar din scrisoarea unui ofițer francez, atunci în misiune militară în România, aflăm că pe parcursul vizitei la Arad a generalului Berthelot, „o grupă de soldați din garda ungară socialistă a deschis focul, omorând 8 oameni și rănind alți 15”⁴⁰. Nefericita întâmplare a atras după sine, în aceeași zi, și alte fapte reprobabile, numai că de data aceasta s-au îndreptat împotriva unor instituții, a căror activitate în slujba românilor se voia anihilată. Astfel, sediul G.N.R. din comitatul Arad a fost supus unui asediu prelungit, urmat de invadarea și devastarea incintei, dezarmarea gardiștilor și sustragerea echipamentului militar⁴¹. Nu a fost ocolit nici Seminarul Greco-Oriental Român, deși clădirea era cu poarta și ușile interioare încuiate, personalul fiind în vacanță. Agresorii, nimeni alții decât chiar gardiștii maghiari, au pătruns prin efracție și s-au dedat la distrugeri⁴². Iar pentru că în iureșul lor, „bravii” anonimi au trecut prin dreptul casei lui Ștefan Cicio-Pop, nu puteau pierde ocazia să mai tragă câteva focuri de armă prin ferestrele clădirii, aceasta fiind a doua răfuială, din aceeași lună, cu detestatul imobil⁴³. În împrejurările date, întoarcerea la gară a generalului Berthelot, după actele petrecute în oraș, n-a mai beneficiat de alaiul cuvenit. Informat despre cele întâmplate și în parte chiar martor la agresiune, a dispus punerea Aradului sub protecția armatei franceze. Tocmai ocupația trupelor străine voia să o evite primarul Lőcs, când, printr-un prim apel adresat locuitorilor orașului, în ziua de 30 decembrie, condamna folosirea armelor ca mijloc de exprimare între cetățenii de diferite naționalități și îndemna la liniștirea patimilor, pentru a nu se ajunge la un sângeros război civil⁴⁴. Regretele și îndemnurile târzii ale primarului n-au putut opri însă cursul evenimentelor. Două unități militare franceze, făcând parte din

³⁷ A.N., *fond C.N.R. Comitatens Arad*, dosar 142/1919, f. 1-2.

³⁸ *Ibidem*, dosar 93/1919, f. 9.

³⁹ „Românul”, nr. 42, Arad, 31 decembrie 1918, p. 1-2.

⁴⁰ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *Desăvârșirea unității național statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe*, vol. III, București, 1986, document 493, p. 128-130.

⁴¹ A.N., *fond C.N.R. Arad*, dosar 2/1919, f. 2, 5-6.

⁴² D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 329/1919, f. 2, *fond Primăria Municipiului Arad* (în continuare P.M.A.), dosar 195/1918, f. 1, 3.

⁴³ Traian Mager, *op. cit.*, p. 62.

⁴⁴ D.J.A.N. Arad, *fond P.M.A.*, dosar 51/1918, f. 1.

Regimentul I Vânători Africani, sub comanda maiorului Martin, au și ajuns în gara orașului în noaptea de 30/31 decembrie, venind de la Timișoara⁴⁵.

Informat despre „masacrul oribil” care a avut loc la Arad, generalul Prezan, șeful Statului Major al Armatei Române, printr-o telegramă adresată ofițerului său de pe lângă Comandamentul Armatelor Aliate din Orient, intervenea pentru autorizarea militarilor români să depășească linia de demarcație și să ocupe zona Arad-Oradea-Carei. Numai pe această cale, considera generalul, s-ar pune capăt jafurilor și crimelor comise aici de către „bande înarmate ungare sprijinite de gărzile lor naționale”⁴⁶.

După intrarea trupelor franceze în Arad, primarul orașului și Comandamentul armatei franceze din Timișoara, au lansat în 31 decembrie 1918, o proclamație comună, prin care se făcea cunoscut că ordinea și siguranța publică urmau să fie asigurate în continuare de armata franceză, împreună cu poliția și jandarmeria maghiară. Se interzicea posesia armelor, purtarea panglicilor cu însemne naționale, arborarea drapelurilor etc.⁴⁷. Proclamația nu pomenea despre aportul G.N.R. la promovarea climatului de pace și ordine, deși aceasta făcuse până atunci, în repetate rânduri, dovada eficienței sale în materie, bucurându-se chiar și de aprecierea comisarului guvernamental Varjassy⁴⁸. Ignorarea ei voită dezvăluia adevărata față a cercurilor administrativ-politico-militare maghiare care, nerenunțând la iluzia Ungariei Mari, refuzau cooperarea cu consiliile și gărzile naționale române în soluționarea problemelor urbei. Constatarea transpare cu și mai multă claritate din al treilea apel al aceluiași primar, lansat la 2 ianuarie 1919, în care acesta enumerând toate instituțiile și organizațiile din oraș invitate să vegheze la pacea locuitorilor, le-a omis în mod ostentativ tocmai pe cele ale românilor⁴⁹. Observator de aproape al politicii maghiare, generalul Berthelot avea să-și exprime mirarea, într-o scrisoare din 3 ianuarie 1919, prin cuvintele: „oamenii aceștia nu își dau seama încă de faptul că au fost învinși!”⁵⁰.

Forțele militare franceze întărite cu un nou batalion din același regiment, sosit la Arad în ziua de 2 ianuarie, au început să-și intre în atribuții. Maiorul Martin investit cu drept de decizie în probleme civile și militare⁵¹, conferea ocupației franceze autoritate pe plan local, care se suprapunea autorităților maghiară și română, existente. Episodul francez în istoria Aradului a durat mai bine de jumătate de an, până în 18 iulie 1919⁵² și cu toate că era menit să asigure

⁴⁵ „Aradi Közlöny”, Arad, 31 decembrie 1918, p. 8.

⁴⁶ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, document 474, p. 89-91.

⁴⁷ Dan Demșea, *loc. cit.*, p. 133.

⁴⁸ Alexandru Roz, *op. cit.*, p. 273.

⁴⁹ A.N., *fond C.N.R. Comitatens Arad*, dosar 5/1919, f. 1.

⁵⁰ General Henri Berthelot, *Jurnal și Corespondență 1916-1919*, Ediția a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 337.

⁵¹ Comeliu Paul Maior, *loc. cit.*, p. 344.

⁵² D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 873/1919, f. 15; „Românul”, nr. 64, Arad, 18 iulie 1919, p. 1 și nr. 66 din 20 iulie 1919, p. 2.

protecția generală a instituțiilor, bunurilor și vieții locuitorilor de aici, nu s-a ridicat, cel puțin pentru comunitatea română, la înălțimea așteptărilor. Cât de imparțială și echidistantă s-a dorit poziția francezilor în acele luni față de taberele aflate în dispută, ne-o sugerează atitudinea ofițerilor care, fără reținere, au acceptat ospitalitatea familiilor maghiare și evreiești înstărite din oraș, chiar și pe cea a primarului și altor notabilități, bucurându-se de găzduirea și favorurile oferite de aceștia⁵³. Francezii considerau că le revenea misiunea să impună strict respectarea convenției de armistițiu, iar toate celelalte chestiuni trebuiau lăsate să-și aștepte în liniște rezolvarea de la Conferința de Pace. În viziunea lor, soarta Aradului urma să fie și ea decisă la masa tratativelor, dar până atunci teritoriul, aflat la vest de linia de demarcație, revenea administrației civile maghiare⁵⁴. Militarii francezi păreau inerți la problemele românilor din oraș și comitat, insensibili la faptul că aceștia erau majoritari sub raport numeric, că își aveau instaurată propria organizare instituțională și că erau pe deplin motivați să-și recapete drepturile istorice asupra Transilvaniei și Banatului, în conformitate cu hotărârile adoptate la Alba Iulia. Cel puțin asta era impresia pe care au lăsat-o atunci când nu au ripostat la acțiunile de luptă ale armatei maghiare, pornite din Arad înspre Săvârșin și Hălmagiu, deși erau îndreptățiți s-o facă, în condițiile încălcării flagrante a mereu invocatei convenții de armistițiu. În loc să ceară demobilizarea armatei maghiare, au asistat impasibili la masarea de noi trupe în oraș și la raidurile acestora în afara lui. După 20 ianuarie, unități militare sub comanda generalului Soos de la Szeged au intrat cu trenuri blindate în gara Arad, de unde au înaintat spre limita de est a comitatului⁵⁵. Cu asentimentul guvernului de la Budapesta, care nu-și mai ascundea adversitatea față de revendicările românilor din teritoriile aflate încă sub administrarea sa, armata maghiară a preluat controlul căilor ferate din văile Crișului Alb și Mureșului pentru a zădărnici intrarea trupelor române în perimetrul arădean. Trenurile blindate, cu militari unguri la bord, trimise în acțiuni frecvente de patrulare pe acest traseu, nu puteau fi în nici un caz privite ca solii de pace. Îndemnurile pacifiste exprimate de primarul orașului, în apelul său din 30 decembrie, au rămas fără ecou în rândul armatei. Altminteri cum s-ar putea explica incursiunile din 26-29 ianuarie ale detașamentului de 1000 de soldați, trimis să invadeze stațiile de cale ferată între Radna și Săvârșin pentru a-i dezarma și alunga pe gardiștii români aflați acolo tocmai în scop de pază? Maniera în care a făcut-o a fost una brutală, vindictivă, intolerantă, bazată pe folosirea armelor⁵⁶. Concomitent, trupe maghiare s-au infiltrat, cu același scop și pe ruta spre Ineu, cu o primă descindere în gara Șiria (28 ianuarie). După dezarmarea gardiștilor întâlniți la post, au năvălit în comună, făcând-o cu atâta violență încât au lăsat în urma lor un mort și un om grav

⁵³ Isaia Tolan, *op.cit.*, p. 167-169; D.J.A.N. Arad, *fond P.M.A.*, dosar 180/1919, f. 1.

⁵⁴ Alexandru Roz, *op .cit.*, p. 280.

⁵⁵ Dan Demșea, *loc. cit.*, p. 133.

⁵⁶ A.N., *fond C.N.R. Comitatens Arad*, dosar 99/1919, f. 1.

rănit. A venit apoi rândul Ineului să fie ocupat , după care și-au continuat înaintarea „triumfală” spre Sebiș. O parte a populației, gardiștii români și intelectualii locului au fost nevoiți să-și părăsească vetrele, căutându-și adăpost în pădurile învecinate. Așa s-a întâmplat pe valea Mureșului, la Radna, Vărădia, Săvârșin, iar cei din comunele mai îndepărtate s-au refugiat la Zam, căutând protecția armatei române⁵⁷. Locul de refugiu al oamenilor pe valea Crișului Alb devenise Hălmagiul, localitate încă neocupată de invadatori. Garda națională de aici, autodenumită „Legiunea Hălmagiu”, era organizată pentru apărarea liniei ferate și a satelor vecine. După întreruperea contactului cu G.N.R. a comitatului Arad și cu gărzile din localitățile limitrofe, dezarmate de unguri, s-a afiliat comenzii regimentului român de la Brad⁵⁸. Odată cu retragerea forțată a gărzilor românești, factori de ordine și stabilitate, în localitățile părăsite a pătruns spectrul terorii, adus de cotropitori.

În timp ce autoritățile maghiare încercau în cursul lunii ianuarie să controleze situația din comitat și s-a văzut prin ce mijloace, în oraș prezența trupelor franceze de ocupație a imprimat un curs mai liniștit vieții cotidiene. Drept urmare, aici nu au mai avut loc răbufniri sângeroase de tipul celor petrecute la sfârșitul anului 1918, în ciuda faptului că administrația civilă ungară, prevalându-se de prevederile convenției de armistițiu, susținută și de francezi, se arăta tot mai puțin dispusă să accepte participarea noilor instituții românești la conducerea orașului. Guvernul maghiar a urmărit inițial să treacă gărzile române sub comanda celor ungurești pentru a le anihila, stratagemă care nu le-a reușit. S-a opus cu fermitate comanda G.N.R. din comitatul Arad⁵⁹. Pentru a se putea întreține însă, gărzile române, rămase fără subvenții de la statul maghiar, după ce la început acesta le asigurase o brumă de finanțare, au intrat în grija comunităților locale ale căror interese le slujeau⁶⁰. Un sprijin substanțial l-au primit de la C.D.R. care, în ședința din 13 ianuarie 1919, s-a angajat să suporte o bună parte a cheltuielilor necesare pentru plata soldelor gardiștilor arădeni. A și făcut-o, oferindu-le 750.000 coroane din împrumutul contractat la Banca „Victoria” din Arad⁶¹. Pentru asigurarea potențialului financiar pe seama ocârmuirii românești, indispensabil bunei funcționări a tuturor sectoarelor de activitate, C.D.R. a dispus în 14 ianuarie, trecerea direcțiilor, comisariatelor și percepțoratelor financiare transilvănene în subordinea Resortului Finanțelor de la Sibiu⁶². Măsura răspundea unei nevoi de dreptate, dacă avem în vedere că masa contribuabililor o formau aici românii și era firesc ca fondurile din impozitele și taxele colectate de la ei să nu servească unor interese străine. De altminteri, cum ne-o arată un document contemporan, C.N.R. din comuna Gurba a

⁵⁷ Alexandru Roz, *op. cit.*, p. 290.

⁵⁸ Traian Mager, *op. cit.*, p. 67, 69-71, 74-76.

⁵⁹ A.N., *fond C.N.R. Comitatus Arad*, dosar 101/1919, f. 1-2 și dosar 103/1919, f. 1.

⁶⁰ „Gazeta Oficială”, nr. 5, Sibiu, 18 ianuarie 1919, p. 21.

⁶¹ D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, p. 52, 83, 176-178, 49-50.

⁶² „Gazeta Oficială”, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919, p. 30-31.

oprit, încă din decembrie, predarea sumelor încasate în contul ajutoarelor de război și a impozitelor⁶³. În seria actelor normative elaborate atunci de C.D.R. se înscrisă și circulara privitoare la trecerea armatei ardelenice în subordinea Guvernului de la București, măsură luată din nevoia aducerii armatei române sub o conducere unitară. Rămânând în acest fel fără obiect, Resortul Armatei din C.D.R. s-a desființat, iar șeful acestuia, dr. Ștefan Cicio-Pop, a fost numit ministru fără portofoliu (cu problemele Ardealului) în Guvernul României. Cât despre domeniile ținând de siguranța publică, inclusiv gărzile naționale, acestea au fost preluate de Resortul Internelor, condus de Iuliu Maniu⁶⁴. Pe agenda executivului de la Sibiu își făceau loc, rând pe rând, teme stringente care-și așteptau soluționarea. Era firesc ca, în noile condiții, funcționarea serviciilor publice, regimul funcționarilor și utilizarea limbilor în teritoriile unite cu România să-i preocupe într-un mod aparte pe reprezentanții românilor. Acestea și-au găsit încadrarea în primul Decret al C.D.R., adoptat în 24 ianuarie, document care s-a remarcat prin soluțiile umanitare și raționale propuse. Vechile legi maghiare în materie erau menținute până la noi dispoziții, iar funcționarilor unguri le era îngăduit să-și păstreze posturile. Limba oficială devenea româna, cu precizarea că era admisă și folosirea, în paralel, a limbilor celorlalte naționalități, acolo unde acestea întruneau cel puțin 1/5 din numărul locuitorilor⁶⁵. Eforturilor guvernului provizoriu al Transilvaniei de a introduce schimbările necesare organizării administrativ-politice în teritoriile alipite României prin actul de la 1 Decembrie 1918, li s-a opus, cu tot mai multă înverșunare, guvernul de la Budapesta. A făcut-o, așa cum s-a văzut, cu ajutorul armatei, antrenată în acțiuni fâțișe împotriva noilor instituții românești și a populației din zona de vest a Transilvaniei, aflată încă sub sceptru maghiar. N-a fost frânat, din păcate, nici de trupele franceze de ocupație care nu țineau să intervină în favoarea românilor. De aceea atmosfera nu s-a detensionat ba, dimpotrivă, a cunoscut o tot mai acerbă încordare. Ne-o confirmă înscrisurile din februarie-aprilie 1919 care abundă în informații cutremurătoare despre o adevărată campanie antiromânească desfășurată în județul Arad⁶⁶. Mișcările de trupe maghiare pe valea Crișului Alb s-au întetit și au luat tot mai mult caracterul unor operațiuni de front. La 1 februarie a fost ocupată gara Sebiș, după care, vreme de trei zile populația comunei a trebuit să îndure regimul de teroare la care a fost supusă⁶⁷. Zadarnice au fost protestele căpitanului Barbu din Buteni și ale comandantului G.N.R. din județul Arad, căpitanul Rișcuția, adresate comisarului guvernamental din Arad împotriva atrocităților comise de soldații și gardiștii

⁶³ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, document 29007/1918.

⁶⁴ „Gazeta Oficială”, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919, p. 28-29.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 25-26.

⁶⁶ Prin decretul IV al C.D.R. din 7 februarie 1919, s-a trecut la adoptarea denumirilor românești în administrație și justiție, astfel că pentru *comitat* s-a adoptat cuvântul *județ*, pentru *comite* cuvântul *prefect*, instituția comitatului a devenit *prefectură*, ș.a.m.d. (Vezi „Gazeta Oficială”, nr. 10, Sibiu, 12 februarie 1919, p. 47).

⁶⁷ A.N., *fond C.N.R. Comitatens Arad*, dosar 116/1919, f. 1.

unguri, precum și cererile acestora privitoare la încetarea regimului de ocupație militară în zonă⁶⁸. Armata maghiară și-a continuat neabătută programul agresiv, dovedind pentru a câta oară, că nu gândurile pașnice au adus-o în mijlocul așezărilor românești.

Lucrurile erau cunoscute la nivelul conducerii armatei franceze. Generalul Faret, comandantul Diviziei a 11-a Infanterie Colonială, într-o scrisoare din 6 februarie adresată generalului Franchet d'Espérey, comandantul Armatelor Aliate din Orient, dezaproba decizia guvernului ungar privitoare la dezarmarea gărzilor românești, care a generat grave complicații și conflicte pe valea Crișului Alb, unde acționau trupe maghiare indisciplinate, asupra cărora, observa generalul, ofițerii nu aveau nici o autoritate⁶⁹. Generalul Berthelot, informat, la rândul său, despre atrocitățile comise de trupele ungurești, considera că se impunea retragerea acestora la vest de linia Arad-Oradea-Satu Mare, pentru detensionarea situației în zonă⁷⁰. Dar elanul ofensiv al armatei ungare nu putea fi oprit de părerile generalilor francezi. Ca atare, urmându-și netulburat programul, trenul blindat, cu soldați secui și unguri la bord a ajuns pe data de 14 februarie la Gurahonț și apoi la Pleșcuța, de unde, întocmai ca și în localitățile invadate anterior, au fost alungați gardiștii români. Intrând în comune, soldații s-au dedat la, de acum obișnuitele, reprize de jaf, prin gospodăriile oamenilor⁷¹. Următorul lor obiectiv a fost proxima comună Ciuci (azi Vârfurile), important punct strategic, unde se încrucișau drumurile dinspre Arad și Oradea. Încercând să împiedice extinderea ocupației maghiare asupra acestei localități, implicit asupra Hălmagiului, aflat în imediata vecinătate, G.N.R. din Hălmagiu, de sub comanda sublocotenentului Traian Mager, la ordinul unității militare din Brad, la care era arondată, a pus la cale, în noaptea 15/16 februarie, aruncarea în aer a podului feroviar de la intrarea în strâmtoarea Vârfurile. Insuficient pregătită și cu puținul material exploziv avut la dispoziție, tentativa s-a soldat doar cu avarierea parțială a podului. Cu toate acestea trecerea trenului blindat a putut fi temporar oprită. Nu și a efectivelor militare bine înarmate, care au descins din 6 vagoane. Tunurile, mitralierele și armele infanteriștilor intrate în acțiune, au respins relativ ușor apărarea podului încropită de grupul gardiștilor români, aflați în evidentă inferioritate sub raport numeric și al dotărilor. Siliți să se retragă dincolo de tunel, pe dealurile din Leasa, au reușit totuși să opună rezistență sporadică invadatorilor, cu pierderi importante de vieți omenești în ambele tabere. În cele din urmă, în ziua de 16 februarie, trupele maghiare întărite constant cu noi eșaloane aduse în sprijin, au silit G.N.R. să se retragă peste dealuri, spre Baia de Criș și Brad. Comunele Vârfurile și Hălmagiu au trecut sub ocupație ungară, cu toate neajunsurile pentru populație, pe care aceasta îl presupunea. Ocupația a durat până la sfârșitul lunii martie, când

⁶⁸ *Ibidem*, dosar 107/1919, f. 1, dosar 108/1919, f. 1.

⁶⁹ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 521, p. 190-191.

⁷⁰ *Ibidem*, document 522, p. 191-192.

⁷¹ Traian Mager, *op. cit.*, p. 89-93.

regimentul român de la Brad a decis că a venit momentul să depășească linia de demarcație care-i fusese impusă și să se alăture eforturilor vizând eliberarea teritoriilor românești⁷². Peste tot unde a pătruns, în așezări urbane sau rurale, armata maghiară a pornit o adevărată vânătoare, îndeosebi împotriva preoților, învățătorilor și intelectualilor români. Supuși agresiunilor, batjocurii și terorii, temându-se pentru viața proprie și a familiilor, mare parte dintre ei și-au căutat refugiu în locuri mai ferite, în consecință numeroase comunități bisericești române din eparhia Aradului au rămas fără preoți și învățători, iar faptul a produs grave perturbări în existența acestora. Nici viața intelectualilor orășeni nu era asigurată, motiv care i-a determinat pe unii să-și caute, la rândul lor, refugii. O afirma răspicat, într-o petiție a sa, adresată comisarului guvernamental, episcopul Aradului, Ioan I. Papp, cerând intervenția forțelor de ordine pentru încetarea stării anormale produse de cotropitori⁷³.

Despre atrocitățile comise de trupele ungare împotriva românilor ardeleni a început să se vorbească tot mai mult. Ștefan Cicio-Pop, ministru pentru Transilvania în guvernul de la București, într-un memoriu publicat de ziarul „Le Temps” din 18 februarie 1919, s-a referit pe larg la acestea. Cu privire la situația alarmantă din regiunile Arad și Bihor releva că aici aproximativ 40.000 de oameni și-au găsit refugiul în munți din calea cruzilor cotropitori⁷⁴. Cotidianul arădean „Românul” din aceeași zi, evalua numărul victimelor la 300⁷⁵. Trebuie amintit și protestul lui Iuliu Maniu, președintele C.D.R., adresat guvernului ungar, prin care erau dezvăluite ororile comise de trupele regulate de secui în comitatele Arad, Bihor, Sălaj și Satu Mare. Acestea s-au făcut remarcate prin dezarmarea gărzilor românești, jefuirea satelor, maltratarea populației, mergând până la crime. Petentul cerea guvernului maghiar să pună capăt atrocităților care veneau în flagrantă contradicție cu principiile de dreptate și libertate promovate de Comunitatea Națiunilor⁷⁶. Abordând, la rândul său, problema manifestărilor sângeroase ale trupelor maghiare, generalul Berthelot îl informa, în 20 februarie, printr-o telegramă, pe Georges Clemenceau, președintele Consiliului de Miniștri și ministru de război al Franței, despre tragedia românilor din Transilvania, iar pentru curmarea actelor de violență cerea din nou retragerea armatelor ungare la vest de linia demarcațională, spre Tisa⁷⁷. Până atunci însă, în teatrul de operații arădean au mai intervenit câteva schimbări. La data de 21 februarie sosea în oraș generalul de Gondrecourt, noul comandant militar și guvernator al Aradului, care a jucat un rol important în viața urbei. Prezența acestuia nu a fost în măsură să oprească dezarmarea de către gardiștii unguri și scoaterea din sediu a G.N.R. a comitatului (județului) Arad. Fără arme și cu

⁷² *Ibidem*, p. 77-101, 111-122. Vezi și D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 47/1919, f. 1.

⁷³ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 329/1919, f. 1.

⁷⁴ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 527, p. 200-201.

⁷⁵ „Românul”, nr. 27, Arad, 18 februarie 1919, p. 6.

⁷⁶ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 576, p. 294-297.

⁷⁷ *Ibidem*, document 530, p. 204-205.

activitatea îngrădită la extrem, G.N.R. și-a pierdut în fapt atributul de structură militară creată pentru asigurarea ordinei, transformându-se într-un serviciu public fantomatic. Din biroul pus la dispoziție în incinta prefecturii, încerca să păstreze legătura cu puținele gărzi rămase nedislocate din teritoriu. Comandantul Rișcuția, persoană indezirabilă pentru maghiari, a fost reținut și încarcerat la Seghedin. Nu pentru mult timp însă. La intervenția francezilor și-a redobândit libertatea⁷⁸. Cât de ferme erau garanțiile democratice oferite de regimul republican ungar ne-o demonstrează, dacă mai era nevoie și un alt eveniment: la 22 februarie, ziarul „Românul” și-a întrerupt activitatea. Comunitatea românească, rămasă vreme de câteva luni fără acest important furnizor de informații, avea să resimtă din plin izolarea în care a ajuns să trăiască⁷⁹.

Modul scandalos în care acționa armata maghiară în vestul Transilvaniei, încurajată de politica autoritară a guvernului de la Budapesta, incapabil să renunțe la logica perimată a Ungariei indivizibile, a sfârșit prin a nemulțumi Consiliul Inter-Aliat de Război de la Versailles. Încercând să pună capăt terorii și ostilităților declanșate de operațiile militare, acesta a stabilit, la 25 februarie, o nouă linie de demarcație de-a lungul căii ferate care lega Satu-Mare de Oradea și Arad. Consiliul Suprem (al Marilor Puteri n.n.) a recunoscut-o în 26 februarie, creând o zonă neutră între armata română și cea maghiară la vest de linia de demarcație. Oștirea română era autorizată să folosească linia ferată pentru scopuri militare, nu și pentru a intra în cele trei orașe⁸⁰. Se aștepta ca trupele maghiare să țină seama de hotărârea Marilor Puteri și să se retragă la vest de noua linie de demarcație, numai că nu au făcut-o. Dimpotrivă, în zona Arad-Oradea și pe valea Crișului Alb, violențele au continuat. Satele de pe traseul trenurilor blindate erau mai departe bombardate, iar populația pașnică terorizată⁸¹. Nici orașul n-a avut parte de liniște. Chiar dacă aici nu s-a tras cu tunul, în schimb n-au lipsit provocările antiromânești. Garda Națională Maghiară a procedat la confiscarea abuzivă a unei importante cantități de alimente depozitate în clădirea Liceului român de fete și a sustras suma de 51595 coroane din casa de fier a G.N.R.⁸², destinată plății soldelor pentru gardiști. Intoleranța față de români lua cele mai diverse forme. Până și predica unui umil preot greco-catolic din Chereluș (azi sat, comuna Șicula), presărată cu îndemnuri pro-unioniste, era socotită o gravă infracțiune, de vreme ce a scandalizat Comitetul Național de Propagandă din Budapesta, determinându-l să ceară comisarului guvernamental din Arad să trimită jandarmii împotriva lui. Din fericire comisarul Varjassy, politician clarvăzător și cunoscător al realităților locului, a avut îndrăzneala să recomande o atitudine moderată în cazul amintit, întrucât potrivit propriilor constatări, idealul național românesc, separarea de Ungaria,

⁷⁸ Dan Demșea, *loc. cit.*, p. 134; D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 372/1919, f. 3v.

⁷⁹ Alexandru Roz, *op. cit.*, p. 280.

⁸⁰ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 285; Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 539, p. 226-227.

⁸¹ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 540, p. 228; D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, documentul 157/1919, f. 2.

⁸² D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 367/1919, f. 1.

era de neclintit⁸³. Nu la fel era privită situația la nivelul autorității politice și militare maghiare, care adoptase, pe față, calea supunerii necondiționate a românilor. Conștient că fără sprijin militar, disputa nu putea fi tranșată în favoarea celor îndreptățiți, C.D.R. l-a trimis pe arădeanul Ioan Suci, șeful Resortului Organizare, la Brad și în Țara Moților cu misiunea de a organiza rezistența armată a românilor⁸⁴. Acțiunea s-a bucurat de susținerea locuitorilor din Apuseni și de pe valea Crișului Alb, care și-au încurajat bărbații să se adune sub drapel românesc, în Corpul Voluntarilor „Horea”. La 2 martie 1919, voluntarii s-au strâns în curtea bisericii din Țebea, unde un sobor de preoți le-a sfințit steagul, iar ei au depus jurământul militar la mormântul lui Avram Iancu. Noua unitate, cu 4000 oameni, a intrat în compunerea armatei României. Ca semn distinctiv ostașii purtau – cusută la chipiu – o banderolă albă cu inscripția „Horea”, alături de alta cu tricolorul românesc⁸⁵.

Nota privitoare la noua linie de demarcație decisă de Conferința de Pace de la Versailles a fost prezentată contelui Károlyi din Budapesta, la 20 martie 1919, de către o delegație a Misiunii Militare Aliate, condusă de locotenent-colonelul Femand Vix. Găsind decizia în contradicție cu convenția militară din 13 noiembrie 1918, guvernul Republicii Ungare a demisionat⁸⁶. Criza politică provocată de căderea guvernului a dus, în ziua următoare, la demisia lui Mihály Károlyi care anunța, printr-o proclamație, că lăsa puterea „în mâinile proletariatului națiunii ungare”⁸⁷. În noul guvern, condus de Garbai, format din comuniști și socialiști de stânga, comunistul Bela Kun, tocmai întors din Rusia, unde luptase în Armata a 3-a revoluționară, a ocupat funcția de ministru de externe. S-a instaurat astfel, la 21 martie 1919, Republica Sfaturilor din Ungaria. Victoria proletariatului ungar împotriva burghezo-moșierimii a fost, bineînțeles, salutăată de Armata a 3-a rusă, care și-a exprimat încrederea că Armata Roșie maghiară, în curs de organizare, se va uni cu Armata Roșie rusească și împreună vor nimici dușmanii proletariatului⁸⁸. Social-democrații români din Transilvania, dovedindu-și capacitatea de a înțelege manevrele politice care au stat la baza schimbărilor produse, au deconspirat de îndată adevăratele intenții ale noului guvern față de Ardeal. Au arătat că acesta urmărea, la rândul său, revenirea la Ungaria Mare, de dinainte de război, numai că, spre deosebire de predecesorul său, pretindea că o va îndeplini pe calea socialismului. Guvernul de comisari de la Budapesta a refuzat și el să-și retragă trupele dincolo de linia de demarcație, asumându-și astfel răspunderea unui război iminent cu forțele aliate⁸⁹.

⁸³ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, documentul 448/1919, f. 1.

⁸⁴ Alexandru Roz, *op. cit.*, p. 292.

⁸⁵ Traian Mager, *op. cit.*, p. 147, 160.

⁸⁶ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 285; Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 556, p. 258-260.

⁸⁷ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 562, p. 269-270.

⁸⁸ *Ibidem*, documentul 567, p. 277-278.

⁸⁹ *Ibidem*, documentul 570, p. 282.

Pornind de la premisa că armata maghiară, în temeiul deciziei privind mutarea spre vest a liniei de demarcație, va fi obligată să părăsească în cele din urmă Aradul și din dorința de a pune în drepturi administrația românească în acest ținut, Consiliul Dirigent, în ședința din 27 martie 1919, l-a numit pe dr. Iustin Marșieu, în funcția de prefect al județului⁹⁰. Numai că, așa cum se va vedea, vechile autorități au continuat să ignore aceste măsuri, încăpățânându-se să-și apere prerogativele. Atitudinea lor lăsa să se întrevadă înțepirea stărilor conflictuale. Din această cauză comandantul militar francez al Aradului, generalul Gondrecourt, a ordonat instituirea, începând cu data de 25 martie ora 19, a stării de asediu, ceea ce presupunea înființarea Curții Marțiale și activarea pedepsei cu moartea pentru orice tulburare a ordinii publice⁹¹. Prefectul român al județului, sfătuit de generalul de Gondrecourt, și-a stabilit sediul la Radna⁹².

În acest timp, Bela Kun, devenit șef al noului guvern comunist de la Budapesta, a declarat mobilizarea generală, în vederea formării Armatei Roșii ungare. A respins autoritatea Consiliului Suprem de a impune alte granițe Ungariei și a cerut restabilirea vechii linii demarcaționale de-a lungul Mureșului, implicit retragerea armatei române la est de Mureș⁹³. Derapajul extremist de stânga al Budapestei l-a determinat pe generalul Franchet d'Esperey, comandantul Armatelor Aliate din Orient, să regroupeze forțele franceze în zona Szeged-Arad-Timișoara pentru a face față oricăror posibile atacuri. În apărarea Aradului și împrejurimilor sale se aflau gata de acțiune unități de infanterie colonială, de artilerie, cavalerie, Regimentul de Vânători Africani, Regimentul de Spahii Marocani ș.a.⁹⁴. Atitudinea rezervată, până atunci, a francezilor s-a transformat în una antibolșevică. Ideile comuniste n-au găsit susținere absolută nici în rândul comunității maghiare arădene. Sfatul muncitoresc de aici nu s-a raliat lor. Cât despre clasele avute și vechii oameni politici, au încercat chiar să răstoarne regimul comunist. Câțiva proprietari de domenii și politicieni de marcă s-au refugiat la Arad și au pus la cale formarea unui guvern de dreapta. Generalul Gondrecourt nu s-a opus, dar le-a cerut inițiatorilor să mute la Szeged sediul viitorului lor guvern⁹⁵.

Executând ordinele guvernului bolșevic, unitățile de infanterie ungare, staționate la Hălmagiu, care, în primele săptămâni ale lunii martie s-au consacrat escapadelor de jaf în satele învecinate, au pătruns, în ultima parte a aceleiași luni, în sectorul românesc, până la Vața (azi Vața de Jos, comună, județul Hunedoara). De aici, tunurile de pe trenul blindat, bombardau zilnic posturile de supraveghere ale Regimentului 9 Vânători de sub comanda colonelului

⁹⁰ D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, p. 176-178.

⁹¹ D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliției Municipiului Arad*, dosar 16/1919, f. 3.

⁹² Mircea Timbus, *Documente inedite despre preluarea administrației românești în județul Arad (1919)*, în „Arhiva Românească” tom. I, fasc. 1/1995, București, p. 176.

⁹³ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 286; Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 598, p. 336-344.

⁹⁴ Dan-Simion Grecu, Deva, *loc. cit.*, p. 29-31, 42-44.

⁹⁵ Comeliu Paul Maior, *loc. cit.*, p. 344.

Răsoviceanu, de la Baia de Criș. Vreme de o săptămână obuzele n-au conținut să cadă, fără vreo ripostă din partea românească. În cele din urmă, nemaisuportând să asiste ca spectator inert la canonadă și la calvarul populației din zonă, colonelul Dumitru Dumitriu, comandantul unităților militare din Brad, a încuviințat riposta. Drept urmare, la 30 martie 1919, pe la ora 15, a căzut primul proiectil de artilerie, urmat apoi de altele, trase de o baterie de munte românească, asupra trenului blindat de la Vața, silindu-l să se retragă la Hălmagiu. A doua zi, Regimentul 9 Vânători, depășind linia Clemenceau⁹⁶, a înaintat până la Hălmagiu și a ocupat localitatea, părăsită în grabă de unguri⁹⁷. Armata Roșie maghiară trimisă în sprijin de la Szeged și Arad, s-a oprit la Vârfurile unde și-a consolidat poziția, folosind avantajul terenului, conferit de întretăierea căilor de comunicație spre Arad și Oradea. Timp de 15 zile cât a rămas în acest punct strategic, artileria ungurească a tras neîncetat asupra Hălmagiului, iar cete de soldați cutreierau satele din vecinătatea căii ferate (Bodești, Aciuța, Tălagiu, până la Gurahonț) dedându-se la jafuri, violuri, chiar crime. Au avut loc și lupte cu patrurile române trimise în recunoaștere, încheiate cu morți și răniți de ambele părți⁹⁸. Agresivitatea operațiilor militare declanșate de armata ungară, nu lăsa loc la dubii privitoare la caracterul războinic al acestora. Nemaifiind cale de înțelegere cu regimul comunist, guvernul român de la București a cerut armatei sale să facă uz de hotărârea Congresului Păcii de la Paris, din 26 februarie, respectiv să treacă la ocuparea teritoriului ce i-a fost indicat până la limita estică a zonei neutre⁹⁹. Informat despre aceasta, George Clemenceau anunța, pe data de 14 aprilie 1919, printr-o telegramă, Comandamentul Armatelor Aliate din Orient și pe cel al Armatei Franceze din Ungaria, că armata română va fi îndreptățită să riposteze în caz de atac și să ocupe regiunea stabilită¹⁰⁰. Întrucât în noaptea de 15/16 aprilie 1919 o armată ungară formată din Divizia 6, Divizia 38 husari, Divizia de secui și gărzile roșii, a pornit la atac pe întregul front al Transilvaniei, refractară ideii de retragere pe noua linie de demarcație, armata română n-a mai ezitat și a ordonat contraofensiva¹⁰¹. În județul Arad, în zorii zilei de 16 aprilie, după o pregătire de artilerie, care a durat până la ora 7, Regimentul 9 Vânători, ce făcea parte din grupa sudică a Armatei Transilvaniei, a ieșit la atac. Populația fusese în prealabil evacuată din zona de operații. Încă în dimineața aceleiași zile, pe la ora 9,30, rezistența inamicului fusese anihilată, permițând intrarea biruitoare a soldaților români în comuna Vârfurile. De aici, Regimentul 9 Vânători a înaintat pe șoseaua spre Dealul Mare-Oradea, în timp ce spre Arad opera Regimentul 10 Vânători, sub comanda colonelului Constantin Oprescu. Avea în compunere Batalioanele 1 și 3

⁹⁶ Linia Clemenceau este denumirea sub care era cunoscută linia convențională pe creasta Munților Apuseni, care despărțea armata română de cea maghiară.

⁹⁷ Traian Mager, *op. cit.*, p. 139, 223-225.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 141-142, 148-158.

⁹⁹ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 579, p. 302-303.

¹⁰⁰ *Ibidem*, documentul 582, p. 307-308.

¹⁰¹ *Ibidem*, documentul 587, p. 317-318.

„Horea”, care au reușit să elibereze Aciuța și Pleșcuța și să-și continue înaintarea spre Gurahonț, unde trupele de gardiști roșii, aflate în retragere, încercau să mai opună rezistență. Fără succes însă. În seara zilei de 16 aprilie batalioanele „Horea” și-au făcut intrarea în Gurahonț¹⁰², ca în ziua de 17 aprilie să elibereze comunele Buteni și Sebiș. Unități ale Armatei Transilvaniei au pătruns în paralel și pe Valea Mureșului, ajungând până la Vărădia de Mureș, iar în seara zilei de 18 aprilie la Conop și Radna. S-au mai dat lupte la est de Ineu, dar formațiunile maghiare dezorganizate se retrăgeau în derută, fără să opună prea mare rezistență. În urmărirea inamicului trupele române au eliberat, rând pe rând, comunele Beliu, Bocsig, Ineu, Pâncota, Târnova (în 20-21 aprilie) și au atins limita de vest a județului, comuna Grăniceri, la data de 26 aprilie. Peste tot au fost întâmpinate cu entuziasm și recunoștință de populație, care se vedea în sfârșit scăpată de invadatori și readusă la dorita viață pașnică, sub pavăza armatei¹⁰³. Operațiunile militare din județ s-au desfășurat în cadrul ofensivei generale declanșate de armata română pe frontul de vest al Transilvaniei, în lungime de 200 km, care a făcut posibilă eliberarea, la 20 aprilie, a orașelor Satu-Mare, Cărei, Oradea, mai puțin Aradul. Orașul de pe Mureș, la cererea generalului de Gondrecourt, adresată comandantului unităților române în sectorul Radna, a fost ocolit, în acea etapă, de armată. Aceasta și-a continuat înaintarea spre vest și, în intervalul 29 aprilie-1 mai, a sosit la râul Tisa, unde s-a oprit pentru trei luni¹⁰⁴.

Din raportul generalului Pétin, atașat militar în România, către ministrul francez de război Georges Clemenceau, aflăm că pe frontul Tisei operau 4 divizii de infanterie și 1 divizie cavalerie și că armata română era foarte disciplinată, remarcându-se prin conduita corectă față de populația maghiară. Peste tot domnea calmul, ca în vreme de pace. De aceea locuitorii au primit favorabil trupele române care le-au adus eliberarea de sub bolșevici. Ei doreau menținerea ocupației până la restabilirea unui regim de ordine în Ungaria¹⁰⁵.

Mutarea frontului a determinat regruparea armatei franceze de ocupație din Transilvania și Banat, redistribuirea unor unități ale sale spre Vest. Astfel, Brigada de cavalerie din Arad, de sub conducerea generalului de Gondrecourt, a fost și ea dislocată la Szeged, iar comanda militară a Aradului a trecut temporar sub ordinele lui Perraud, comandantul Regimentului 1 infanterie și apoi ale locotenent colonelului Defer¹⁰⁶. În acea vreme comisarul guvernamental dr. Varjassy Lajos a demisionat, acceptând să facă parte din guvernul provizoriu antibolșevic maghiar, constituit la Arad, în ziua de 6 mai 1919, cu sprijinul Comandamentului militar francez și cu acordul autorităților politice românești din localitate. În drum spre Szeged, unde urma să-și

¹⁰² Traian Mager, *op. cit.*, p. 171-177.

¹⁰³ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 598, p. 336-344.

¹⁰⁴ Comeliu Paul Maior, *loc. cit.*, p. 345.

¹⁰⁵ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *op. cit.*, documentul 612, p. 373-378.

¹⁰⁶ Dan-Simion Grecu, Deva, *loc. cit.*, p. 33.

aibă sediul, guvernul și ofițerii care-1 însoțeau, au fost arestați de armata română în ziua de 9 mai 1919 și transportați în prizonierat la Brașov, de unde, ulterior, au fost eliberați¹⁰⁷.

Dorința fierbinte privind restabilirea ordinei și instaurarea climatului de pace îi anima și pe românii arădeni. În condițiile date, calea de urmat pentru împlinirea dezideratului în cauză era una singură: transpunerea cât mai grabnică în viață a hotărârilor adoptate la Alba Iulia. Dacă până atunci s-au opus la aceasta, și am văzut cu ce mijloace, guvernele care s-au perindat la cârma Ungariei, a venit, în sfârșit, momentul transferului de putere pe seama celor îndreptățiți. Mai trebuia doar ca orașul să fie luat sub scutul protector al armatei române. La intervenția guvernului de la București, comandantul Forțelor Aliate din Orient, generalul Franchet d'Espérey, a fost, în cele din urmă, de acord cu intrarea trupelor române în Arad¹⁰⁸. Vestea sosirii armatei a adus-o, în ziua de 16 mai, locotenent-colonelul Vasilescu, trimisul Capitalei, însărcinat cu pregătirea formalităților de primire. Anunțul s-a răspândit repede stârnind entuziasmul general. O comisie ad-hoc, având în componere, în absența prefectului care lipsea din oraș, pe dr. Sever Ispravnic, dr. Teodor Papp și dr. Eugen Costina, a transmis știrea noului comisar guvernamental Nándor Green, primarului Sárkány și șefului poliției Bittner. Drapelele românești au fost de îndată arborate pe clădirile Primăriei, Prefecturii, Băncii „Victoria”, Episcopiei ș.a. în dimineața zilei de sâmbătă 17 mai 1919, trupele române din Regimentul 6 Vânători de sub comanda colonelului Pirici și-au făcut intrarea în Arad, centru al luptei pentru drepturile poporului român. Au fost întâmpinate la porțile orașului, pe drumul spre Curți ci (azi Calea 6 Vânători), de o delegație din care făceau parte dr. Sever Ispravnic, dr. Papp, dr. Botiș, dr. Micloși. Femeile prezente au oferit ofițerilor buchete de flori, calea soldaților fiind de asemenea presărată cu flori. Străzile orașului s-au umplut de oamenii ieșiți din case pentru a-și aclama eliberatorii. În jurul orei 10 au ajuns în centrul administrativ, venind dinspre gară, primele grupe de avangardă, urmate de colonelul Pirici, călare, în fruntea trupelor sale. Oficialitățile așteptau adunate pe platoul din fața primăriei. Au urmat alocuțiuni. Mihai Păcățian, referent bisericesc, a transmis salutul în numele episcopului (aflat la Sibiu), iar Nándor Green, comisarul guvernamental și primarul Sárkány l-au salutat, la rândul lor, pe comandantul formațiunii române, rugându-1 să ia populația orașului sub scutul armatei. Răspunsul colonelului, tălmăcit în ungurește pentru maghiari, era cât se poate de edificator cu privire la misiunea armatei române în Arad. Aceasta își propunea să sprijine înfăptuirea idealului național al românilor, unirea tuturor ținuturilor locuite de români sub un sceptru și o stăpânire. Era chemată să asigure ordinea și pacea orașului, să ia sub ocrotire întreaga populație, fără deosebire de religie și naționalitate. S-a trecut apoi la defilarea, în sunet de goarne, a trupelor, după care colonelul a intrat în clădirea Primăriei și s-a adresat funcționarilor adunați în sala de ședințe. I-a

¹⁰⁷ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, documentul 1675/1919, f. 3.

¹⁰⁸ Comeliu Paul Maior, *loc. cit.*, p. 345-346.

asigurat că sunt liberi să-și continue nestingheriți activitatea în serviciul public și că în acest demers pot conta pe sprijinul armatei române, cu precizarea că vor fi datori să aibă în vedere în continuare interesele statului român. Primarul a mulțumit pentru asigurările primite și s-a obligat, la rândul său, să sprijine armata română. La ora 12 liniștea se așternuse în oraș¹⁰⁹. De acum ea nu va mai fi tulburată, chiar dacă, la început, comanda franceză afișa un orgoliu rănit, determinat de suprapunerea foitei române de ocupație. Trebuie amintit că intrarea în Arad a trupelor române a fost precedată de instrucțiuni contradictorii ale comandamentelor franceze. Autorizația dată în acest sens, pe 16 mai, de generalul Franchet d'Esperey a fost contrazisă de o dispoziție, transmisă în seara aceleiași zile, privitoare la interzicerea accesului armatei române în oraș¹¹⁰. În cele din urmă, pătrunderea Regimentului 6 Vânători în Arad a fost în măsură să pună capăt tensiunilor, raporturile dintre cele două armate întemeindu-se în continuare pe sprijin și conlucrare, încartiruirea soldaților români s-a făcut în cazarma din strada numită azi Mărășești¹¹¹, în timp ce pentru ofițeri și ordonanțele acestora s-au găsit spații de cazare private în casele arădenilor¹¹². Prezența armatei române în oraș a creat, în sfârșit, condițiile necesare în vederea instalării românilor în funcții administrative. Prefectul județului, dr. Iustin Marșieu, a revenit de la Radna la Arad, cu scopul de a-și lua în primire postul încredințat de C.D.R. însoțit de dr. Romulus Veliciu și dr. Emil Micloși din partea C.N.R., căpitanul Nicolae Vlădescu reprezentantul Regimentului 6 Vânători și locotenentul Eugen Lemeny de la jandarmerie, s-au prezentat, în ziua de 19 mai ora 12, la sediul Prefecturii, cerându-i prefectului maghiar, Nándor Green, predarea conducerii instituției. Numitul s-a opus, motivând că este dator să informeze inițial despre aceasta comandamentul francez care l-a confirmat în post. Neînduplecat, Iustin Marșieu a repetat cu fermitate solicitarea, amenințând cu folosirea forței în caz de refuz. S-a ajuns în cele din urmă la predarea cheilor oficiului¹¹³. În aceeași zi, cu o oră mai târziu, prefectul român i-a convocat la reședință pe toți „oficianții de concept” (funcționarii superiori sau referenții de specialitate n.n.) ai administrației județene, în număr de 13 spre a le comunica cele întâmplate, respectiv predarea/preluarea funcției de prefect și a-i soma să depună jurământul de credință față de regele Ferdinand I și Consiliul Dirigent Român. Le-a acordat în acest scop o oră de gândire, după expirarea căreia doar trei funcționari au semnat jurământul, ceilalți opunându-se. Chiar și așa, predarea oficiilor Prefecturii a avut loc¹¹⁴. La 20 mai, Nicolae Mladin, noul subprefect al județului, a preluat Oficiul Subprefecturii, în lipsa titularului Schill Jozsef, de la Ioan Darányi, prim-notar. Procesul-verbal încheiat cu acel prilej consemna că acțiunea a devenit

¹⁰⁹ „Românul”, Arad, 18 mai 1919, p. 1-2 (număr special, apărut după sistarea ziarului, survenită la 22 februarie 1919).

¹¹⁰ Dan-Simion Grecu, *loc. cit.*, p. 33.

¹¹¹ Dan Demșea, *loc. cit.*, p. 135.

¹¹² D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliției Municipiului Arad*, dosar 5/1919, f. 2-3.

¹¹³ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 335/1919, f. 1-2.

¹¹⁴ *Ibidem*, dosar 334/1919, f. 28-29.

posibilă în condițiile în care „*pertractările cu privire la așezarea administrației sub imperiu*”¹¹⁵ *românesc*” s-au încheiat cu o zi în urmă. Protocolul menționa că documentele „prezidențiale” aflate sub paza personală a subprefectului „au fost nimicite la ordin guvernial”¹¹⁶.

Instituirea administrației românești în județul Arad, începută la 21 mai prin preluarea Preturii plasei *Radna* de către prim-pretorul Eugen Beleş, s-a încheiat în 19 iunie cu preluarea Preturii plasei *Chișineu* (azi Chișineu-Criș), la cârma căreia a fost adus prim-pretorul Iustin Chirilă. Intre aceste date s-a consumat procesul predării-preluării și a celorlalte oficii similare, după cum urmează: *Pecica*, la 27 mai, cu Ludovic Fazecaș titular, *Târnova* și *Ineu*, la 11 iunie, cu Titus Vuculescu, respectiv dr. Silviu Păscuțiu la conducere, *Sebiș*, la 13 iunie, cu dr. Aurel Grozda și *Hălmagiu*, în 15 iunie, cu prim-pretorul Traian Suciu¹¹⁷. Actele de predare-preluare a preturilor din Ineu, Sebiș și Hălmagiu, localități încercate de vitregia ocupației trupelor maghiare, dezvăluie rănila pricinuite oficiilor în cauză de „blânzii” invadatori. S-au năpustit îndeosebi asupra documentelor din arhivă pe care le-au scos și împrăștiat în curțile interioare.

Noii conducători ai preturilor, dând curs dispozițiilor prefectului și subprefectului, au asigurat încadrarea cu funcționari români a oficiilor de dare din județ, sau a percepțiilor, cum erau ele numite, dar i-au menținut în posturi și pe cei maghiari care au acceptat depunerea jurământului pentru statul român¹¹⁸. Dacă transmiterea funcțiilor administrative la nivelul preturilor de plasă a decurs, în general, fără dificultăți, în oraș însă adversitățile ivite au determinat menținerea vechilor stări. A contribuit la aceasta și autoritatea militară franceză hotărâtă să-și impună rolul dominant. Prin revenirea la conducerea orașului, în 24 mai, a generalului de Gondrecourt, ca guvernator, acesta își asuma comanda militară a trupelor franceze și române de aici, dar și controlul administrației civile. Era recunoscut ca autoritatea cu rangul cel mai înalt din urbe, subordonat totuși, din punct de vedere militar, generalului de Tournadre, comandantul zonei franceze din Banat. În această calitate guvernatorul a ținut să reglementeze chestiunile ținând de conducerea comună franco-română a orașului. Birourile de cenzură francez și român își împărțeau controlul asupra conținutului presei, corespondenței și spectacolelor, iar teritoriul Aradului a fost delimitat din punct de vedere militar, trupele române ocupând partea de nord, iar cele franceze sudul¹¹⁹.

La începutul lunii iunie 1919 au survenit schimbări în organizarea comenzii zonei de ocupație franceză din Arad și Banat. Potrivit instrucțiunilor elaborate în acest sens de Comandamentul Teritorial al zonei de ocupație franceză din Banat¹²⁰, generalul de Gondrecourt

¹¹⁵ „Imperiu” are aici înțeles de autoritate.

¹¹⁶ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 60/1919, f. 1-2.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 3-16; vezi și „Românul”, nr. 31, Arad, 6 iunie 1919, p. 2.

¹¹⁸ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 61/1919, f. 1-22.

¹¹⁹ Dan-Simion Grecu, Deva, *loc. cit.*, p. 34.

¹²⁰ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 16-17.

a reluat la Szeged misiunea de comandă a brigăzii de cavalerie, în locul lui venind la Arad, cu data de 4 iunie, generalul de Tournadre, care și-a păstrat totodată rolul de comandant al zonei de ocupație din Banat. Ca guvernator al Aradului avea aceleași atribuții ca și antecesorul său, preocupat însă de temele, tot mai presante, ale administrației civile, alimentației, circulației, siguranței, cenzurii etc. Avea în subordine pe locotenent colonelul Defer, comandantul Pieții, care se îngrijea de soluționarea problemelor ridicate de staționarea trupelor franceze și române, răspundea direct de Poliția secretă franceză și de Poliția maghiară din oraș. Pe fondul acutizării aprovizionării cu alimente a orașului, prefectul român cerea tot mai insistent să-i fie recunoscută autoritatea absolută asupra Aradului, pe lângă cea de șef al județului, pentru a putea dispune de pe alte poziții în domeniul achiziționării articolelor de primă necesitate. El considera că retragerea din zonă a trupelor franceze și sârbești ar fi soluția pentru ieșirea din criza alimentară. Aproximativ asemănător era și punctul de vedere al comandantului suprem al Armatei Aliate din Orient, care, încă în 25 mai, îi scria ministrului de război din Paris că, din considerente financiare, era cazul ca francezii să cedeze exercitarea autorității administrative instituțiilor locale indigene, iar între români și sârbi să fie trasată o linie de demarcație¹²¹.

Schimbarea de atitudine la nivelul comenzii militare franceze în favoarea aliaților români era de bun augur. Destinderea care i-a urmat s-a resimțit și în viața orașului. Nu întâmplător, după o lungă absență, ziarul „Românul” a putut să reapară la 6 iunie. Din rațiuni militare, textele erau supuse avizării prealabile a șefului Biroului cenzurii franceze, dar operațiunea de verificare a conținutului lor era încredințată șefului Biroului cenzurii române. Articolele considerate periculoase erau scoase din pagină, locul lor rămânând necompletat, între 6 iunie și 17 iulie ziarul „Românul” a apărut cu mențiunea „Censure Française”, înscrisă în colțul din dreapta sus al foii de titlu¹²². Cititorii români, multă vreme lipsiți de acest mijloc important de informare, au primit cu satisfacție ziarul lor, cu atât mai mult cu cât, în circumstanțele de atunci, a început să le aducă știri încurajatoare. De mare interes s-a bucurat vizita generalului Franchet d'Espérey, anunțată pentru 24 iunie¹²³. Autoritățile locale i-au organizat o primire solemnă. La ora 18,30 din trenul special oprit în gara orașului, a coborât ilustrul comandant al Armatei Aliate din Orient, însoțit de colonelul român de stat major Radu Rosetti. I-au întâmpinat generalul Lobit, comandantul Armatei (franceze) de Ungaria, generalul Tournadre guvernatorul Aradului, ministrul dr. Ioan Suciș și secretarul general Moroianu din partea C.D.R., dr. Iustin Marșieu, prefectul județului, episcopul Ioan I. Papp, alte persoane oficiale, precum și companiile de onoare franceză și română, aliniate în fața gării. Cuvintelor călduroase de salut adresate de episcop și prefect, generalisim-ul le-a răspuns pe același ton și a ținut să exprime răspicat că

¹²¹ Dan-Simion Grecu, Deva, *loc. cit.*, p. 35-36.

¹²² „Românul”, nr. 38, Arad, 15 iunie 1919.

¹²³ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 7.

„...Franța vrea independența completă a României...”, astfel nici un român să nu se mai afle în afara granițelor viitoare ale statului¹²⁴. Pornind de la considerentul că Aradul urma să aparțină României, obiectul vizitei sale l-a constituit perfectarea instaurării administrației românești în oraș. Problema a făcut obiectul dezbaterii și la nivelul Consiliului Dirigent, Iustin Marșieu fiind chemat în acest scop la Sibiu¹²⁵. Urmările acestor acțiuni preliminare s-au văzut curând, concretizându-se în ordinul generalului de Tournadre, din 5 iulie 1919, referitor la instituirea, la început, a unui regim administrativ tranzitoriu, cu menținerea vechilor funcționari unguri, până la înlocuirea lor succesivă cu români și cu păstrarea comenzii militare franceze în oraș¹²⁶. În aceeași zi însă dr. Iustin Marșieu a avut o consfătuire cu generalul de Tournadre, hotărând transferul neîntârziat al puterii, potrivit cu titularizările decise de C.D.R.¹²⁷ Mult așteptata reformare avea să se producă luni, 7 iulie 1919 și a decurs fără incidente. Dr. Iustin Marșieu, cumulând pe lângă funcția de prefect al județului și pe cea de prefect al orașului, s-a prezentat, împreună cu dr. Romulus Veliciu, dr. T. Leucuția și dr. F. Micloși din partea C.N.R. al comitatului, la Prefectura orașului. Fostul prefect maghiar al orașului, Nándor Green, înștiințat despre aceasta, îi aștepta și, fără obiecții, a procedat la predarea oficiului, în prezența maiorului Raymond, șeful Statului Major al Comandamentului francez. Aceeași delegație s-a deplasat apoi la Primăria orașului, unde primarul dr. Fr. Sárkány, deși inițial a protestat împotriva procedurii folosite, s-a supus totuși dispozițiilor C.D.R. și ale Comandamentului militar francez, predând instituția. A fost de față locotenent colonelul Defer, șeful Pieții. Funcția de primar al orașului a preluat-o dr. Ioan Robu, cea de notar Ștefan Anghel, iar la Percepția orășenească a ajuns Ioan Berzovan¹²⁸. Funcțiile de director al finanțelor arădene și cea de președinte al Tribunalului au revenit lui Iulian Arsenovici, respectiv Ladislau Avramescu¹²⁹. Cu instituirea administrației românești în județul și orașul Arad, a încetat rolul consiliilor naționale române de aici¹³⁰, iar perimata supremație maghiară, într-o zonă locuită în principal de români, s-a stins definitiv. Autoritatea românească, de curând instaurată, mai trebuia împărțită cu cea a trupelor franceze de ocupație. Nu pentru multă vreme însă. Printr-o notă de serviciu din 16 iulie, generalul de Tournadre anunța părăsirea orașului de către unitățile franceze și predarea comenzii militare către colonelul român Pirici, viitorul guvernator al Aradului. Faptul s-a și produs în 17 iulie 1919, prin plecarea din cetate a Batalionului 1 din Regimentul 1 Infanterie Colonială, cu destinația Timișoara, urmat, a doua zi, de generalul de Tournadre cu statul său major¹³¹.

¹²⁴ „Românul”, nr. 47, Arad, 26 iunie 1919, p. 1-2.

¹²⁵ Alexandru Roz, *op. cit.*, p. 325.

¹²⁶ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 5, 20-21.

¹²⁷ „Românul”, nr. 56, Arad, 6 iulie 1919.

¹²⁸ „Românul”, nr. 58, Arad, 9 iulie 1919.

¹²⁹ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 1-2, 18.

¹³⁰ Mircea Timbus, *loc. cit.*, p. 176.

¹³¹ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 15.

Tricolorul francez a fost coborât cu acel prilej de pe tumul Primăriei¹³², iar în cetatea părăsită de francezi au pătruns trupele române aflate sub comanda colonelului Pirici.

S-a încheiat astfel o etapă întunecată din istoria Aradului, întreținută în mod absurd de intoleranța politică maghiară, care refuza să accepte dreptul legitim al românilor ardeleni de a se desprinde din robia seculară în care au fost înlănțuiți spre a-și uni destinul cu România. Descătușarea obținută prin luptă, cu aproape un an înaintea semnării Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920), prin care întreaga Transilvanie, inclusiv orașele Arad și Oradea, reveneau României¹³³, a servit românilor arădeni la consolidarea organizării lor administrative. S-a continuat acțiunea de predare/preluare a oficiilor, în paralel cu încadrarea lor cu personal de specialitate cunoscător al limbii române, devenită limbă oficială în stat. La 17 iulie s-a putut trece la luarea în primire a Liceului regesc din Arad, devenit Liceul „Moise Nicoară”, de către Nicolae Mihulin, noul director numit de C.D.R.¹³⁴. Câteva zile mai târziu, la 21 iulie, dr. Lazăr Nichi director, a preluat Liceul de fete (cunoscut astăzi sub denumirea de Colegiul Național „Elena Ghiba Birta”)¹³⁵. Primul an de învățământ de stat românesc a început însă mai târziu, la 12 octombrie, fiind nevoie de timp pentru numirea noului corp profesoral¹³⁶. În aceeași perioadă s-a produs și organizarea poliției românești însărcinată cu asigurarea ordinii publice. Era subordonată conducerii Prefecturii Orașului Arad, preluată de dr. Romulus Veliciu (dr. Iustin Marșieu a rămas în continuare prefect al județului n.n.)¹³⁷.

Odată cu schimbările produse în aparatul de stat și administrativ și cu introducerea limbii române ca limbă oficială, s-a cerut personalului, cum era și firesc, să depună jurământul de credință către statul român și să-și însușească limba statului, dacă acesta îi era necunoscută, în pofida legitimității cerințelor amintite, întemeiate pe prevederile Decretului 1 al C.D.R.¹³⁸, destui salariați publici ai vechiului regim au refuzat jurământul, iar cei care nu cunoșteau limba română, nu s-au străduit s-o învețe în termenul de un an oferit de autorități¹³⁹. Ulterior termenul a fost prelungit cu încă un an, la expirarea căruia rezultatele au rămas mai departe sub așteptări. A urmat al treilea an de păsuiri, după care, în septembrie 1922, Ministerul de Interne, forul central al organelor administrației de stat, a cerut prefecților să înlocuiască funcționarii nereceptivi la dispozițiile în cauză¹⁴⁰. Abia după câteva luni, în februarie 1923, Prefectura Județului Arad înainta Ministerului de Interne tabelul nominal cu funcționarii propuși pentru înlocuire. S-au întocmit în prealabil liste care grupau personalul în trei categorii: buni

¹³² „Românul”, nr. 64, Arad, 18 iulie 1919, p. 1 și nr. 66, 20 iulie 1919, p. 2.

¹³³ Keith Hitchins, *op. cit.*, p. 290.

¹³⁴ „Românul”, nr. 63, Arad, 17 iulie 1919.

¹³⁵ *Idem*, nr. 67, Arad, 22 iulie 1919.

¹³⁶ D.J.A.N. Arad, *fond Liceul „Ioan Slavici”*, registrul 1/1919-1921, f. 1-2.

¹³⁷ D.J.A.N. Arad, *fond P.M.A., Acte administrative*, dosar 58/1919, f. 1.

¹³⁸ „Gazeta Oficială”, nr. 11, Sibiu, 19 februarie 1919, p. 52.

¹³⁹ *Idem*, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919.

¹⁴⁰ D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Acte subprefectului*, dosar 1/1922, f. 1.

cunoscători, slabi cunoscători și necunoscători ai limbii române, doar cei din ultima categorie, fiind inutilizabili, erau în situația de a-și pierde postul. Pe lista lor figurau 115 salariați din administrația orășenească și 24 din județului, care au sfidat încercările repetate ale celor ce le cereau să învețe limba statului¹⁴¹. Chiar și atunci, primarul orașului, dr. Ioan Robu, a mai intervenit în favoarea lor, propunând prefectului să-i înlocuiască în mod treptat, pentru a le mai acorda o șansă¹⁴². De reținut că asemenea dovezi de omenie ale autorităților române, s-au produs față de cei care secole de-a rândul au aplicat un tratament discriminatoriu, umilitor românilor ardeleni. Iar proverbiala omenie a românilor nu a fost nicidecum una de circumstanță. Ea ținea de natura lor internă și s-a transmis până în zilele noastre.

Iată că dezvoltările făcute de documente ne dau măsura reală a lucrurilor, ajutându-ne să înțelegem complexitatea demersurilor întreprinse de înaintași, care, cu perseverență, tact, răbdare, îngăduință, dublate de fermitate, au știut să ducă la împlinire actul Unirii, adoptat de aleșii națiunii la 1 Decembrie 1918.

MIRCEA TIMBUS

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 19-38.

¹⁴² *Ibidem*, f. 7-8.

La Ville et le Département d'Arad après le 1-er Décembre 1918.

Les peines des mois de transition vers l'administration roumaine Étude et Documents (Résumé)

L'étude, argumenté par des documents contemporains, présente un chapitre moins connu de l'histoire de la ville et du département d'Arad qui traite les événements passés surtout entre de 1-er Décembre 1918 et le 18 juillet 1919. Dans cet intervalle, les Roumains habitants d'Arad ont été forcé de continuer la lutte afin d'obliger les autorités de respecter, sans hésitation, les décisions adoptées par l'Assemblée Nationale d'Alba-Iulia, tenant compte du fait que la ville était encore sous la domination hongroise. Les gouvernements qui se sont succédés à la direction de la Hongrie, celui de la nouvelle République dirigé par le comte Károlyi (novembre 1918-mars 1919) et le suivant instauré par les communistes de Bela Kun, n'ont pas voulu reconnaître l'union de la Transylvanie avec la Roumanie et ont actionné continuellement pour maintenir l'intégrité territoriale de leur pays.

D'ici, le prolongement de quelques mois des souffrances et des sacrifices subis par les Roumains. Les troupes hongroises, formations des Szeklers et en fin de compte par les gardes rouges, s'opposèrent à l'entrée de l'année roumaine sur le territoire du département, et ils ont procédé à semer la terreur dans les localités de vallées de Mureş et de Crişul Alb, qu'ils ont occupé. Les Gardes Nationales Roumaines et l'intellectualité des villages étaient leur cible préférée. Ils se sont également adonnés aux pillages et aux atrocités envers la population.

Malgré que, avant la fin de 1918 la zone était occupée par l'année française alliée, ceux-ci n'ont pas aidé les Roumains de bénéficier de leurs droits.

A la fin du mois de mars 1919, à peine, comme suite à l'instauration du régime communiste de Budapest, l'attitude jusqu'alors réservée des Français, s'est transformée en attitude antibolchévique. Dans ce contexte, l'année roumaine entraînée dans la campagne de purification de l'espace transylvain du danger rouge, a été admise de pénétrer, enfin dans l'enceinte du département d'Arad, le libérant des envahisseurs.

L'entrée, le 17 mai 1919 du Régiment 6 Chasseurs dans la ville, a créé les conditions nécessaires qui avaient permis aux Roumains d'accéder au pouvoir administratif.

Ensuite, le 18 juillet 1919, après le départ de l'année française d'Arad, on avait assisté au dernier épisode de l'occupation étrangère dans la région et pour les Roumains c'était l'accomplissement de leurs aspirations de toujours, de vivre libre et maître de leur pays.

LISTA DOCUMENTELOR

1. **1918 noiembrie 13, Belgrad.** Convenția militară privitoare la reglementarea condițiilor de aplicare pentru Ungaria a armistițiului semnat între Antantă și Austro-Ungaria. Potrivit convenției, guvernul ungar își menținea administrația civilă în localitățile aflate la nord de linia de demarcație stabilită prin acest document.
2. **1918 noiembrie 20, Arad.** Ordinul Consiliului Național Român din comitatul Arad către toate comunele românești și Consiliile Naționale Române din același comitat cu privire la organizarea, în fiecare comună românească, a consiliilor (sfaturilor) comunale formate din 12-24 membri, în frunte cu un președinte. Noilor consilii comunale le revenea obligația să restabilească ordinea în localitate și să acționeze pentru binele comunității.
3. **1918 decembrie 2, Alba-Iulia.** Proces-verbal încheiat în prima ședință a Consiliului Dirigent Român, în care, la punctul 3, se consemnează organizarea acestuia în resoarte (azi ministere n.n.). Conducerea unui număr de 4 din totalul de 15 resoarte a fost atribuită fruntașilor politici arădeni: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciu și Ioan Flueraș.
4. **1918 decembrie 3, Alba-Iulia.** Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Dirigent în care, la punctul 7, este evidențiată donația generoasă de 1000 coroane, făcută de Gligor Vidican din Nădlac, pe seama Consiliului Dirigent.
5. **1918 decembrie 6, Arad.** Informație publicată în ziarul „Românul “ din Arad cu privire la atentatele comise de „mâini criminale” în noaptea de duminică -1 decembrie 1918- „când la Alba-Iulia se sărbătorea ziua învierii naționale române”, asupra casei lui Ștefan Cicio-Pop și a locuinței avocatului Alexandru Stoinescu din Arad.
6. **1918 decembrie 11, Arad.** Protestul vicecomitelui comitatului Arad, Schill Jozsef, adresat comisarului guvernamental din Arad (Varjassy Lajos n.n.) privind arborarea steagului național românesc pe clădirea Comitatului Arad. Solicită retragerea acestuia.
7. **1918 decembrie 13, Arad.** Răspunsul comisarului guvernamental din Arad la protestul vicecomitelui comitatului Arad (Schill Jozsef) în care emitentul susține oportunitatea arborării drapelului românesc pe clădirea Comitatului, dat fiind faptul cunoscut că locuitorii români constituiau majoritatea absolută a populației comitatului.

8. **1918 decembrie 13, Arad.** Protocol încheiat în fața comenzii Gărzii Naționale Române din Arad, consemnând mărturia unui soldat al acestei gărzi, cu privire la împrejurările în care un grup de soldați ce făceau parte din Garda (Națională) Maghiară a smuls, în noaptea de 12/13 decembrie, stindardul tricolor românesc arborat în balconul clădirii Comitatului Arad.
9. **1918 decembrie 14, Arad.** Informație publicată în ziarul „Românul”, potrivit căreia, Consiliul Național Român din comitatul Arad funcționa chiar în sediul Comitatului Arad.
10. **1918 decembrie 14, Sibiu.** Apel către națiunea română din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, publicat în numărul inaugural al „Gazetei Oficiale” (buletin informativ al Consiliului Dirigent din Sibiu).
11. **1918 decembrie 14, Sibiu.** Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Dirigent în care se consemnează, la punctul 48, numirea comisarului de „alimentare” (alimentație n.n.) pentru comitatul Arad, în persoana lui Cornel Iancu, avocat.
12. **1918 decembrie 16, Totvărădia (azi Vărădia de Mureș).** Declarația unui lucrător român de la căile ferate din gara Vărădia de Mureș cu privire la actul de agresiune și insultă comis împotriva sa, la locul de muncă, de către doi ofițeri maghiari sosiți în gară cu un tren blindat. Rezultă că agresorii i-au smuls feroviarului panglica cu tricolorul românesc de la piept și chipiu, l-au amenințat cu moartea și au insultat națiunea română.
13. **1918 decembrie 22, Sibiu.** Notă circulară emisă de Vasile Goldiș, șeful Resortului Culte și Instrucțiune Publică, către inspectoratele școlare din teritoriile unite cu România privind trecerea conducerii cultelor și a instrucțiunii publice în sarcina Consiliului Dirigent Român și încetarea subordonării acestora guvernului maghiar.
14. **1918 decembrie 23, Felminiș (azi Minișel).** Raportul președintelui (Consiliului Național Român) comunal din Felminiș, județul Arad, către C.N.R. (al comitatului) Arad cu privire la actele de violență (comise de soldați unguri) împotriva mai multor locuitori din comunele Felminiș și Cuied.
15. **1918 decembrie <26>, Sibiu.** Telegrama Consiliului Dirigent Român Sibiu către Consiliul Național Român Arad prin care se anunță sosirea la Arad a generalului Berthelot, duminică 29 decembrie, ora 8. Se arată că va veni de la Seghedin (cu trenul) și se va opri pentru cinci ore la Arad.
16. **1918 decembrie 28, Arad.** Articol apărut în ziarul arădean „Aradi Kozlony” referitor la ordinul Comandamentului trupelor sârbești din cetatea Aradului cu privire la interdicția desfacerii de produse alimentare din Aradul-Nou pe piața

- Aradului. Rezultă că acestea erau blocate pentru nevoile trupelor de ocupație concentrate în cetatea Aradului.
17. **1918 decembrie 29, Sibiu.** Notă circulară semnată de Vasile Goldiș, șef al Resortului de Culte și Instrucțiune Publică din Consiliul Dirigent, către revizorii școlari de stat, cu privire la predarea în limba română a disciplinelor de învățământ, în toate școlile supuse jurisdicției revizorilor.
 18. **1918 decembrie 29, Arad.** Lista în care este consemnat echipamentul militar sustras cu ocazia devastării de către soldații unguri a sediului Gărzii Naționale Române din Arad. Este indicată și valoarea estimativă a bunurilor.
 19. **1918 decembrie 29, Arad.** Lista nominală a gardiștilor români care au fost păgubiți ca urmare a devastării de către soldați unguri a sediului Gărzii Naționale Române a comitatului Arad.
 20. **1918 decembrie 30, Arad.** Raportul medicului Sever Păscuțiu către Consiliul Național Român din Arad cu privire la victimele (1 mort și 3 răniți) aduse la spitalul comitatului Arad, ca urmare a rănilor suferite cu ocazia sosirii generalului Berthelot în Arad (29 decembrie 1918 n.n.).
 21. **1918 decembrie 30, Arad.** Apelul primarului orașului Arad către cetățeni, prin care aceștia sunt invitați la înțelegere, împăcare și restabilirea ordinii publice, grav tulburate în ajun (cu ocazia vizitei în Arad a generalului Berthelot n.n.).
 22. **1918 decembrie 31, Arad.** Articol publicat în ziarul „Românul”, intitulat „Demonstrații sângeroase contra românilor în Arad” și două extrase, la scară mărită, din articolul menționat, privitoare la incidentul cu deznodământ funest, produs cu ocazia vizitei generalului francez Berthelot în Arad.
 23. **1918 decembrie 31, Arad.** Scrisoarea episcopului Aradului, Papp I. Ioan, către primarul Aradului, Varjassy Lajos, în care emitentul dezvăluie distrugerile provocate de Garda Maghiară din Arad sediului Seminarului Teologic Ortodox Român, în ziua de 29 decembrie 1918, cu ocazia pătrunderii cu forța în clădire.
 24. **1918 decembrie 31, Arad.** Articol apărut în ziarul „Aradi Kozlony” care relatează despre sosirea trupelor de ocupație franceze în Arad și primirea acestora de către autoritățile locale.
 25. **1919 ianuarie 2, Arad.** Apelul primarului orașului Arad, Locs Rezso, către locuitori, în care se anunță trecerea orașului sub ocupație franceză și se cere adoptarea hotărârilor luate de conducătorii orașului și comitatului privind sprijinirea neabătută a comisariatului guvernamental dr. Varjassy Lajos, în acțiunile referitoare la asigurarea ordinii și liniștii publice.

26. **1919 ianuarie 3, Gurba.** Raport întocmit de notarul și președintele Consiliului comunal din Gurba, comitatul Arad, cu privire la starea de spirit a locuitorilor din comună. Se arată că „pretutindenea domnește liniștea”.
27. **1919 ianuarie 4, Seleuș.** Raportul președintelui Consiliului Național Român din Seleuș cu privire la starea de spirit a locuitorilor din comună. Se arată că, în general, populația dorește împlinirea idealului național, „adică unirea tuturor românilor”, cu excepția câtorva locuitori, foști soldați și prizonieri în Rusia, care au adus cu sine idei de „bolșevism”.
28. **1919 ianuarie 10, Arad.** Hotărârea primarului orașului Arad privind instituirea unei comisii însărcinate cu evaluarea pagubelor pricinuite sediului Seminarului Teologic Ortodox Român din Arad, ca urmare a pătrunderii prin forță în clădire, în ziua de 29 decembrie 1918, a unui grup al Gărzii Maghiare.
29. **1919 ianuarie 14, Sibiu.** Ordonanțele nr. 117/1919 ale Resortului Finanțelor din Consiliul Dirigent către direcțiile și comisariatele financiare, precum și către percepțoriile din Transilvania, cu privire la încetarea subordonării acestora Ministerului de Finanțe, Guvernului maghiar, precum și trecerea lor în subordinea Resortului Finanțelor din Consiliul Dirigent.
30. **1919 ianuarie 15, Arad.** Proces-verbal încheiat de împuterniciții Episcopiei Greco-Orientale din Arad și ai autorității orășenești cu ocazia examinării la fața locului a daunelor produse în interiorul clădirii Seminarului Greco-Oriental Român. (Este vorba despre distrugerile provocate la 29 decembrie 1918 cu ocazia pătrunderii în forță în clădire a Gărzii Naționale Maghiare n.n.).
31. **1919 ianuarie 16, Nadăș.** Petiția președintelui Consiliului Național Român din comuna Nadăș către C.N.R. Comitatens Arad, în care se cere sprijin pentru buna funcționare a consiliului și gărzii naționale române din comună, amenințate cu dizolvarea de către ungurii majoritari în reprezentanța comunală din Nadăș. Se menționează că populația română trăiește în bună înțelegere cu ungurii din localitate și că „gâlceava o fac tocmai cei chemați să-i înfrățească” pe oameni (autoritatea politico-administrativă aservită guvernului ungar n.n.).
32. **1919 ianuarie 18, Sibiu.** Circulara emisă de dr. Ștefan Cicio-Pop, ministru (fără portofoliu) în guvernul României, prin care anunță desființarea Resortului Armatei și al Siguranței Publice din Consiliul Dirigent și numirea sa, prin înaltul Decret Regal nr. 3722/17 decembrie 1918, în funcția de ministru fără portofoliu în guvernul regal. Drept urmare, armata ardeleană, sub comanda generalului Baron Ioan Boeriu, a trecut în administrarea guvernului român, iar siguranța publică și gărzile naționale

- au trecut în administrarea Resortului Internelor din Consiliul Dirigent (șef de resort Iuliu Maniu).
33. **1919 ianuarie 22, Șimand.** Rapoarte întocmite de președintele și notarul consiliilor din Șimand și Șimandul de Sus cu privire la starea politică. Se arată că administrația funcționa corespunzător și că „în comună stăpânește cea mai deplină ordine”.
 34. **1919 ianuarie 24, Sibiu.** Decretul nr. I al Consiliului Dirigent cu privire la funcționarea serviciilor publice, regimul funcționarilor și limba oficială în teritoriile unite cu România.
 35. **1919 ianuarie 24; Șiria.** Liste nominale întocmite de notarul comunei Șiria, cuprinzând membrii consiliului comunal, intelectualii și funcționarii administrației comunale, toți de etnie română.
 36. **1919 ianuarie 26, Arad.** Notificație emisă de comandantul Escadronului 4, căpitan Besson, cu privire la încartiruirea ofițerilor din subordinea sa, între 1 și 26 ianuarie 1919, la d-na Prazer Margit din Arad.
 37. **1919 ianuarie 29, Radna.** Raportul căpitanului Beles din Radna către comanda Gărzii Naționale Române din comitatul Arad despre raidurile din 26-29 ianuarie, întreprinse de trupe maghiare transportate în trenuri blindate, care circulau până la Săvârșin. Sunt redată acțiunile provocate de acestea în stațiile Radna, Conop, Milova și la podul dintre Radna și Lipova, menite să anihileze gărzile naționale române.
 38. **1919 ianuarie 30, Socodor.** Raportul președintelui Comisiei de Propagandă a cercului Chișineu către Consiliul Național Român al comitatului Arad cu privire la constituirea Comisiei de Propagandă a cercului Chișineu. Se menționează că respectiva comisie își propunea să îndemne populația la pace, liniște, ordine și reluarea muncii întrerupte, nu la propagandă politică.
 39. **1919 ianuarie-februarie, Arad.** Facturile (notele de cheltuieli) privind întreținerea armatei franceze din Arad.
 40. **1919 februarie 1, Arad.** Adresa comandantului Gărzii Naționale Române din comitatul Arad, căpitanul Rișcuția, către comisarul guvernamental din Arad, în care se fac referiri la atrocitățile comise de soldați și gardiști unguri în localitățile Șiria și Mâsca. Se cere retragerea trupelor maghiare din zonă, acestea făcându-se vinovate de provocarea tulburărilor în teritoriile cu populație românească.
 41. **1919 februarie 1, Buteni.** Telegrama căpitanului Barbu (comandantul companiei de jandarmi din Ineu n.n.) către comisarul guvernamental din Arad, prin care cere revocarea ordinului dat de acesta privitor la ocuparea căii ferate Arad-Brad, de către trupele ungare.

42. **1919 februarie 4, Arad.** Adresa comisarului guvernamental din Arad, dr. Varjassy, către Comandamentul Gărzii Naționale Maghiare din Arad, în care emitentul cere gărzii să intervină pentru încetarea atrocităților de tipul celor arătate într-o telegramă alăturată. Telegrama, reprodusă în copie, se referă la fărădelegile comise împotriva unor locuitori români din comuna Sebiș, de către militari veniți cu trenul blindat.
43. **1919 februarie 4, Micălaca.** Raportul primarului comunei Micălaca (azi incorporată în municipiul Arad) cu privire la agresarea și jefuirea unui consătean, de către doi unguri înarmați, cu ocazia vizitei generalului Berthelot în Arad (29 decembrie 1918 n.n.)
44. **1919 februarie 4, Micălaca.** Raportul primarului din Micălaca cu privire la remunerarea Gărzii Naționale Române din comuna Micălaca, de la constituire (9 noiembrie 1918) și până în 10/23 ianuarie 1919. După această din urmă dată, garda n-a mai fost plătită din lipsă de subvenții.
45. **1919 februarie 4, Micălaca.** Liste nominale întocmite de primarul comunei Micălaca, cuprinzând intelectualitatea din comună, membrii comitetului comunal și funcționarii administrației comunale, toți de etnie română.
46. **1919 februarie 10, Arad.** Adresa comandantului Gărzii Naționale Române din comitatul Arad, căpitan Rișcuția, către comisarul guvernamental din Arad, prin care emitentul solicită reluarea activității Comandamentului român al căilor ferate din Gara Arad, după ce acesta fusese interzis ca urmare a dispoziției Comendurii Pieții din Arad.
47. **1919 februarie 10, Sebiș.** Raportul președintelui Consiliului Național Român din comuna Boroșsebeș (azi orașul Sebiș) către dr. Iustin Marșieu (președintele C.N.R. al comitatului Arad n.n.) cu privire la ocuparea gării și comunei Sebiș, în ziua de 1 februarie, de către trupele maghiare și comportamentul abuziv al soldaților unguri pe durata ocupației (1-3 februarie). Sunt redată cazuri de agresiuni, maltratări, batjocuri întreprinse de soldați asupra locuitorilor din comună.
48. **1919 februarie 16, Hălmagiu.** Extras din registrul decedaților al Parohiei Ortodoxe Române din comuna Hălmagiu, în care, la nr. crt. 2 și 3, sunt înregistrate decesele lui Gheorghe Groza, fost gardist (în Garda Națională Română n.n.) și Maria Costina, ambii împușcați de ostașii maghiari. Se face mențiunea că au fost înmormântați fără preot, întrucât acesta a fugit din calea ostașilor unguri, de teamă să nu fie omorât.
49. **1919 februarie 16, Ghioroc.** Protocol consemnând declarația comandantului Gărzii Naționale Române din Ghioroc cu privire la crima produsă la marginea satului, în

seara zilei de 15 februarie. Victima a fost gardistul român Nicolae Precupaș, împușcat în cap de soldatul ungar Szabo Jozsef din Regimentul 33.

50. **1919 februarie 18 v. (stil vechi n.n.), Arad.** Circulara episcopului Aradului, Ioan I. Papp, către toate oficiile protoprezbiteriale (protopopești n.n.) și parohiale de sub jurisdicția Consistoriului Ortodox Român din Arad cu privire la introducerea unor noi măsuri de funcționare a învățământului confesional/primar, în concordanță cu dispozițiile Consiliului Diligent. Circulara prezintă succint legile maghiare de după 1848 și până în preajma primului război mondial, toate „nedreptățitoare” pentru biserica și cultura neamului românesc.
51. **1919 februarie 20, Arad.** Articol publicat în ziarul „Românul” din Arad cu privire la expedițiile sângeroase și atrocitățile întreprinse de trupele republicane maghiare, în comitatele Arad și Bihor, de la „periferia” de vest a Transilvaniei, soldate cu zeci de morți în rândul populației române.
52. **1919 februarie 23, Szeged.** Dispoziția Comandamentului Militar Maghiar Zonal din Szeged către comisarul guvernamental al comitatului Arad cu privire la dezarmarea gardiștilor și locuitorilor români din partea de răsărit a comitatului Arad, în zona Șiria-Radna, în vederea menținerii siguranței circulației pe calea ferată și a asigurării spatelui trupelor maghiare, aflate pe linia de demarcație.
53. **1919 februarie 27, Arad.** Petiția episcopului ortodox român al Aradului, Papp I. Ioan, adresată comisarului guvernamental Varjassy Lajos, în care emitentul prezintă tratamentul abuziv aplicat învățătorilor și preoților români arădeni de către o parte a armatei maghiare și consecințele acestei stări de fapt.
54. **1919 februarie 28, Ghioroc.** Telegrama Antistiei comunale din Sâmbăteni către comisarul guvernamental al comitatului Arad prin care acesta este rugat să intervină pe lângă Comandamentul sârbesc să aprobe locuitorilor din Sâmbăteni să lucreze pământurile situate peste Mureș, în teritoriul ocupat de armata sârbească.
55. **1919 martie 3, Arad.** Plângerea Consiliului Național Român al comitatului Arad către comisarul guvernamental, dr. Varjassy Lajos, împotriva Gărzii Naționale Maghiare, care a procedat la confiscarea ilegală din proprietatea unității reclamante a unei importante cantități de alimente, precum și a unei sume de bani aflată în casa de fier a Gărzii Naționale Române.
56. **1919 martie 5, Arad.** Raportul vicecomitelui comitatului Arad către Comitetul administrativ cu privire la evenimentele din zona Aradului, pe parcursul lunii februarie 1919. Sunt amintite acțiunile care vizau restabilirea unităților de jandarmi în județul Arad, precum și cele întreprinse de armata maghiară pe văile Mureșului și

Crișului Alb, menite să împiedice înaintarea armatei române. Se fac, în continuare, referiri la desființarea Gărzii Naționale Române din Țiria, la reîntoarcerea vechilor notari comunali unguri la posturile lor, la situația terenurilor agricole aflate dincolo de Mureș sub ocupația trupelor sârbești etc.

57. **1919 martie 11, Arad.** Raportul șefului gării din Arad către Direcția Regiunii III (de Cale Ferată) cu privire la contrabanda cu mărfuri spre Ardeal și Banat, semnalată în trenurile către Săvârșin și peste podurile de cale ferată care traversează Mureșul. Se cere luarea de măsuri pentru oprirea contrabandei.
58. **1919 martie 15, Budapesta.** Adresa Comitetului Național de Propagandă din Budapesta către comisarul guvernamental din Arad cu privire la situația semnalată în comuna Chereluș, comitatul Arad, unde preotul greco-catolic și câțiva fruntași români îndemnau, pe față, populația locală, în majoritate românească, să înfăptuiască unirea cu România. Se sugera supravegherea celor în cauză cu ajutorul jandarmilor și chiar „internarea”(arestarea) lor.
59. **1919 martie 15, Sibiu.** Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Diligent în care se arată, la punctul 490, că raportul prezentat de Ștefan Cicio-Pop și Mihai Popoviciu cu privire la situația politică și militară a fost adoptat, luându-se decizia intervenției (la forurile în drept n.n.) pentru urgentarea mutării liniei de demarcație.
60. **1919 martie 17, Arad.** Ordinul comitelui suprem al comitatului Arad către prim-pretorul plasei Hălmașiu prin care se cere justificarea întârzierii raportului privind deficiențele constatate (cu ocazia unui control n.n.) la Oficiul comunal din Ciuci (azi comuna Vârfurile n.n.). Documentul cuprinde rezoluția subprefectului, datată 2 iunie 1919, scrisă în limba română, cu motivarea întârzierii raportului: „secretarul cercual din Ciuci, în răstimp a devenit ucis de hoardele barbare maghiare”.
61. **1919 martie <18>, Arad.** Raportul unui referent adresat comitelui suprem al comitatului Arad prin care se face cunoscut faptul că s-a încheiat dezarmarea gărzilor (naționale n.n.) române.
62. **1919 martie 21, Arad.** Adresa comitelui suprem al comitatului Arad către Comitetul Național de Propagandă din Budapesta cu privire la cazul semnalat (este vorba despre cazul din comuna Chereluș, comitatul Arad n.n.). Se arată că răspândirea idealurilor naționale (între români) și separarea de Ungaria erau de neoprit. Cornițele recomandă adoptarea unei atitudini moderate (față de români) pentru evitarea ciocnirilor.

63. **1919 martie 25, Arad.** Comunicatul comisarului guvernamental, dr. Varjassy Lajos, cu privire la instituirea stării de asediu la Arad, din ordinul comandantului militar francez al orașului, general Gondrecourt.
64. **1919 martie 27, Sibiu.** Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Diligent Român din Sibiu, în care, la punctul 592, este înregistrată decizia de numire a dr. Iustin Marșieu ca prefect al Aradului.
65. **1919 aprilie 1, Arad.** Hotărârea prefectului de poliție din Arad cu privire la înființarea posturilor de poliție în unele cartiere ale orașului, cu scopul menținerii siguranței și ordinii publice.
66. **1919 aprilie 29, Arad.** Legitimație de liberă circulație pe căile ferate din zona Arad-Cenad (în condițiile stării de asediu n.n.), emisă de Direcția Căilor Ferate Arad-Cenad în limbile maghiară, franceză, sârbă și română.
67. **1919 mai 4, Arad.** Dispoziția lui Iustin Marșieu, prefectul Aradului, către Consiliul Național Român din Țiria privind numirea lui Iosif Anghelina în funcția de prim-pretor interimar al plasei Țiria.
68. **1919 mai 12, Sibiu.** Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Dirigent în care se fac referiri, printre altele, la întrevvedere cu generalul „Franche” (este vorba despre Louis Franchet d’Esperey, comandantul suprem al Forțelor Antantei în Europa de Sud-Est n.n.), la chestiunea viitoare ocupări a Aradului de armata română, la plata sumei de 400.000 coroane către Fabrica Weitzer (de vagoane n.n.) Arad pentru cumpărarea vagoanelor de cale ferată, la administrarea de către Consiliul Dirigent a teritoriilor românești până la granița recunoscută prin Tratatul din 1916 (încheiat între România și Antantă n.n.).
69. **1919 mai 18, Arad.** Număr special al ziarului arădean „Românul” dedicat intrării Armatei Române eliberatoare în oraș, în ziua de 17 mai. Evenimentul este pe larg prezentat în coloanele ziarului. (Trebuie precizat că deși, între 22 februarie și 5 iunie 1919, apariția ziarului fusese sistată, importanța evenimentului a impus tipărirea numărului special n.n.).
70. **1919 mai 19, Arad.** Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării conducerii Prefecturii Județului Arad de către prefectul român dr. Iustin Marșieu.
71. **1919 mai 19, Arad.** Proces-verbal încheiat la sediul Comitatului (Prefecturii) Arad cu ocazia depunerii jurământului de credință față de Consiliul Dirigent și regele României Ferdinand I de către „oficianții de concept” (funcționarii superiori n.n.) ai administrației centrale a județului Arad.

72. **1919 mai 20, Arad.** Articol apărut în ziarul „Arad es Videke” relatând despre declarația lui Iustin Marșieu, noul prefect al județului Arad, cu privire la programul său de acțiune în fruntea județului: să ducă la îndeplinire proclamația de la Alba-Iulia.
73. **1919 mai 20, Arad.** Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării Oficiului Subprefecturii Județului Arad de către subprefectul român Nicolae Mladin.
74. **1919 mai 21, Radna.** Protocol încheiat cu ocazia preluării Preturii Plasei Radna, județul Arad, de către prim-pretorul român dr. Eugen Beleş.
75. **1919 mai 27, Pecica.** Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Pecica, județul Arad, de către prim-pretorul Ludovic Fazecaş.
76. **1919 mai 30, Şiria.** Hotărârea adoptată în şedința Consiliului comunal din Şiria, județul Arad, prin care Virginia Hotăran şi fiul acesteia, dr. George Hotăran, ucişi de maghiari în Şiria, la data de 20 februarie 1919, au fost declarați martiri naționali.
77. **1919 mai 31, Arad.** Proces-verbal încheiat la sediul Prefecturii Județului Arad cu ocazia depunerii jurământului de credință față de regele României Ferdinand I și Consiliul Dirigent de către corpul profesoral de la școlile reale de stat din Arad.
78. **1919 iunie 1, Arad.** Raportul unui căpitan de poliție către prefectul Poliției din Arad cuprinzând numele și adresele locuitorilor orașului la care au fost încartiruiți ofițeri și soldați ai armatei române.
79. **1919 iunie 6, Arad.** Articol apărut în ziarul „Românul”, Arad, relatând despre preluarea autorității administrative a județului Arad de către români, ca urmare a eliberării Aradului de către trupele Regimentului 6 Vânători, în ziua de 17 mai 1919.
80. **1919 iunie 11, Arad.** Articolul „Jandarmeria românească în Lipova”, publicat în ziarul „Românul”, relatează despre succedarea dominațiilor sârbești, franceze și ungurești în Lipova, până la intrarea în localitate a jandarmeriei române.
81. **1919 iunie 11, Ineu.** Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Ineu, județul Arad, de către prim-pretorul român dr. Silviu Păscuțiu.
82. **1919 iunie 11, Târnova.** Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Târnova, județul Arad, de către prim-pretorul român Titus Vuculescu.
83. **1919 iunie 13, Sebiş.** Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Sebiş, județul Arad, de către prim-pretorul român dr. Aurel Grozda.
84. **1919 iunie 15, Arad.** Număr al ziarului „Românul”, Arad, ciuntit ca urmare a intervenției cenzurii franceze (în intervalul 6 iunie-18 iulie, ziarul purta mențiunea „Censure Française” n.n.).

85. **1919 iunie 15, Hălmagiu.** Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Hălmagiu, județul Arad, de către prim-pretorul român Traian Suciu.
86. **1919 iunie 19, Chișineu-Criș.** Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Chișineu (azi Chișineu-Criș), județul Arad, de către prim-pretorul român Iustin Chirilă.
87. **1919 iunie 23, <Arad>.** Ordinul nr. 1311/2 al generalului Tournadre (guvernatorul Aradului) cu privire la pregătirile ocazionate de vizita la Arad a comandantului șef al Armatei Aliate (generalul Franchet d'Espérey n.n.), anunțată pentru marți, 24 iunie 1919. Documentul indică autoritățile civile și militare chemate să-l întâmpine pe general; se prezintă amplasarea și programul formațiunilor militare pe durata vizitei.
88. **1919 iunie 24, <Arad>.** Anexa la ordinul nr. 1311/2 al generalului de Tournadre prin care se comunică ora sosirii la Arad a comandantului șef al Armatei Aliate (generalul Franchet d'Espérey n.n.): ora 17.30 (24 iunie 1919).
89. **1919 iunie 26, Arad.** Articol publicat în ziarul „Românul” referitor la vizita generalisimului Franchet d'Espérey în Arad, în ziua de 25 iunie. Articolul descrie primirea solemnă făcută comandantului suprem al forțelor aliate în Orient și reproduce alocuțiunile de bun venit rostite de episcopul Aradului, I.I. Papp și de prefectul județului, dr. I. Marșieu.
90. **1919 iulie 5, <Arad>.** Ordinul generalului de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la numirea lui Iulian Arsenovici în funcția de director al finanțelor din Arad.
91. **1919 iulie 6.** Ordinul generalului de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la numirea avocatului Ladislau Avramescu în funcția de președinte al Tribunalului Arad în locul lui Ludovic Szokolczay.
92. **1919 iulie 6 și 9, Arad.** Extrase din ziarele „Românul” nr. 56 și 57, informând despre instalarea, la data de 7 iulie 1919, a autorităților românești la Prefectura și Primăria Orașului Arad. Se arată că Prefectura orașului a fost preluată de dr. Iustin Marșieu de la prefectul maghiar Nándor Green, iar la Primăria orașului a fost instalat primarul român dr. Ioan Robu în locul vechiului primar Fr. Sárkány.
93. **1919 iulie 8, <Arad>.** Ordinul generalului de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la numirea lui Ioan Berzovan în funcția de inspector financiar al orașului.
94. **1919 iulie 16, <Arad>.** Notă de serviciu emisă de generalul de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la trecerea puterii politico-administrative și militare asupra orașului Arad, în întregime, în sarcina autorităților române. Se menționează că autoritatea politică a fost deja transferată în competența lui Iustin

Marşieu, iar comanda militară urma să fie preluată de colonelul Pirici, viitorul guvernator al Aradului, după plecarea trupelor franceze şi a generalului de Tournadre din Arad, în zilele de 17-18 iulie 1919.

95. **1919 iulie 17, Arad.** Articol publicat în ziarul „Românul” din Arad despre predarea/preluarea Liceului „regesc” din localitate, devenit Liceul „Moise Nicoară”. Noul director al instituţiei, numit de Consiliul Dirigent Român, a fost Nicolae Mihulin.
96. **1919 iulie 18, Arad.** Informaţie extrasă din ziarul „Românul” cu privire la plecarea trupelor de ocupaţie franceze din Arad, în după-amiaza zilei de 17 iulie. Generalul Tournadre, guvernatorul oraşului şi statul său major au părăsit, la rândul lor, Aradul în ziua de 18 iulie.
97. **1919 iulie 20, Arad.** Informaţie publicată în ziarul „Românul” privitoare la părăsirea Aradului, în ziua de 18 iulie, de către ultimele formaţiuni militare franceze (batalioanele coloniale) şi de către generalul Tournadre, însoţit de statul său major. Tricolorul francez a fost coborât, cu acel prilej, de pe tumul primăriei oraşului.
98. **1919 iulie 22, Arad.** Articol apărut în ziarul „Românul” privitor la preluarea conducerii Liceului de Fete din Arad de către noul director român, dr. Lazăr Nichi, de la directorul de până atunci, Guta Jozsef, la data de 21 iulie 1919.
99. **1919 august, 10, 15, Sântana.** Proces-verbal încheiat de către Comisia de specialişti ai Antistiei comunale din Sântana cu ocazia evaluării, la faţa locului, a pagubelor produse Cărmidăriei cu Aburi şi Fabricii de Țiglă din Sântana, provocate mai ales de Garda Roşie maghiară. Se arată că fabrica nu a putut funcţiona în anul 1919 din cauza distrugerilor.
100. **1919 august 14, Luncşoara.** Situaţie privind pagubele produse de armata bolşevică maghiară bisericii şi şcolii din Luncşoara, judeţul Arad.
101. **1919 august 21, Sântana.** Proces-verbal încheiat de către Antistia comunală din Sântana cu ocazia constatării şi stabilirii la faţa locului a daunelor produse unităţilor de învăţământ din localitate în timpul revoluţiei, de către armata maghiară (Garda Roşie). Sunt indicate cheltuielile avute cu refacerea stricăciunilor.
102. **1919 august 24, Hălăliş.** Declaraţia unui locuitor din Hălăliş, autenticată de o comisie comunală, cu privire la pagubele produse comunei Hălăliş, în luna februarie 1919, cu prilejul ocupaţiei trupelor maghiare.
103. **1919 septembrie 21, Arad.** Adresele subprefectului judeţului Arad privind jafurile şi distrugerile produse Oficiului Secretariatului din Ciuci (azi Vârfurile n.n.), plasa Hălmagiu, de către „hoarda bolşevică” maghiară. În anexă, raportul prim-pretorului plasei Hălmagiu cu precizări în legătură cu lipsurile din bugetul comunei.

104. **1919 septembrie 30, Arad.** Articol publicat în ziarul „Românul” cu privire la instalarea dr. Romul Veliciu în funcția de prefect al orașului Arad, la data de 29 septembrie 1919. Demnitatea a fost preluată de la dr. Iustin Marșieu, prefectul de până atunci al orașului.
105. **1919 octombrie 11, Arad.** Proces-verbal încheiat în prima ședință a corpului profesoral român de la Liceul „Moise Nicoară” din Arad. Directorul liceului, Nicolae Mihulin, i-a prezentat pe cei 12 profesori numiți de Consiliul Dirigent Român, indicând specialitatea fiecăruia și atribuțiile în cadrul instituției. S-a anunțat data deschiderii anului școlar: 12 octombrie 1919.
106. **1919 octombrie 16, Sebiș.** Raportul pretorului plasei Sebiș către subprefectul județului Arad în care sunt dezvăluite abuzurile funcționarilor domeniului Wencheim din Sebiș față de țăranii români. Se fac referiri și la o acțiune anterioară a locuitorilor din Bârsa, care au rupt linia ferată pentru a opri trecerea spre Sebiș a armatei bolșevice maghiare, cu trenul blindat.
107. **1919, Arad.** Memoriul generalului Szabo Zoltán, fost ministru în guvernul provizoriu maghiar (antibolșevic) constituit la Arad, către ministrul de interne din cadrul C.D.R. Sibiu, prin care solicită eliberarea din prizonierat a militarilor din suita guvernului, internați la Brașov.
108. **1920 aprilie 15, Arad.** Comunicatul Comandamentului Corpului VII Armată cu privire la circulația în Banat și Transilvania a automobilelor fără numere de înmatriculare, implicate în legături cu organizații bolșevice, periculoase pentru siguranța statului. Pentru curmarea activității acestora s-a hotărât înființarea, inclusiv la Arad, a posturilor fixe de jandarmi și polițiști, însărcinate cu controlul riguros al vehiculelor.
109. **<1920>, Arad.** Lista cu denumirile străzilor orașului Arad, înainte și după 1920.
110. **1930 octombrie 19, Nădab.** Cererea reprezentanților foștilor membri ai Gărzii Naționale Române din Nădab, județul Arad, privind împrumutarea lor cu terenuri disponibile din rezerva de stat. Se arată că în primăvara anului 1919 au fost maltratați și întemnițați în închisori din Ungaria, de către trupele comuniste. (Este vorba despre unități ale Armatei Roșii ungare, care acționau în zonă în acea vreme n.n.).
111. **1932 aprilie 2, Arad.** Cererea studentei Adriana Popescu adresată prefectului județului Arad, în care petenta menționa că era fiica preotului Cornel Popescu din Șimand și că tatăl ei a fost omorât de bolșevici în primăvara anului 1919. De

asemenea, preciza că, în memoria martiriului tatălui său, o stradă din oraşul Arad îi purta numele.

DOCUMENTE

1

1918 noiembrie 13, Belgrad. Convenția militară privitoare la reglementarea condițiilor de aplicare pentru Ungaria a armistițiului semnat între Antantă și Austro-Ungaria. Potrivit convenției, guvernul ungar își menținea administrația civilă în localitățile aflate la nord de linia de demarcație stabilită prin acest document. (originalul în limba franceză)

(Direcția Județeană a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Arad), *fond Prefectura Județului Arad* (în continuare P.J.A.), *Actele comitetului suprem*, document 3454/1918, f. 7.)

TRADUCERE

Comandamentul Armatelor Aliate

Statul Major General

CONVENȚIE MILITARĂ

reglementând condițiile de aplicare pentru Ungaria a armistițiului

semnat între Aliați și Austro-Ungaria

I. Guvernul ungar își retrage toate trupele la Nord de linia marcată de valea superioară a Someșului Mare, Bistrița, Mureș (sat), a Mureșului până la confluența lui cu Tisa, Mariatheresiopol, Baia, Fünfkirchen, aceste localități fiind neocupate de trupele ungurești, cursul Dravei până la întâlnirea cu frontiera Slavoniei-Croației. Evacuarea va fi încheiată într-un răgaz de opt zile.

Aliații vor ocupa cu deplin drept regiunea evacuată în condițiile pe care le va fixa generalul comandant șef al armatelor aliate. Administrația civilă va rămâne aici în mâinile Guvernului actual.

Singure, forțele de poliție și jandarmerie, indispensabile asigurării ordinei, vor fi menținute în zona evacuată, ca și cele care sunt însărcinate să asigure securitatea căilor ferate.

II. Demobilizarea armatei ungare, de uscat și apă, excepție făcând șase divizii de infanterie și două divizii de cavalerie, destinate să asigure ordinea interioară și fracțiunile de poliție menționate la paragraful I.

III. Dreptul de ocupație de către Aliați a tuturor localităților sau a tuturor punctelor strategice pe care generalul comandant șef al armatelor aliate va avea dreptul să îl fixeze în permanență.

Dreptul de trecere și ședere pentru trupele aliate pe toată întinderea teritoriului ungar. Drept permanent de utilizare pentru nevoile militare ale aliaților a întregului material circulând

pe drumuri și căi ferate și a materialului de navigație aparținând statului și particularilor locuind în Ungaria. Drept convenit și pentru animalele de tracțiune și povară.

IV. Personalul și materialul căilor ferate în mod normal afectate serviciului teritoriului ocupat (a se vedea paragraful I) vor rămâne pe loc; pe lângă aceasta, o rezervă de 2.000 de vagoane și 100 locomotive (cale normală) și de 600 de vagoane și 50 de locomotive (cale îngustă) vor fi predate într-un răgaz de o lună generalului șef pentru nevoile trupelor aliate și pentru a compensa pierderile de material sârb provenind din război. O parte din acest material va putea fi prelevată pe seama Austriei. Aceste cifre sunt aproximative.

V. Personalul și materialul de navigație, destinate în mod normal serviciului teritoriului ocupat vor rămâne pe loc.

Pe lângă aceasta, șase cuirasate vor fi predate imediat la Belgrad, aliaților.

Restul flotei Dunării va fi reunită într-unul din porturile Dunării care va fi indicat ulterior de generalul comandant șef pentru a fi aici dezarmată. Din această flotilă, o prelevare de zece vase de călători, zece remorchere și șaiszeci de șalupe va fi făcută în cel mai scurt timp pentru nevoile armatelor aliate și pentru a compensa pierderile materialului de navigație sârb, provenind din război. Aceste cifre sunt aproximative.

VI. Punerea la dispoziția generalului comandant șef într-un răgaz de cincisprezece zile a unui detașament de trei mii de oameni din trupele căilor ferate, înzestrați cu materialul necesar, pentru repararea căilor ferate în Serbia. Aceste cifre sunt aproximative.

VII. Punerea la dispoziția generalului comandant șef într-un răgaz de 15 zile a unui detașament de geniu (telegrafiști), înzestrat cu material necesar, pentru restabilirea comunicațiilor telefonice și telegrafice în Serbia.

VIII. Punerea la dispoziția generalului comandant șef, în răgazul de o lună, a 25.000 cai și a materialului de transport care îl va crede necesar. Aceste cifre sunt aproximative.

IX. Depozite de arme și material de război în punctele care vor fi fixate de generalul comandant șef. O parte din acest material va fi preluat pentru constituirea de unități plasate sub ordinele generalului comandant șef.

X. Eliberarea imediată a prizonierilor de război și internați civili care vor fi adunați în punctele ce convin îmbarcării pe calea ferată de unde vor fi dirijați pentru a fi repatriați în punctele și la datele fixate de generalul comandant șef. Prizonierii de război maghiari sunt reținuți provizoriu.

XI. Un răgaz de 15 zile este acordat pentru trecerea și staționarea trupelor germane prin Ungaria, începând cu ziua semnării armistițiului generalului Diaz (4 noiembrie, orele 15).

Comunicațiile poștale și telegrafice cu Germania nu vor avea loc decât sub controlul militar al aliaților. Guvernul maghiar se angajează să nu permită trimiterea în Germania a niciunei comunicări telegrafice militare cu țara.

XII. Ungaria va facilita aprovizionarea trupelor aliate de ocupație. Rechizițiile vor fi permise cu condiția ca ele să nu fie arbitrare, ele vor fi plătite la prețul curent.

XIII. Toate amplasările de mine austro-ungare din Dunăre și din Marea Neagră vor trebui să fie comunicate imediat generalului comandant șef.

Guvernul ungar se va mai angaja să oprească minele plutitoare lansate pe Dunăre, în amonte de frontiera sa cu Austria și să le ridice pe toate cele care se găsesc acum în propriile sale ape.

XIV. Serviciul poștelor al T.S.F.-ului și comunicațiilor telefonice și telegrafice ca și serviciul căilor ferate maghiare vor fi plasate sub controlul aliaților.

XV. Un reprezentant al aliaților va fi atașat ministrului ungar răspunzător de aprovizionări pentru a salvagarda interesele aliaților.

XVI. Obligația pentru Ungaria de a înceta toate relațiile cu Germania și să interzică toate transporturile inclusiv de muniții în afara autorizației speciale a generalului șef cu destinație pentru trupele germane în România.

XVII. Aliații nu vor interveni în administrația internă a Statului Ungar.

XVIII. Ostilitățile între aliați și Ungaria au încetat.

Întocmit în dublu exemplar la 13 noiembrie 1918, la orele 23.15, la Belgrad, cu rectificarea antetului și a paragrafelor XI și XVIII.

Pentru Aliați,

delegații generalului comandant șef:

Voievodul Michits m.p.

Generalul Henrys m.p.

Pentru Ungaria,

delegatul Guvernului Ungar:

Bela Linder m.p.

1918 noiembrie 20, Arad. Ordinul Consiliului Național Român din comitatul Arad către toate comunele românești și Consiliile Naționale Române din același comitat cu privire la organizarea, în fiecare comună românească, a consiliilor (sfaturilor) comunale formate din 12-24 membri în frunte cu un președinte. Noilor consilii comunale le revenea obligația să restabilească ordinea în localitate și să acționeze pentru binele comunității.
(D.J.A.N. Bihor, *fond personal Moise Popovici*, dosar 2/1885-1946, f. 9-10.)

Dela Consiliul național Român din comitatul Aradului

Cătră fruntașii tuturor comunelor române din comitatul Aradului și cătră Consiliile naționale Române din comune.

Consiliul Național Român al comitatului Arad condus de dorința, ca în strânsă legătură cu vederile Consiliului central național Român și cu direcțiunea dată obștei românești de cătră acest consiliu central, află de lipsă a ordonă, ca toate comunele românești din acest comitat să se organizeze fără amânare, cu observarea următoarelor norme:

1. Fiind o recerință de însemnătate foarte mare, putem zice chestie de viață și viitor pentru neamul nostru românesc, că în fața lumii mari, și mai ales în fața acelor națiuni mari, cari azi croiesc soarta popoarelor, să ne prezentăm ca popor disciplinat, ca element de ordine, care e în stare a susține siguranța personală și de avere a fiecărui locuitor de pe teritoriul locuit de români, fie el de orice neam și lege: ni-se impune trebuința, ca în fiecare comună românească să restabilim cea mai completă ordine și siguranță.

Conducerea noastră supremă românească este conștie de împrejurarea, că în comunele noastre românești restabilirea ordinei nu se poate face decât numai prin o nouă grupare a fruntașilor și a poporului din comună. În cele mai multe comune exponenții sistemului de guvernare apus, notarii, subnotarii, scriitorii comunali, membrii din antistie și din reprezentanța veche comunală sunt odioși în ochii poporului din comună și astfel neapți, ca ei să poată relua în mâinile lor conducerea acelor comune. Deasupra și sistemul, după care eră compusă antistia și reprezentanța comunală în trecut este atât de deochiat înaintea poporului nostru, care nici de slujbași impuși, nici de reprezentanți comunali viriliști, pentru vecii vecilor nu mai vrea să știe, încât altă deslegare în cele mai multe comune nu e cu putință, numai instituirea unei noi conduceri pe întregul în respectiva comună.

Astfel se dă de sine trebuința, ca în fiecare comună din comitat să se instituie din voia poporului ca rezultat al alegerii făcute sub conducerea unui comisar numit din partea consiliului (sfatului) Național Român din comitat de cătră adunarea poporului – un sfat (consiliu) național

român al respectivei comune compus din 12-18 ori 24 ori mai mulți membrii sub conducerea unui președinte al acestui consiliu comunal.

Acest consiliu comunal are, ca îndată ce s-a constituit, să raporteze imediat despre aceasta Consiliului Național al comitatului Arad pe adresa *Dr. Iustin Marșeu* Arad. Adnexând acestui raport și procesul verbal luat asupra actului de alegere și constituire, ca pe baza aceasta, consiliul nostru comitatens să poată mijloci întrarea consiliului comunal în funcțiune. Va să zică consiliul comunal nu preia îndată după alegerea sa conducerea afacerilor comunale, ci așteaptă ca să fie impus pe calea consiliului nostru național comitatens.

Ordinăm astfel, că în fiecare comună românească din comitat să se instituie consiliu național român comunal și spre acest scop designăm ca comisar al nostru pe dl. Moise Popovici jun., invitându-l a convoca cu termen de 3 zile pe anumită oară la casa comunală adunarea poporului din comună, la care poate lua parte fiecare bărbat nepătat, trecut de vârsta de 20 ani cu vot decisiv. Ordinea are să o susțină la adunare, sub conducerea prezidentului comisar, garda națională din acea comună.

Pentru cazul când sus numitul comisar ar fi împiedecat să conducă alegerea consiliului comunal, prin aceasta este autorizat a substitui pe careva fruntaș vrednic din comună cu conducerea alegerii.

Dacă în careva comună ar fi deja constituit un consiliu comunal și acela ar funcționa regulat spre mulțumirea obștei din comunii, atunci acel Consiliu Național Român rămâne în vigoare. Are însă imediat a subșterne protocolul despre constituire acestui Consiliu etc.

2) Purtătorii condeiului în comună sunt notarii și ajutoarele lor. Fără acești purtători de penă și conducători al cancelariei comunale, multă vreme nu poate fi comuna. Deoarece mulți dintre notari au părăsit cancelaria și comuna mai de silfi. mai de frică, – să impune întrebarea, că oare restituirea acestora în postul lor contribui-ar la restabilirea ordinei și păcii în respectiva comună, ori că ar da ansă la noi tulburări și eventual răsbunări?

Consiliul național român din comitat nu vrea să contribuie nici cu sfat nici cu ajutor dat la restituirea unor atari notari în postul lor, cari notari prin ținuta lor și-au atras ura și nemulțămirea poporului. Ține însă acest consiliu, că ar fi păgubitor pentru comunele noastre, între împrejurările date, dacă s-ar insista, ca fiecare notar de până acuma și fiecare ajutor de cancelarie să fie depărtat dela postul său. Pentru că atâtea afaceri urgente așteaptă rezolvire azi în fiecare cancelarie notarială, iar de altă parte atât de puțini oameni cu pregătiri pentru provederea acestor fel de afaceri avem la dispoziție, încât delaturarea prea multor notari comunali ar avea ca urmare încurcături nespuse, mult păgubitoare pentru interesele comunei și mai ales pentru ceice așteaptă rezolvirea ajutoarelor, împărțirea făinei, și îngrijirea de zăharuri și petroleul trebuincios etc.

De aceia Consiliul nostru național dă consiliilor comunale acest sfat, că întrucât notarul de până acuma nu este absolut odios în comună, să-l revoace și să-l instituie în cancelaria sa, care firește pentru viitor va avea să o conducă nu după samavolnicia sa, și ajutat de uneltele sale de până acum, ci în consonanță cu voia diriguitoare a Consiliului Național din comună.

Dacă însă ar fi comune, în cari consiliul național comunal, după cumpănirea părerilor, ar ajunge la convingerea, că notarul de până acum nici la un caz n-ar avea să fie restituit în post, atunci tot în prima sa ședință de constituire are să raporteze acestui consiliu național comitatens sub adresa mai susindicată, că ce vină poartă, ce păcate are numitul notar, ori ajutoarele sale de cancelarie, cari să eschidă puțința restituirei lor.

În acest caz consiliul național din comună are a chibzui, că în locul notarului oare cine ar trebui să fie instituit interimal în cancelaria notarială pentru provederea agendelor notariale? Are a combina, că oare alt notar ori altă persoană, care o cunoaște și o știe de o parte deamă de toată încrederea morală și materială, de altă parte versată în afacerile cancelariei notariale, ar putea să fie instituită Interimat la acest post. Și dacă află cel puțin 2-3 persoane, cari corespund acestor condiții, consiliul național comunal are a raporta acestui consiliu comitatens, numind pe respectivii și declarând, că pentru cazul instituirii oricărui dintre aceștia în cancelaria notarială, primește garanța materială și morală pentru eventualele păgubiri a comunei ori al statului, ce s-ar ivi pe urmă funcționării acestor candidați.

Unde notarul e cercual, firește toate comunele aparținătoare au a designa împreună pe acești candidați și a primi împreună prin proces verbal înaintat aici răspunderea pentru chivernisirea lor.

3. Dorința consiliului nostru național comitatens este, că pe urma nespusei suferințe și necazuri, ce au avut să le supoarte în decursul cumplutului război, ce să încheie în aceste zile, cei de acasă, bătrâni, femei și copii, precum și pe urmă înzecit groaznicelor suferințe, cari le-au suportat flăcăii și bărbații noștri, vreme de ațâți ani pe câmpul de luptă, să se introducă în comunele noastre iarăș pace, liniște, mulțumire numai și numai, atunci se va restabili, dacă poporul din comune, fost ostași și biata femeie văduvită, vor vedea și se vor convinge, că trebile numai merg ca în trecut, ci se face tot ce este cu puțință omenește pentru ajutorarea lor, pentru alimentarea lor, pentru îndreptățirea lor și pentru ștergerea păcatelor, cari le-au făptuit diriguitorii de până acum față cu dânșii.

Dreptce impunem prin aceasta consiliului național comunal datoria, să se îngrijească numaidacă de luarea acelor măsuri, cari se impun spre scopul sus atins. Notăm însă, că nu cu visări și cu planuri fără rost, cari nu se pot duce la îndeplinire, poate un consiliu comunal se atingă acest scop, ci numai prin mijloace serioase și reale. Nu pe calea recvirărilor volnice din

averea altora, ci prin folosire de mijloacele date și de expedientele posibile să poate ajunge la rezultatul dorit.

Cu permiterea acestora să îndrumă toate consiliile naționale comunale, ca

a) să ieie dispoziții întru împărțirea la vreme a ajutoarelor ce au să se distribue în sat din partea statului;

b) să se îngrijească de foștii ostași reîntorși la vetrele lor nu numai prin împărțirea alimentelor ce li-se cuvin, ci și prin îngrijire specială, amănunțită, după persoana fiecăruia, că în ce mod și pe ce cale ar putea cei lipsiți de mijloace dintre dâșii, să fie ajutați în reluarea firului vieții lor economice? cum să fie provăzuți cu haine, cu încălțăminte, cu lemne peste iarnă? Cum să fie ajutați la pământ de sămănat, care dela vara viitoare să-i pună în picioare și să le asigure pentru viitor existența.

Nenumărate sunt acelea datorințe, cari i-se impun consiliului național comunal între împrejurările date, nespuse de grele, dar în fața viitorului frumos ce ne așteaptă pe toți, trebuie ca și voința noastră a tuturor să fie tare, neclintită, care nu se sperie de nici o piedecă. Dintre toate Însă trebuie să accentuăm trebuința ca nedreptățile, cari s-au făcut în trecut la votarea ajutoarelor prin aceea, că mulți au fost exchiși dela ajutorul ce le competea, să afle reparare. Dreptce îndrumăm consiliul național comunal, ca să adune plângerile în scris dela fiecare persoană nedreptățită și să le prezinte acestui consiliu național comitatens pentru a se esopera prin consiliul central național român direct dela guvernul maghiar licvidarea ulterioară a sumelor reclamate de respectivii.

4. Consiliul național din comună, care îndată după alegerea sa are a depune în fața poporului jurământ, că fiecare membru al său va fi cu credință și supunere față de națiunea sa românească din Ungaria și Transilvania și către forul suprem conducător de azi: Consiliul central național Român și totodată are să joace, că din toată conștiința și fără orice părtinire va servi interesele și binele poporului din comună, – are astfel datorinți nu numai față de comuna sa, ci și față de cinstea și bunul nume al neamului nostru întreg.

Deci Consiliul Național Comunal din atari comune, unde anumiți oameni slabi, lacomi și fără minte, au depășit dela calea cinstei jefuind avere străină; are datoria a căută să repare aceasta rușine, aceasta pată urâtă adusă numelui românesc, în fața popoarelor mari ale lumii, dela cari noi Românii chiar în zilele de azi așteptăm recunoaștere și îndreptarea noastră din suferințele subjugării de veacuri spre deplină libertate națională.

Va avea astfel Consiliul Național Comunal să erueze pe toți răufăcătorii din comună, să îi îndrumeze mai întâi cu sfat părințesc a se îndreptă și a restitui fără amânare obiectele jefuite și furate, iar încât ei n-ar ținea să asculte de sfatul molcom, să-i deie pe mâna gardei naționale, ca

astfel să nu așteptăm ca străinii să spele rușinea feței noastre, ci noi înșine să ne curățim comunele noastre de toți oamenii fără cinste.

Iar încât pentru viitor, Consiliul Național Comunal să-și țină de datorie a regulă cu stricteță cuvenită ordinea din comună; a se îngriji ca siguranța averii și persoanei fiecăruia să fie în toate privințele fără îndoială și mai ales ca firul telegrafic, telefonul și oficiul postai să nu stea nici pe un moment în primejduire, ori să fie expus bântuirilor. Unde poșta n-ar funcționa, Consiliul este îndrumat ca să recheme personalul poștei și să-i tindă toate mijloacele de siguranță. Tot așa și oficiile existente au să fie puse în siguranță.

5. Ca legătura dintre consiliile comunale și consiliul nostru comitatens să fie neîntreruptă, este de dorit, ca fiecare Consiliu Național Comunal să ia din fiecare ședință a sa procesul verbal (protocol) în două parii, dintre cari un exemplar original să fie trimis subscrisului Consiliu Național Comitatens? fără întârziere pe adresa mai sus indicată.

Acest consiliu național comitatens astfel va fi în putință; ca să știe despre toate hotărârile consiliului comunal și să intervină ori direct ori prin consiliul central național la forurile competente în interesul ducerei la îndeplinire a tot ce să dorește spre binele și mulțumirea poporului din respectiva comună.

În fine observăm, că consiliul național comunal are a se îngriji de susținerea gardei naționale din comună și de neîntrerupta funcționare a aceleia în serviciul siguranței publice. Unde atare gardă națională încă nu e instituită și nu funcționează îndeșulitor, consiliul național din comună este îndrumat a se adresă pe calea acestui consiliu comitatens către comanda gardei naționale din comitatul Aradului, ca să-i esmită un ofițer pentru instruirea și înarmarea cuvenită aceleia.

Arad, la 20 Noemvrie n. 1918.

Consiliul Național Român din comitatul Aradului.

1918 decembrie 2, Alba-Iulia. Proces-verbal încheiat în prima ședință a Consiliului Dirigent Român, în care, la punctul 3, se consemnează organizarea acestuia în resoarte (azi ministere n.n.). Conducerea unui număr de 4 din totalul de 15 resoarte a fost atribuită frunțașilor politici arădeni: Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciu și Ioan Flueraș. (D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, f. 2-3.)

1. PROCES VERBAL

Luat în ședința Consiliului Dirigent Român ținută la 2 Decembrie n. 1918 orele 5 p.m. la Alba-Iulia.

PREZENȚI:

Dnii Dr. Iuliu Maniu preș, Vasile Goldiș, Dr. Alexandru Vaida, Dr. Ștefan C. Pop, Dr. Aurel Vlad, Dr. Aurel Lazăr, Dr. Victor Bontescu, Dr. Ioan Suciu, Dr. Emil Hațiegan, Ioan Flueraș, Josif Jumanca și Dr. Romul Boila.

3.

Prezidentul propune și cu modificările făcute să statorește următoarea împărțire de resorturi:

Prezidențiale și interne:

Dr. Iuliu Maniu.

Culte și instrucțiune publică.

Afacerea națiunilor conlocuitoare:

Vasile Goldiș.

Armata și siguranța publică:

Dr. Ștefan C. Pop

Externe și propaganda ziaristică:

Dr. Alexandru Vaida

Finanțele:

Dr. Aurel Vlad.

Organizarea și pregătirea Constituyentei

Propaganda și pregătirea proiectului de lege electoral pentru Constituente:

Dr. Ioan Suciu.

Justiția:

Dr. Aurel Lazăr.

Codificarea:

Dr. Emil Hațieganu,

Comerțul și Agricultură:

Dr. Victor Bontescu.

Comunicația, Lucrări publice, Poșta, Telegraf și Alimentarea publică:

Dr. Romul Boila,

Social politică și igienă;

Joan Flueraș,

Industrie:

Josif Jumanca.

Colaționat și confrontat cu originalul:

Cluj la 29 Maiu 1924.

ss Director de birou

ss oficial

În conformitate cu originalul păstrat la Directoratul general al Justiției din Cluj:

Cluj la 29 Maiu 1924,

ss Director de birou

ss oficial

director general ss

1918 decembrie 3, Alba-Iulia. Proces-verbal încheiat în şedinţa Consiliului Dirigent în care, la punctul 7, este evidenţiată donaţia generoasă de 1000 coroane, făcută de Gligor Vidican din Nădlac, pe seama Consiliului Dirigent.

(D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, f. 4.)

PROCES VERBAL

Luat în şedinţa Consiliului Dirigent ținută la 3 Decembrie st.n. 1918 orele 9 a.m. în Alba-Julia.

PREZENȚI:

Prezidentul Dr. Iuliu Maniu.

Vasile Goldiș, Dr. A. Vaida, Dr. Șt. C. Pop, Dr. A. Vlad, Dr. A. Lazăr, Dr. Ioan Suciu, Dr. V. Bontescu, Dr. E. Hațieganu, Dr. R. Boila, I. Flueraș și I. Jumanca.

! *

Prezidentul deschide şedinţa.

6.

Se ceteşte procesul verbal din 2 Decemvre.

Se primeşte.

7.

Dr. I. Suciu aduce la cunoştinţa Consiliului Dirigent cumcă ţăranul Gligor Vidican din Nădlac (Com. Cenad) pentru acoperirea cheltuielilor necesare a Consiliului a făcut un ofert benevol de 1000 cor.

Consiliul Dirigent aceasta faptă generoasă o ia la cunoştinţă cu mulţumire; hotărăşte ca această faptă frumoasă să fie publicată în ziare.

1918 decembrie 6, Arad. Informație publicată în ziarul „Românul “ din Arad cu privire la atentatele comise de „mâini criminale” în noaptea de duminică -1 decembrie 1918- „când la Alba-Iulia se sărbătorea ziua învierii naționale române”, asupra casei lui Ștefan Cicio-Pop și a locuinței avocatului Alexandru Stoinescu din Arad.

(Românul, Arad, nr. 22, 6 decembrie 1918, p. 4)

ANUL VII, ARAD, Vineri 23 Noemvrie (6 Dec. n.) 1918, Nr. 22

ROMÂNUL

INFORMAȚIUNI.

Atentat împotriva casei dlui dr. St. C. Pop. În noaptea de Duminecă, când la Alba-Iulia se sărbătorea ziua învierii naționale române, mâni criminale a ridicat arma împotriva casei dlui Dr. Șt. C. Pop, ales de Marele Sfat șef al secției militare și siguranței publice peste teritoriile cari în Marea Adunare Românească s-au alăturat la România.

Glonțul criminalului a. pătruns prin ferestrele duble de lângă poartă adâncindu-se în perețele din fața ferestrei, deasupra. În chilia asupra căreia s-a pușcat dormea în noaptea aceea fini dlui Șt. C. Pop, Alexandru. Criminalului încă nu i s-a dat de urmă.

Direcția proiectilului o arată două cercuri tăiate în mărime de o coroană în ochiul dinspre strada cel din chilie al ferestrei. În chilie deasupra ușei maldărul căzut în mărime cam de două palme ne arată pătrunderea glonțului adânc în perete. Vor rămânea aceste ca dovezi a siguranței ce oferă gărzile maghiare dm Arad – se zice că ar număra deja vreo 6 companii sub conducerea unui colonel – cari s-ar fi organizat singur numai cu scopul unic de a menține ordinea și a apăra viața locuitorilor Aradului.

Un asemenea atentat a fost comis și asupra locuinței dlui avocat dr. Alexandru Stoinescu.

1918 decembrie 11, Arad. Protestul vicecomitelui comitatului Arad, Schill Jozsef, adresat comisarului guvernamental din Arad (Varjassy Lajos n.n.) privind arborarea steagului național românesc pe clădirea Comitatului Arad. Solicită retragerea acestuia. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 3568/1918, f. 1.)

TRADUCERE

De la vicecomitele comitatului Arad

Nr. 28471/1918

Domnului Comisar guvernamental

Arad

În pofida protestului meu exprimat prin viu grai în 10 a lunii decembrie, cu știința și contribuția domnului comisar guvernamental, astăzi a fost arborat steagul național românesc, pe sediul central al clădirii Comitatului Arad.

Întrucât acest fapt este, în urma binecunoscutei hotărâri de la Alba-Iulia, o demonstrație împotriva independenței și integrității Ungariei, care, în aceste timpuri de criză, poate avea influență și asupra ordinei publice, protestez, din nou, împotriva arborării drapelului și solicit retragerea acestuia.

Arad, la 11 decembrie 1918

L.S.

vicecomitele comitatului Arad

ss. Schill Jozsef

vicecomite

1918 decembrie 13, Arad. Răspunsul comisarului guvernamental din Arad la protestul vicecomitelui comitatului Arad (Schill Jozsef) în care emitentul susține oportunitatea arborării drapelului românesc pe clădirea Comitatului, dat fiind faptul cunoscut că locuitorii români constituiau majoritatea absolută a populației comitatului. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 3568/1918, f. 1v.)

TRADUCERE

Comitele suprem al comitatului Arad

1918 decembrie 11, nr. 3568

Arborarea steagului cu culorile naționale românești pe sediul Comitatului Arad a devenit necesară ca urmare a dorinței locuitorilor români, în majoritate absolută în comitat, precum și în interesul ordinei publice și a liniștei locuitorilor, fiind stabilită în înțelegere cu Ministerul Naționalităților.

La arhivă!

Arad, la 13 decembrie 1918

Comisar guvernamental

Emisă de ss. Horváth

1918 decembrie 13, Arad. Protocol încheiat în fața comenzii Gărzii Naționale Române din Arad, consemnând mărturia unui soldat al acestei gărzi, cu privire la împrejurările în care un grup de soldați ce făceau parte din Garda (Națională) Maghiară a smuls, în noaptea de 12/13 decembrie, stindardul tricolor românesc arborat în balconul clădirii Comitatului Arad.

(Arhivele Naționale ale României, (în continuare A.N.), *fond Consiliul Național Român* (în continuare C.N.R.) *Comitatens Arad*, dosar 54/1918, f. 1-2.)

Comanda Gardei Naționale Române

Arad

Protocol

luat în Arad la 13 decembrie 1918

Prezenți subscrișii

Să prezintă Dl. Voluntar Iulius Mihailoviciu și predă următoarele:

În noaptea spre 13 decembrie a.c. cam la 11 și 1/2 ore /noaptea/ am venit de cătră piața libertății /Szabadság tér/ cu un prieten al meu de naționalitate sas, și sosind în fața casei comitatense din Arad am fost martor ocular la următoarea scenă:

Cam 15 soldați 'naintea porții casei comitatense, cari strigau precum eu am auzit „sau ne va deschide ușa sau îl pușcăm”.

Apropiindu-mă subscrisul mai bine de intrarea casei /edificiului/ amintit am observat la una dintre ferestrele edificiului pe îngrijitorul casei, care grăind ceva cătră soldați, aceștia din nou strigau: ori deschide ușa, ori îl pușcăm /vagy ki myitja az ajtit, vagy lelőyjuk/. Auzind acestea subscrisul m-am tras în dosul unui pom aflător în față cu intrarea edificiului comitatenz, de acolo am văzut că se deschide poarta, pe care au intrat toți soldații maghiari, afară de unul, care a rămas de pază la poartă. Tot atunci a mai sosit o patrulă constatatoare din 5-6 soldați maghiari, cari de asemenea, au intrat în edificiu și aprinzând luminația electrică am văzut ieșind pe fereastra din dreapta „balconului” un soldat și alunecând pe „parcan” s-a urcat în „balcon” și acolo cu baionetul tăind funia cu care era legat mânerul stindardului național român, l-a aruncat la stradă /stindardul/.

Subscrisul în răstimpul acesta ieșind din dosul pomului unde eram pitulat, m-am tras naintea balconului; așa că însumi am prins cu mâinile mele stindardul aruncat din locu-i de soldații maghiari.

În restimpul acesta vreo câțiva dintre soldații cari au intrat în edificiu s-au reîntors la stradă și împresurându-mă vreo 6, m-au provocat să predau stindardul zicând „noi îl vom aprinde” /majd mi fagjuk elégetui/.

Subscrisul fiindcă prietenul meu „sas” s-a depărtat remânând astfel singur am fost nevoit a le preda stindardul. Soldații maghiari luându-l și învârtindu-l în jurul mânerului l-au luat cu sine și au plecat spre cealaltă intrare a edificiului unde era arborat al doilea stindard de-al nostru, – sigur cu intențiunea de a-l depărta și pe acela.

Observându-se venind în pași grăbiți, din partea de cătră gară o patrulă mandusă de un ofițer /după părerea mea patrulă din garda națională română la număr cam 30/ – soldații maghiari în pași grăbiți au plecat cătră piața libertății /Szabadság tér/.

După ce au plecat soldații maghiari și subscrisul m-am reîntors la locuința mea din strada „József Főherceg” și astfel ce s-a întâmplat mai departe cu stindardul nostru nu știu.

Ca soldat al gardei naționale române, mi-am ținut de datorință să înșirui aceasta fărădelege a soldaților maghiari; cu observarea că am predat purul adevăr conform conștiinței mele celei mai bună.

D.C.M.S.

Nainte de subscrierea protocolului Dl. Voluntar Iulius Mihailovici mai predă că soldații maghiari suspomeniți sunt de la a 5 /cincea/ companie din garda maghiară, dintre cari a recunoscut pe soldatul Kiss Ferenc, care a provocat pe îngrijitorul edificiului comitatenz – amenințându-l cu revolverul – să deschidă poarta și tot acest soldat a provocat și pe Voluntarul Iulius Mihailovici să predea stindardul.

D.C.M.S.

[4 semnături]

1918 decembrie 14, Arad. Informație publicată în ziarul „Românul”, potrivit căreia, Consiliul National Român din comitatul Arad funcționa chiar în sediul Comitatului Arad. (Românul, nr. 29, Arad, 14 decembrie 1918, p. 3.)

ARAD. Sâmbătă 31 Noemvrie (14 Dec. n.) 1918, nr. 29

ROMÂNUL

CONSILIUL NATIONAL ROM. COMITATENS DIN ARAD este instalat în edificiul casei comitatului, piața Andrásy No. 2, în curte la dreapta. Nrul telefonului este 573.

1918 decembrie 14, Sibiu. Apel către națiunea română din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, publicat în numărul inaugural al „Gazetei Oficiale” (buletin informativ al Consiliului Dirigent din Sibiu).

(Gazeta Oficială, nr. 1, Sibiu, 14 decembrie 1918, p. 1-2.)

Sibiu, 1/14 Decembrie 1918.

GAZETA OFICIALĂ

PUBLICATĂ DE CONSILIUL DIRIGENT AL TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI
ȚINUTURILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA.

Către națiunea română din Transilvania, Banat și Țara-Ungurească.

Adunarea națională ținută în 18 Noembrie (1 Decembrie) a. c. la Alba-Iulia într-un gând și cu nespusă însuflețire a înfăptuit visul de veacuri al națiunii române din Transilvania, Banat și Țara-Ungurească și a decretat unirea acestor ținuturi cu Regatul României, iar până la întrunirea Constituantei, aleasă pe baza votului universal, Adunarea Națională a rezervat acestor teritorii autonomie provizorie. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii Adunarea Națională a instituit un mare sfat național, iară acesta în ziua de 19 Noembrie (2 Decembrie) a. c. tot la Alba-Iulia pentru guvernarea provizorie a țării a ales *consiliul diriguitor*, care s-a constituit astfel: *Dr. Iuliu Maniu* prezidiu și interne, – *Vasile Goldiș* culte și instrucțiune publică. apoi aranjarea raporturilor cu națiunile și confesiunile conlocuitoare, – *Dr. St. C. Pop* armată și siguranță publică, – *Dr. Ioan Suciu* organizarea și pregătirea Constituantei, – *Dr. Alexandru Vaida* externe și presă, – *Dr. Aurel Lazăr* justiție, – *Dr. Emil Hațiegan* codificare, – *Dr. Aurel Vlad* finanțe, – *Dr. Victor Bontescu* agricultură și comerț, – *Dr. Romul Boila* comunicațiune, lucrări publice, poșta, telegraf și alimentațiune, – *Ioan Flueraș* sociale și igienă, – *Iosif Jumanca* industrie, – *Dr. Vasilie Lucaciu*, *Dr. Valeriu Braniște* și *Octavian Goga* fără resort. Acest consiliu diriguitor își are sediul în Sibiu.

Prin aceasta Transilvania, Banatul și părțile locuite de Români ale Țării Ungurești s au rupt de Statul-Ungar și până la înfăptuirea definitivă a unirii cu Regatul Român au ajuns sub guvernarea noastră.

Când pentru întâiadată adresăm cuvântul nostru către națiunea română, gândul nostru măi presus de toate se înalță spre Ceriuri și cu umilință aducem mulțumită lui Dumnezeu, că după cercarea îndelungată de o mie de ani a reunit iarăși întreagă națiunea română într-un singur Stat. Cu smerenie ne închinăm memoriei înaintașilor noștri, cari veacuri de-a rândul au suferit încălcarea nemiloasă, păstrând eu credința ființa românească și pregătind astfel învierea acestui neam la viață liberă și rodnică pentru umanitate. Monument neperitor se înalță în sufletul

românesc tuturor acelor bravi Români, cari în războiul mondial și-au vărsat sângele, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

Depunem prinosul recunoștinței noastre vecinice neînvinsei armate române și gloriosului și înțeleptului Rege al Românilor Ferdinand I, iar puterilor aliate, cari prin strălucitele lor învingeri au scăpat civilizațiunea de primejdia barbariei, le exprimăm adâncă noastră mulțumită și admirațiunea noastră.

Români!

Viitor de aur vi se pregătește. Adunarea Națională dela Alba-Iulia a indicat principiile conducătoare ale vieții noastre de stat și noi suntem ferm hotărâți a duce la îndeplinire cele hotărâte la Alba-Iulia.

Vrem ca pe pământul țării noastre să stăpânească dreptatea și libertatea. Dreptate și libertate, nu numai pentru Români, ci și pentru națiunile conlocuitoare, pe cari soarta de multe veacuri ni le-a pus de vecini. Vrem să stăpânească dreptatea și libertatea, nu numai pentru cel tare și puternic, ci și pentru cel slab și umilit. Dreptate să fie pentru plugar, ca și pentru negustor și meseriaș. Toți deopotrivă să-și afle fericirea și îndeșulirea pe acest pământ românesc, cinstindu-se unul pe altul și ajutându-se împrumutat. Toți să fie fii asemenea îndreptățiți ai statului românesc. În acest scop vom da libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare, – egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile, – vom înfăptui un regim curat democratic pe toate terenele vieții publice, votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament, – desăvârșită libertate de presă, asociare și întrunire, – libera propagare a tuturor gândirilor omenești, – vom iniția o radicală reformă agrară. Pământul, care și până acum a fost muncit cu sudori de sânge în decurs de veacuri de plugari, să ajungă în aceea măsură în stăpânirea țăranului, cum hărnicia lui o cere, ca să fie fericit, iar prin munca celor mulți roada pământului nostru să fie înzecită. Numai popoarele, cari produc maximul, cari supraproduc, au drept de existență în familia cea mare a națiunilor.

Vrem, ca muncitorimea industrială, temelia vieții economice în zilele noastre, încă să-și afle îndeșulirea și mijloacele bogate de răsplată a muncii sale, și în acest scop suntem hotărâți a-i da acele drepturi și avantagii, cari le au muncitorii în statele cele mai înaintate din Apus.

Muncă uriașă ne așteaptă pentru binele neamului, dar de bunul sfârșit o clipă nu ne îndoim. Nu credeți amăgirilor ce vin din parte dușmană nouă! Ceice ne-au robit până acuma, nu ne lasă bucuroși din catenele statului lor. Încrederea noastră nu se întemeiază numai pe voința noastră neclintită de a jertfi și în viitor toate puterile pentru fericirea scumpei noastre națiuni, ci mai vârtos ne întărim în credința biruinței prin cunoașterea distinșelor aptitudini ale acestei ginte

latine, care, fără îndoială, scăpată din robie în curând va pune în uimire lumea prin contribuțiunile sale la progresul civilizațiunii.

Români!

În aceste zile mari ale prefacerii arătați-vă vrednici de sângele nobil ce curge în vinele voastre și vrednici de încrederea lumii civilizate. Înainte de toate rupeți orice legături mai departe cu guvernul maghiar din Budapesta și dați ascultare numai Consiliului dirigitor român, guvernului vostru. Rânduiriile acestui guvern să le împliniți cu scumpătate și fără esitare, căci acele rânduri se dau pentru fericirea voastră viitoare. Mai ales în aceste vremuri grele nu vă dușmăniți întreolaltă, cinstiți vieța și averea altuia, trăiți în pace și frățietate cu cei de alt neam și altă lege, îngrijiți casele și economia voastră și fieștecarele să-și urmeze munca sa obicinuită fără încetare. Fiți liniștiți, pacinici și muncitori, dar de-azi încolo cu îndârjire să vă apărați libertatea națională; și când s-ar ridica vr-un protivnic acestei libertăți, să nu mai răbdați de azi încolo nici o umilire, ci orice dușman al libertății voastre naționale să-l respingeți, jertfindu-vă, de ar trebui, chiar și vieța pentru libertate.

Dacă vă vom chema, veniți sub arme cu dragă inimă, ca să ne apărăm moșia și neamul.

Iară noi vă făgăduim, că toată munca noastră și vieța noastră întreagă o jertfim binelui și fericirii voastre. Așa să ne ajute Dumnezeu!

Sibiiu, în 29 Noemvrie (11 Decemvrie) 1918.

Consiliul dirigent
al Transilvaniei, Banatului și
părților românești din Ungaria.

1918 decembrie 14, Sibiu. Proces-verbal încheiat în şedinţa Consiliului Dirigent în care se consemnează, la punctul 48, numirea comisarului de „alimentare” (alimentaţie n.n.) pentru comitatul Arad, în persoana lui Cornel Iancu, avocat.

(D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar4/1918-1919, f. 17.)

8. PROCES VERBAL.

Luat în şedinţa Consiliului Dirigent Român ținută la 14 Decemvrie n. 1918 în Sibiu.

PREZENȚI:

Dnii: Dr. Iuliu Maniu prez. Dr. Ioan Suciu, Dr. Aurel Vlad, Dr. Romul Boila, Dr. Emil Hațieganu, Dr. Șt. C. Pop, Ioan Flueraș.

Prezidentul deschide şedinţa.

48.

Se numesc ca comisari de alimentare pentru comitatul Arad şi părțile Româneşti din comitatele învecinate Cienad şi Bichiş Dl. Dr. Cornel Jancu avocat Arad, pentru comitatul Clujului Dl. Jon Căciulă compt. şef la „Economul”.

Colaţionat şi confrontat cu originalul.

Cluj la 29 Maiu 1924

Ss director de birou

ss oficial

1918 decembrie 16, Totvărădia (azi Vărădia de Mureș). Declarația unui lucrător român de la căile ferate din gara Vărădia de Mureș cu privire la actul de agresiune și insultă comis împotriva sa, la locul de muncă, de către doi ofițeri maghiari sosiți în gară cu un tren blindat. Rezultă că agresorii i-au smuls feroviarului panglica cu tricolorul românesc de la piept și chipiu, l-au amenințat cu moartea și au insultat națiunea română.

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 65/1918, f. 1)

Declarație

Subsemnatul Ananie Horia în serviciu la căile ferate la gara Tolvărădia declar următoarele:

1. În ziua de 15 dec. a.c. la oarele 8 seara în sus-numita gară unde-m făceam serviciu a sosit un tren blindat Nr. K/4 cu soldați și oficeri maghiari; oprinduse în sus-numita gară de unde a venit doi oficeri în grad de Sublocotenent întrînd în oficiu gărei întrebând că: „Cine este românul acela puturos, care face serviciu aici în gară și poartă tricolorul românesc?” eu am răspuns, că: „Eu sunt”. La răspunsul meu că „eu sunt” susnumiții oficeri imediat au scos revolverele afară adresând următoarele:

2. Se ieu imediat tricolorul român de pe piept, român murdar și trădător de patrie, la care eu răspuns, că eu ca român nu poci se iau tricolorul român de pe pieptu-mi. Dacă voiți dvoastră îl luați, atunci a sărit la mine și mia luat tricolorul de pe piept și din chipiu și l-a călcat cu picioarele. Continuând mai departe înjurături murdare și insultând întreaga națiune română. Atunci a venit locotenentul Sarpesi, care e comandantul gardei maghiare din sus-numita gară și a respins cerându-i ca se nu facă astfel de lucru. La plecare de nou a indicat un ciumag asupra mea, spunându-mi, că la întoarcerea lor de ciumagul acesta am să mor insultând din nou întreaga nație română.

Aceasta îmi este declarația pe care o iscălesc

La 16 dec. 1918

ss.

1918 decembrie 22, Sibiu. Notă circulară emisă de Vasile Goldiș, șeful Resortului Culte și Instrucțiune Publică, către inspectoratele școlare din teritoriile unite cu România privind trecerea conducerii cultelor și a instrucțiunii publice în sarcina Consiliului Dirigent Român și încetarea subordonării acestora guvernului maghiar.

(Gazeta Oficială, nr. 5, Sibiu, 18 ianuarie 1919, p. 18.)

Sibiu, 5/18 Ianuarie 1919

Nr. 5.

GAZETA OFICIALĂ

PUBLICATĂ DE CONSILIUL DIRIGENT AL TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI
PĂRȚILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA.

Nr. 7 S. VI. 1918.

Notă circulară

despre menținerea vechei organizații școlare pentru anul acesta.

Cătră inspectoratele școlare de stat din cuprinsul teritoriilor supuse guvernării consiliului
dirigent român.

Domnule,

În conformitate cu hotărârile marei adunări naționale dela Alba-Iulia, ținută în 18 Noemvrie a. c. precum și în temeiul decretului-lege al Maj. Sale Regelui Ferdinand I din 11 Decemvrie 1918 Nr. 3631, prin care Ardealul, Bănatul și părțile românești din Ungaria au fost unite cu regatul României, întreagă conducerea cultelor și instrucțiunii publice din teritoriile amintite încetează de a mai atârna de guvernul maghiar din Budapesta și trece în mod legal asupra resortului cultelor și instrucțiunii publice al Consiliului Dirigent român.

În consecință, toate organele școlare vor sista orice legătură cu ministeriul maghiar, adresându-se de aici înainte exclusiv resortului nostru, care este suprema autoritate de guvernământ în tot ce privește cultele și instrucțiunea publică.

Totodată avem onoare a vă anunța, că pentru a evita o perturbare a învățământului și a înlesni încheierea anului școlar curent, se menține deocamdată vechea organizație școlară, rămânând să introducem noua fundamentare a învățământului public numai cu începerea anului școlar viitor.

Prin urmare întreg personalul didactic al școlilor supuse jurisdicțiunii statului, este invitat să rămână în funcțiune, îndeplinindu-și chemarea potrivit dispozițiilor noastre. Ținem însă să vă aducem la cunoștință, că numirea de «inspector școlar regesc» se suprimă chiar de pe acum, înlocuindu-se cu aceea de «revizor școlar».

De încheiere domnii revizori școlari sunt poftiți, ca în termen de 15 zile să ne înainteze un tablou al personalului dela revizoratul școlar.

Sibiiu, 22 Decemvrie 1918.

Vasilie Goldiș,
șeful resortului de culte și instrucț. publică.

1918 decembrie 23, Felminiș (azi Mirtișel). Raportul președintelui (Consiliului Național Român) comunal din Felminiș, județul Arad, către C.N.R. (al comitatului) Arad cu privire la actele de violență (comise de soldați unguri) împotriva mai multor locuitori din comunele Felminiș și Cuied.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 157/1919, f. 1.)

Nr. 157/1919

Cătră Consiliul Național Român din Arad. Iaca iubitul nost consil facem de cunoscut că prăpăditul acela care vi lam trimes dumnealor voastră spre cunoștință despre pagubile ce sau făcut în comuna noastră și în comuna Cuied au pușcat pe George Ursă și acest om are muere și tri copi și din comuna Felminiș au făcut pagubă la Mihai Horga iau spart fereștile și iau rupt toate mobilele din casă și iau sfîrtikat toate veșmintele din casă și suma totală 4000 de coroane și iau aprins o cocie de nutreț care au ajuns 300 sute de coroane și on cal au nimicit la Ardelean Ioan care au ajuns 3000 mi de coroane suma totală șapte mii și 300 sute mai departe tot.

Binele voiește la frații noșici conzil român din Arad

Felminiș 1918 Dechemvre 24

Petru Miculita

Mihai Pance

Președintele comunal

1918 decembrie <26>, Sibiu. Telegrama Consiliului Dirigent Român Sibiu către Consiliul Național Român Arad prin care se anunță sosirea la Arad a generalului Berthelot, duminică 29 decembrie, ora 8. Se arată că va veni de la Seghedin (cu trenul) și se va opri pentru cinci ore la Arad.

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 117/1918, f. 1.)

Consiliul Național Român Arad

secretar general esres nr 12/918

dl general berthelot sosește intovărașit de oficeri: cinci trupa zece și funcționari ai căilor ferate române douezeci dinspre seghedin duminica 29 – decmvre ora 8 dimineața stop oprire cinci ore la arad stop ingrijitivă toti sa fie aprovizionati cu dejun si pranz precum si cu alimente de drum stop dl general doreste a vedea in gara toate autoritatile si reprezentantii tuturor nationalitatilor stop confirmati primirea acestei telegrame consiliul dirigent roman resortul de alimentare dr. missits

1918 decembrie 28, Arad. Articol apărut în ziarul arădean „Aradi Kozlony” referitor la ordinul Comandamentului trupelor sârbești din cetatea Aradului cu privire la interdicția desfacerii de produse alimentare din Aradul-Nou pe piața Aradului. Rezultă că acestea erau blocate pentru nevoile trupelor de ocupație (originalul în limba maghiară) (Aradi Közlöny, Arad, 28 decembrie 1918, p. 4.)

TRADUCERE

Este interzis exportul din Aradul-Nou (Locotenent-colonelul Popovici a promis sprijin orașului)

Comandantul trupelor sârbești care țin sub ocupație Cetatea Aradului, locotenent-colonelul Popovici Dragomir, a emis ieri un ordin potrivit căruia nu este voie a se aduce la Arad, din Aradul-Nou, făină și nici un fel de alimente. Acest ordin prohibitiv lezează deosebit de grav comunitatea orașului Arad, al cărei adevărat depozit de alimente este Aradul-Nou. Ca urmare a ordinului locotenent-colonelului, astăzi, nici o precupeță din Aradul-Nou nu a mai vândut pe piața Aradului.

Din însărcinarea comisarului guvernamental, dr. Varjassy Lajos, secretarul comisarului guvernamental, Sárkány Ferenc, a discutat azi cu locotenent-colonelul Popovici și i-a cerut să permită ca Aradul-Nou să trimită și pe mai departe alimente Aradului, deoarece ordinul prohibitiv poate fi catastrofal pentru cei 60.000 locuitori ai orașului.

Locotenent-colonelul, care întotdeauna a avut o atitudine îndatoritoare față de arădeni, i-a declarat lui Sárkány că interdicția trimiterii alimentelor (în Arad n.n.) este consecința unui ordin superior. Pe teritoriile aflate sub ocupație se vor concentra, de fapt, grupări mari de trupe care, contrar unor socoteli, vor fi aprovizionate de guvernul maghiar. Intenția Comandamentului sârbesc este de a ușura sarcina guvernului maghiar și de aceea nu permite scoaterea alimentelor în afară.

În schimb, locotenent-colonelul i-a promis că va mijloci pe lângă Comandamentul superior din Novi Sad ca acesta să permită aducerea de ouă, lapte, unt și legume de la Aradul-Nou la Arad și făină de la morile din Zsigmondház. Locotenent-colonelul Popovici a declarat însă, cu hotărâre, că nu va permite exportul de came și untură și astfel aceste (produse n.n.) nu le va putea cere de la Comandamentul din Novi Sad.

1918 decembrie 29, Sibiu. Notă circulară semnată de Vasile Goldiș, șef al Resortului de Culte și Instrucțiune Publică din Consiliul Dirigent, către revizorii școlari de stat, cu privire la predarea în limba română a disciplinelor de învățământ, în toate școlile supuse jurisdicției revizorilor.

(Gazeta Oficială, nr. 6, Sibiu, 27ianuarie 1919, p.30.)

Nr. 6. S. VI. 1918

Notă circulară

Despre modificările făcute în învățământul public

Cătră toți revizorii școlari de stat.

Domnule,

Având în vedere interesele superioare ale noului stat român precum și ale poporului românesc din teritoriile alipite la regatul României, resortul cultelor și al instrucțiunii publice ia următoarele măsuri: în toate școlile supuse jurisdicțiunii revizorilor (grădini de copii de stat, școli primare de stat și comunale, școli civile de stat și preparandii de stat, școli profesionale de stat), istoria și geografia Ungariei se înlocuește cu istoria Românilor și geografia țărilor locuite de Români. Elevii români ai acestor școli sunt dispenzați de limba maghiară, în locul căreia ei vor învăța în mod obligator limba română.

În toate grădinile de copii, precum și în școlile primare de stat și comunale din satele curat românești, sau cu mare majoritate românească, învățământul va fi predat de acum înainte la toate materiile numai în limba română.

Limba maghiară se eliminează din aceste școli, iar în locul istoriei și geografiei Ungariei se introduce istoria Românilor și geografia țărilor locuite de Români.

Domnii revizori școlari ne vor arăta școlile, unde nu sunt puteri didactice pentru predarea învățământului în limba română.

În grădinile de copii și școlile primare de stat dela orașe, unde se găsesc elevi români în număr suficient, aceștia vor fi separați și li se va da toată instrucția în limba română.

Sibiu, 29 Decembrie 1918.

Vasile Goldiș, șeful resortului de culte și instrucț. publică.

1918 decembrie 29, Arad. Lista în care este consemnat echipamentul militar sustras cu ocazia devastării de către soldații unguri a sediului Gărzii Naționale Române din Arad. Este indicată și valoarea estimativă a bunurilor.

(A.N. fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 2/1919, f. 2.)

Teodor Marconescu subloc.

Lista

obiectelor dispărute cu ocaziunea jefuireii edificiului G.N.R. cott. Arad, piața Ferenctér din partea soldaților maghiari la 29 Decemvrie 1918.

1. buc. ulancă căptușită (blană oposou)	1500 cor.
1. „ bluză (tunică)	600. –
1. p. pantaloni negri	600. –
2. „ „ verzi	600. –
2. „ ghete (chevreaux)	600. –
1. buc. manta de plouă	300. –
1. „ chipiu	<u>30. –</u>
	4230. – cor.
3 chimeși à 50 c.	150 cor.
3 izmene à 20 c.	60. –
batiste, ștergari, ciorapi	200. –
1 buc. cuffer	140. –
trafică	150. –
mărunțișuri de toilette	<u>200. –</u>
	900. –
Transport	<u>42300. –</u>
	5130. – cor.

Rog deci ca valoarea obiectelor în sumă de K. 5130 – se mi-se estrade cât mai curând, sau obiectele de mai sus în natură deoarece n-am nimic la dispoziție numai ce este pe mine.

ss. Teodor Marconescu

Martori:

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

Comandur supreme Sibiu adeveresc, cumcă objectele susnumite sau pierdut cu ocasiunea jafurilor făcute în 31/XII 1918 din partea maghiarilor. Rog a lua măsurile necesare pentru despăgubirea Dlui subloc. Marconescu.

Arad, 12/XII 1919

ss. indescifrabil

1918 decembrie 29, Arad. Lista nominală a gardiștilor români care au fost păgubiți ca urmare a devastării de către soldați unguri a sediului Gărzii Naționale Române a comitatului Arad.

(A.N. fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 2/1919, f. 5-6.)

Comanda G.N.R. din comitatul Arad și jur.

CONSPECT

despre daunele cauzate ofițerilor și subofițerilor în 29 dec. 1918 cu ocaziunea devastării edificiului a comandei – comitatensă dislocată în școala din piața Ferencz / Ferencztér

Nr. crt.	Gradul	Numele	Paguba în K. fil.	Observări
1.	vol.	SEVER SEBESAN	340 00	
2.	vol. ctd. Asp.	GEORGE ANDRASIU	855 „	
3.	serg.	AUREL IVAN	828 „	
4.	serg maj.	TIFU MURGE	2648 „	
5.	plut.	TRIFU MITTER	3405 „	
6.	volunt.	LAZĂR MIRCEA	260 „	
7.	vol. serg. Mag.	GEORGE LATIA	197 „	
8.	ser. maj.	TOMA TOMITA	3430 „	
9.	subloct.	NICOLAE IRIMIE	1335 „	
10.	„	AUREL MACINIC	1515 „	
11.	„	VIOREL BUFAN	4478 „	
12.	„	TEODOR MARCONESCU	5130 00	
13.	gardist	ILIE PAVEL	1488 00	
14.	volunt.	AUREL MICLOS	5169 00	
15.	loct.	ONESCU CORNEL	14549 „	
16.	subloct.	GYURCOVICS ILYES	3180 „	
17.	corp. vol.	GHEORGHE URZICA	5055 „	
18.	serg. maj.	PETRU TEPELEA	1805 „	
19.	vol. ser.	IOAN SCHIOPU	590 00	
20.	plut.	PASCAL BOZGAN	1350 „	
21.	vol. cap.	FLORIAN DOBREI	2315 „	
22.	căp.	CONSTANTIN BUGARIU	1004 „	
23.	preot mil.	CORNEL SABAU	2590 „	
24.	subloct.	PETRU LEUCUTIA	1950 „	
25.	volunt.	GEORGE MICLEAN	512 „	
26.	serg. m.	NICOLAIE VANC	2307 „	
27.	frunt. vol.	MIRCEA LEUCUTIA	255 „	
28.	vol. corp.	VASILIE CODREAN	2872 „	
29.	subloct.	BLASIU TRAIAN	4495 „	
30.	serg.	DIMITRIE CARABASI	680 „	
31.	corp.	ADAM RUDA	738 00	
32.	sublocotnt.	TRAIAN LEUCUTIA	3590	

33.	voluntar	TRAIN PINTER	4290 00	
34.		GEORGE CRISAN	680 00	
35.		PETRU NICOLAIE	1100 00	
36.		TEODOR ALDEA	920 00	
37.	sold. la L.c.	GHEORGHE SERB	900	
38.	„	GHEORGHE HERBEI	1449 00	
39.	corporal	NICOLAIE CELU	1587 00	
40.	plutonier	PETRU TERBANEA	4160 00	
41.	gardist	GEORGE RUSU	883 00	
42.	pantofari	PAVEL BUTARI	3360 00	
43.	vol. serg. m.	IGNATIE PRECUP	300 00	
44.	soldat	VIRGIL ARDELEAN	4630 00	
45.	subloct	VIOREL BUFAN	4478 00	
46.	voluntar	IOAN BÂRZU	2999 00	
47.	seg. m	TOMA TOMITA	6930 00	
48.	vol. corp.	CORNELIU PENTIA	2500 00	
49.	subloct.	GEORGE NEAGU	9310 00	
50.	serg.	PETRU GRINDEANU	1642 00	
51.	corporal	IUSTIN CRET	1620 00	
52.	loct.	MIRCEA CIORAN	2534 00	
53.	soldat	GEORGE NECSA	400 00	
54.	serg. mj.	PETRU NECSA	1625 00	
55.		STEFAN VULPE	1821 00	
56.	plut. mj.	GAVRILA SERLENGAN	2610 00	
57.	vol. serg. m.	IOAN RAICA	2019 00	
58.	plut.	TECHN. ILIE FERDINAND	1933 00	
59.	corp.	TRAIAN MOLDOVAN	2287 00	
60.		TEBICI IOAN	1380 00	
61.	plut. mj.	DIMITRIE BRATESCU	793 00	
62.		AUREL POPESCU	1375 00	
63.	loct.	CORNEL ANCA	5034 00	
64.	loct.	CORIOLAN MOTORCA	1954 00	
65.	plutonier	IOSIF DAN	3167 00	
66.	locotenent	SEVER POPOVICIU	3200 00	
67.	plut. major.	CONSTANTIN AVRAMESCU	2330	

1918 decembrie 30, Arad. Raportul medicului Sever Păscuțiu către Consiliul Național Român d Arad cu privire la victimele (1 mort și 3 răniți) aduse la spitalul comitatului Arad, ca urmare rănilor suferite cu ocazia sosirii generalului Berthelot în Arad (29 decembrie 1918 n.n.).

(A.N. fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 142/1918, f. 1-2)

Arad la 30 Dec. 918

Mult On. Consiliu Naț. Român din Arad

Subscrisul cu stimă aduc la cunoștința consiliului, că în spitalul comitatens din Arad sunt: 1 mort: Tiorău Leonte (50 ani) din Sobotele; 3 răniți: Dl. subloc. Marconescu Teodor, Petik Savu din Șiria și Avram Tripu din Kuvín, toți aceștia au fost răniți cu ocasiunea sosirii generalului Berthelot în Arad. Înfirmarea lui Tiorău Leonte se va îndeplini în decursul zilei de mâine, datul mai precis o să-l aduc mai târziu la cunoștința consiliului. Tot odată cer permisiunea comitetului pentru a face o colectă pentru cununa sus-numitului mort național.

Cu toată stima

Dr. Sever Pascuțiu

medic

1918 decembrie 30, Arad. Apelul primarului oraşului Arad către cetăţeni, prin care aceştia sunt invitaţi la înţelegere, împăcare şi restabilirea ordinii publice, grav tulburate în ajun (cu ocazia vizitei în Arad a generalului Berthelot n.n.). (originalul în limba maghiară) (D.J.A.N. Arad, *fond Primăria Municipiului Arad* (în continuare P.M.A.), dosar 51/1918, f. 1.)

TRADUCERE

Cetăţeni!

Un eveniment regretabil a tulburat ieri liniştea şi ordinea publică în oraşul Arad. Asemenea fapte, săvârşite cu violenţă, vor naşte contrariul a ceea ce doreşte majoritatea locuitorilor oraşului Arad.

Să aşteptăm, cu toată demnitatea, viitorul ce va sosi. Să arătăm, prin ordinea şi disciplina ce vor domni în oraşul nostru, că oraşul Arad este în măsură să asigure viaţa şi averea locuitorilor săi, fără ocupaţia trupelor străine.

Cetăţeni! Nu chemaţi spiritul sângeros al războiului civil, care ar împovăra cu lovituri grele, ireparabile, oraşul nostru. Aţi luptat cinstit, timp de patru ani, împotriva unor grele încercări, aţi luptat umăr la umăr cu celelalte naţionalităţi, în cele mai groaznice bătălii. Nu ridicaţi acum armele împotriva foştilor voştri camarazi de arme. Trebuie să vină timpul ca naţiunile să se înţeleagă una pe alta. Fraţi şi buni prieteni împăcaţi-vă unul cu celălalt pentru ca vechea linişte şi ordine exemplară să revină în oraşul nostru.

Cu ziua de azi suspend ordinul de ieri privind închiderea la ora 6 (a prăvăliilor n.n.) şi restricţionarea circulaţiei, cu speranţa că, liniştindu-se patimile, nu se vor mai produce tulburări ale ordinii publice. Dacă însă se vor mai întâmpla totuşi evenimente asemănătoare celor de ieri, voi fi nevoit să folosesc cele mai drastice mijloace în interesul liniştei oraşului şi să obţin, prin domnul comisar guvernamental, înfiinţarea pe teritoriul oraşului Arad a Curţii marţiale.

Arad, 1918 decembrie 30

Lócs,
Primar

1918 decembrie 31, Arad. Articol publicat în ziarul „Românul”, intitulat „Demonstrații sângeroase contra românilor în Arad” și două extrase, la scară mărită, din articolul menționat, privitoare la incidentul cu deznodământ funest, produs cu ocazia vizitei generalului francez Berthelot în Arad.

(Românul, nr. 42, Arad, 31 decembrie 1918, p. 1-2)

ANUL VII., ARAD Marți 18/31 Decemvrie 1918., Nr. 42

ROMÂNUL

Demonstrații sângeroase contra Românilor în Arad.

Pogromul Ungurilor contra Românilor. – Morții neamului: aproximativ 20 morți și 40 răniți. –

Drapelele ententei sfâșiate și călcate în picioare. – Șoferul lui Berthelot rănit. Neliniște și nesiguranța în oraș. – Răspunsul ententei la vandalismul de ieri.

POGROMUL ÎNCEPE.

Plecând automobilul lui Berthelot, o parte din ceata Ungurilor a luat-o pe strada Deák Perene, în frunte cu steagul cu care au înscenat pogromul, spre casa dlui Dr. St. C. Pop.

Banderiul de țărani pleacă cu steagurile românești. Iu rând de patru, în perfectă ordine spre motor. care avea să-i ducă acasă în satele din jur, de unde veniseră cu suflete avântate. Trecuse banderiul de biserica Minorităților, când ceata de Unguri ce rămăsese înaintea oțelului Crucea Albă – ceată la care se mai alăturară adunătură din toate părțile – ia după banderiu. Dinspre monumentul „Sfintei Treimi” venia chiar o grupă de soldați și polițiști, toți înarmați, trimiși dela casa orașului. Grupa aceasta înarmată se pune în fruntea tumultului și cu puteri imite se năpustesc acum spre banderiu, ce mergea liniștit. Deodată se aud niște pușcături și gloanțele venite din puștile dela spate pătrund în carne vie, șubele se roșesc de sânge și un țaran cade mort înaintea cafenelei „Central”.

În același timp din strada Salac (unde e cafeneaua Central) năvălește o altă grupă de soldați unguri și cu un steag unguresc le așin Românilor calea.

Gardiștii români, cari veniau dinspre casa orașului, văzând primejdia în care au ajuns Românii, au dat salve iu vânt, făcând prin acestea atenți pe Români și peste tot tumultul, să se împrăștie.

Înainte nu puteau merge, din urmă veniau mereu gloanțele, – au luat-o resfirați unii în stânga, alții în dreapta. Polițiștii și soldații unguri, postați în fața cafenelei central, pe celalalt trotuar, pușcau de după trăsuri, arbori, stâlpi și de sub porți asupra celor ce-și căutau scut în cafeneaua Central, ori spre str. Salac. S-a pușcat chiar și din balcoane și fereștri, – ba și din palatul comitatului. Ferestrele cafenelei Centrul încă poartă urmele acestor pușcături.

Ceilalți bieți Români, cari au apucat-o pe străzile ce duc spre parcul dela țărmul Mureșului, au fost pușcați dela spate de soldați și polițiști ieșiți la repezeală din casa orașului. Cu adevărat plan strategic au aținut toate cărările, ca străzile pe unde avea să treacă Berthelot să a bureze cât mai mult sânge românesc. Martori oculari au fixat toate acestea și ci au declarat din cuvânt în cuvânt: „Pușcau după bieții Români, ca după iepuri”!...

Ieri după amiazi erau încă roșii de sânge românesc străzile, unde Ungurii au pușcat în bieții Români, cari n-aveau nici vină, nici arme.

Un monument ridicat în acel loc va spune lumii culto despre un pogrom săvârșit de Unguri în 16 (29) Decemvrie, în preajma conferinței de pace.

PRO DOMO.

Evenimentele grave ale zilei de ieri au creat o stare de lucruri insuportabilă. Liniștea și siguranța publică sunt primejduite, populația este extrem de agitată. În toate părțile orașului umblă detașamente de soldați de capul lor și salve continuie ne străbat ia urechi.

Publicul românesc va înțelege de ce ziarul nostru apare de data asta numai în două pagini. Personalul culegătorilor, cel dela mașinile de tipărit și dela expediție refuză să lacre peste noapte, iar timpul de zi nu este suficient pentru apariția Românului în cele peste 12 mii de exemplare.

Până la restabilirea completă a ordinei ne vedem siliți să sistăm apariția ziarului Românul, aruncând toată răspunderea pentru tulburările de stradă asupra celor ce ie-au provocat.

Noi, Românii suntem popor pașnic, niciodată n-am tins la despoierea altor neamuri de libertățile ce li-se cuvin, niciodată n-am ales arma teribilă a masacrelor de stradă ca să ne eluptăm drepturile. Și să fie siguri Ungurii cari eri au mânjit cu sânge sărbătoarea noastră, că în butul tuturor atentatelor, brutalităților și vărsărilor de sânge, poporul român nu-i capabil de răsbunare și postulatele și vieții publice maghiare n-au să sufere nimic în situația politică schimbată.

Apelam însă ia simțul de dreptate al poporului maghiar ea să curme cu fărădelegile căci pătează prestigiul lui în fața lumii întregi.

Rugăm publicul românesc să aștepte liniștit și plin de încredere ceasul restabilirii complete a ordinei publice.

ROMÂNUL

1918 decembrie 31, Arad. Scrisoarea episcopului Aradului, Papp I. Ioan, către primarul Aradului, Varjassy Lajos, în care emitentul dezvăluie distrugerile provocate de Garda Maghiară din Arad sediului Seminarului Teologic Ortodox Român, în ziua de 29 decembrie 1918, cu ocazia pătrunderii cu forța în clădire (originalul în limba maghiară). (D.J.A.N. Arad, *fond P.M.A.*, dosar 195/1918, f. 1.)

TRADUCERE

Nr. 4450/1918

Domnule Primar!

Cu ocazia tulburărilor din 29 ale lunii curente, după amiază între orele 1 și 2, un grup mai mare al Gărzii maghiare a pătruns în clădirea Seminarului, situat în strada Sina numărul 2. Întrucât ușile erau încuiate, deschiderea lor s-a făcut cu forța. Ușile locuinței și biroului directorului au fost sparte cu praf de pușcă, actele au fost împrăștiate, iar ștampila instituției luată de ei (de gardiști n.n.). În afară de acestea, au mai spart ușile bibliotecii și muzeului, însă nu am putut stabili încă ce au luat de acolo.

Aducând toate acestea la cunoștința domnului primar, îl rugăm ca, pentru stabilirea pagubelor suferite de noi, să trimită (la fața locului) o comisie care, împreună cu trimișii noștri, să efectueze o anchetă, iar în baza rezultatelor să binevoiți a dispune despăgubirile ce ni se cuvin.

Arad, din ședința Sfântului Scaun Ortodox Român, 31 decembrie 1918.

Cu respect:

Papp I. Ioan
episcop de Arad

Domnului Varjassy Lajos, primar (sic!)

Arad

1918 decembrie 31, Arad. Articol apărut în ziarul „Aradi Kózlöny” care relatează despre sosirea trupelor de ocupație franceze în Arad și primirea acestora de către autoritățile locale(originalul în limba maghiară).

(Aradi Kózlöny, Arad, 31 decembrie 1918, p. 8.)

TRADUCERE

La Arad sosesc trupe de ocupație

Biroul de mișcare al Gării Arad a anunțat, pentru ora opt, sosirea probabilă a trenului francez. La ora dată au și fost de față pentru primirea lor dr. Varjassy Lajos, comisar guvernamental, Lőcs Rezső, primar, Nagy Sándor, dr. Zima Tibor, Winkler József, Bodnár Iakab, Kranovszky Géza, Adler Samu și Marşieu Iustin. Din partea garnizoanei locale: Königesz Rudolf, locotenent-colonel, comandantul garnizoanei și Jellusig Oszkár, maior.

Trenul însă întârzia tot mai mult. A trecut ora 9, nouă și jumătate, apoi 10, dar trenul anunțat tot nu sosisse. Ziariștii veniți pentru primire asediau nerăbdători, tot mai mult, pe șeful gării ca să obțină informații despre cauzele întârzierii, până când, în jurul orei 10, au primit răspuns la întrebarea lor: trenul staționează la Vinga - a spus oficiantul de serviciu - și nu poate pomi. Locomotiva este slabă și s-au terminat cărbunii.

La dispoziția comisarului guvernamental, șeful gării a încălzit o locomotivă pentru ajutor, care a și pornit, în cea mai mare grabă spre Vinga, în ajutorul trenului staționat.

Era aproximativ ora 12 în momentul când trenul francez a sosit în gara Arad. A adus 15 ofițeri și 210 soldați. Delegația oficială care i-a întâmpinat, era adunată pe peron. Din vagonul ofițerilor, a sărit, cu o sprinteneală tinerească, comandantul detașamentului de ocupație, maiorul Martin, ofițerul Regimentului 1 de Vânători Africani. Ofițer de statură mijlocie, zvelt, deosebit de flexibil, elegant, cu părul cărunț, care contrastează fața roză, tinerească.

„Vorbiți franțuzește?”, îl întreabă pe comisarul guvernamental Varjassy și fața i se destinde când aude un răspuns limpede în franceză. În primul rând se interesează de soarta soldaților săi. Bravii băieți vor petrece această noapte afară, în gară, în clădirea vamei de încărcare și numai mâine vor intra în oraș. În pofida zvonurilor, observăm, cu surprindere că, cei sosiți azi sunt curat francezi și nu africani.

Maiorul dă mâna cu cei prezenți. Comisarul guvernamental îi prezintă pe primarul Lőcs și dr. Nagy Sándor, maiorul Martin intervenind cu întrebarea:

„Autoritate militară nu este aici?”

Se prezintă locotenent-colonelul Königesz, care-i oferă maiorului (francez n.n.) serviciile autorității militare maghiare.

La semnul maiorului, ofițerii coboară din vagon. Un sublocotenent francez, cu o înfățișare atrăgătoare, privește împrejur și îi spune, melancolic, altui ofițer aflat lângă el: „în întreaga gară nu este nicio femeie”. Se aud râsete înfundate la observația sa, după care, întregul corp ofițeresc, cu maiorul în frunte, au intrat în camera șefului gării, unde s-au emis ordinele. De aici, întreaga societate s-a dus în sala de mese în care corpul ofițeresc era așteptat cu o cină pomposă.

În acest timp, publicul și soldații unguri s-au apropiat de vagoane, de unde se auzeau voci somnoroase: „Arrivé! Arrivé!”. Soldații francezi - cu pielea albă - imediat ce i-au văzut pe militarii noștri le-au strigat: „Camarazi, țigări, țigări!”. Toate mâinile întind vitejilor soldați francezi tutunul maghiar și peste câteva minute priveau veseli cum ofițerii lor se duceau la cină, în sala de mese.

Înainte de cină, s-au desfășurat discursurile propriu-zise de primire. Dr. Varjassy Lajos, comisar guvernamental, a rostit în limba franceză următoarele:

„Ați depășit linia graniței! Deși trupele franceze au venit peste linia de demarcație și noi, în deplină cunoștință a dreptului de opoziție și a dreptății noastre protestăm, totuși, primiți domnule maior sincerele noastre felicitări, întrucât știm că dumneavoastră ați venit aici pentru menținerea ordinii publice. Vă rugăm ca această muncă s-o desfășurați, umăr la umăr, cu noi”.

„Mulțumesc, a subliniat maiorul, voi accepta cu mare bucurie, dacă munca noastră comună va fi încununată de ordine și liniște publică”.

Dr. Nagy Sándor, a salutat, de asemenea, în limba franceză în numele Consiliului Național Maghiar și al Sfatului Muncitoresc, pe comandant, printre altele, a spus următoarele:

„Domnule maior! Vă salut pe dumneavoastră în numele Consiliului Național Maghiar din Arad și al Sfatului Muncitoresc. În situația noastră tristă de azi, salutăm, din inimă, pe soldații marii națiuni franceze, care au sosit aici în scopul menținerii ordinii publice. Știu bine că națiunea franceză a fost întotdeauna port-drapelul civilizației, a ideilor (de progres n.n.) ale omenirii, Avem speranța că activitatea muncitorimii organizate se va desfășura și în viitor fără piedici. Aceasta a fost în trecut cheazășia cea mai sigură a ordinii și va fi și în viitor. Fiți bineveniți în numele tuturor locuitorilor”.

Un răspuns excepțional și semnificativ a dat discursului maiorul:

„Nici pe departe nu intenționez să mă amestec în afacerile sociale și problemele muncitorimii”.

Apărare pentru oraș

Primarul Lőcs, în numele cetățenilor orașului, a declarat că (aceștia n.n.) primesc trupele de ocupație franceze, cu liniște și încredere, fără niciun gând dușmănos. „Nu vă privim ca dușmanii noștri, cu atât mai mult cu cât suntem convinși că vor fi respectate prevederile

Convenției de armistițiu. A dat expresie speranței că și trupele de ocupație franceze sunt animate de sentimente asemănătoare și că vor manifesta îngăduință față de cetățenii orașului”.

Dr. Marșieu Iustin, avocat, ridicându-se, a salutat în limba română pe comandantul Martin, apoi, prin gardistul român adus cu el ca translator, a spus următoarele, în limba franceză:

„Domnule maior! Luați sub ocrotire pe românii arădeni, să nu se mai repete (situații n.n.) asemănătoare (celor petrecute n.n.) ieri”.

Maiorul, aplecându-se ușor, a spus următoarele:

„Să fiți liniștiți!”

În timpul cuvintelor de bunvenit, doi ofițeri chipeși stăteau lângă maior, unul, ofițerul loțiitor (adjutant), Netchaeff Wladimir căpitan, celălalt, Le Poullin, (de asemenea n.n.) căpitan.

Căpitanul Netchaeff, un om tânăr, puternic, corpulent a. surprins cu ținuta sa, culoarea feței, era altfel ca a celorlalți ofițeri.

Colaboratorul nostru i s-a adresat:

„Dumneavoastră sunteți francez, domnule căpitan ?”

Zâmbind, acesta a răspuns:

„De ce întrebi? Nu arăt ca un francez ? Aveți dreptate. Sunt rus, ofițer al fostei armate ruse, în prezent sunt adjutant al maiorului Martin”.

După aceea, a strigat în limba germană:

„Aradul este un oraș mare, nu?”

„Aradul este o localitate culturală, în care domnii se vor simți bine, mai ales dacă vor rămâne aici timp mai îndelungat”, a răspuns colaboratorul nostru.

Așa s-a comportat ca și cum nu ar fi auzit. În general, dacă în timpul discuției se intercalau și probleme militare, imediat întorcea capul în altă parte și nu răspundea.

Maiorul s-a așezat pentru cină. Chelnerii aduceau supa fierbinte, gustoasă „poulard”, puii fripți...

Discuțiile au amuțit, cei care au venit să-i salute au plecat, pe rând, doar comisarul guvernamental Varjassy, primarul Lőcs, comandantul gării, Königesz și maiorul Tellusig au mai rămas la masa ofițerilor francezi.

În vreme ce scriem aceste rânduri, în orele târzii de noapte, se discută detaliile ocupației militare.

Francezii sunt politicoși și curtenitori, dar militari. Execută un ordin militar și în acest moment nici nu știm ce ne aduce ziua de mâine. Am devenit un oraș sub ocupație militară, în care orice drept, orice libertate este în mâna militarilor și în fața liberei noastre voințe de exprimare se află o ușă închisă: interdicția. Începând din această clipă, datoria noastră este supunerea. Dar să te supui nu-i greu acolo unde oameni cu concepții umanitare și regulamente

statornicesc calea de fiecare zi, care nu poate duce în altă parte decât acolo unde litere strălucitoare semnalizează ordinea și disciplina. Avem toate motivele ca să ne depunem, provizoriu, cu încredere, destinul în mâinile francezilor și de aceea să-i primiți cu respectul cuvenit unui popor liber.

1918 ianuarie 2, Arad. Apelul primarului orașului Arad, Locs Rezső, către locuitori, în care se anunță trecerea orașului sub ocupație franceză și se cere adoptarea hotărârilor luate de conducătorii orașului și comitatului privind sprijinirea neabătută a comisarului guvernamental dr. Varjassy Lajos, în acțiunile referitoare la asigurarea ordinei și liniștei publice (originalul în limba maghiară).

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 5/1919, f. 1.)

TRADUCERE

Către locuitorii orașului Arad!

Orașul Arad se află sub ocupație franceză. În aceste împrejurări, interesul fiecărui locuitor al Aradului este ca aici să fie ordine, liniște, siguranța vieții și proprietății. În ziua de Anul Nou, în sala de Consiliu a Primăriei, conducătorii orașului și comitatului, Consiliul Național Maghiar, Sfatul muncitoresc, Consiliul militar, Organizația angajaților publici, meseriași și comercianți și micii comercianți și meseriași socialiști, au hotărât într-o ședință comună

că vor sprijini cu trup și suflet activitatea comisarului guvernamental dr. Varjassy Lajos îndreptată spre asigurarea ordinei și liniștei publice.

Lăsând la o parte orice alt punct de vedere, având în față numai interesele orașului nostru iubit, cuprinzând în sânul său întreaga societate, au hotărât,

1) că, în numele tuturor locuitorilor orașului, doresc ca dr. Varjassy Lajos să rămână, necondiționat și pe mai departe în funcția de comisar guvernamental,

2) că, vor pune la dispoziția comisarului guvernamental sprijinul tuturor locuitorilor din orașul Arad,

3) că, fiecare se va strădui ca aici, în acest oraș să nu se întâmple evenimente care ar tulbura pacea locuitorilor.

Comunitatea orașului Arad

Cine se opune acestor hotărâri, acela este dușmanul orașului!

Arad, 1919 ianuarie 2

Lócs Rezső
primar

1919 ianuarie 3, Gurba. Raport întocmit de notarul și președintele Consiliului comunal din Gurba, comitatul Arad, cu privire la starea de spirit a locuitorilor din comună. Se arată că „pretutindenea domnește liniștea”.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 33/1919, f. 3.)

Referitor notei circulară pentru anunțarea uniformă a tuturor consiilor naționale

I/4

Raport

Asupra stării politice din comună

Pretutindenea domnește liniște, într-un organ al înțelegerii fără zavistii, ori propagandă străină.

Semnat Gurba 21/XII 918. 3/I 919

ss. Avram Oala

notar

ss. Pavel Cismaș

prezident

1919 ianuarie 4, Seleuș. Raportul președintelui Consiliului Național Român din Seleuș cu privire la starea de spirit a locuitorilor din comună. Se arată că, în general, populația dorește împlinirea idealului național, „adică unirea tuturor românilor”, cu excepția câtorva locuitori, foști soldați și prizonieri în Rusia, care au adus cu sine idei de „bolșevism”.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 3/1919, f. 1.)

Es No 7/918

Consiliul naț. rom. Seleușcighirel

Comitatul Arad

Cercul Ienopolea

Raport

Starea sufletească în sens politic al locuitorilor din comună stă în conformitate cu împrejurările și cu stările create de sentința de dispune ficare popor de sine. Aceasta este starea generală excepție fac foști soldați și prizonieri din Rusia cari au întors cu sine un argument de bolșevikism. Curent nu pot face, fiind numărul lor aproape disparent față de mulțime. 1 sau 2 par a fi legat însă încă de regimul trecut și nu are deplină credință în idealul național, adică unirea tuturor Românilor.

Ce privește partea administrativă e normală.

Seleuș, la 4.I.1919

Președintele

ss. indescifrabil

preot

1919 ianuarie 10, Arad. Hotărârea primarului orașului Arad privind instituirea unei comisii însărcinate cu evaluarea pagubelor pricinuite sediului Seminarului Teologic Ortodox Român din Arad, ca urmare a pătrunderii prin forță în clădire, în ziua de 29 decembrie 1918, a unui grup al Gărzii Maghiare (originalul în limba maghiară).

(D.J.A.N., fond P.M.A., dosar 195/1919, f. 3.)

TRADUCERE

Nr. 167/1919-primar-

H.[otărâre]

Potrivit scrisorii domnului episcop greco-neunit Papp I. Ioan de sub nr. 4450/1918, cu ocazia tulburărilor ce au avut loc în 29 a. [nul] t.[recut], între orele 1-2, un grup mai mare al Gărzii maghiare a pătruns în clădirea Seminarului, situată pe strada Sina la nr. 2. Au făcut bucați, cu praf de pușcă, ușile de la birou și locuința directorului, iar documentele le-au împrăștiat ducând cu ei și sigiliul instituției. În afară de acestea, au mai spart și ușile de la bibliotecă și muzeu. Pentru stabilirea pagubelor deleg, ca reprezentanți ai autorității orășenești, pe prim-notarul Petrán Gyorgy și pe inginerul-șef Nachtnébel Ödön, care se vor constitui în comisie la fața locului, în ziua de 15, luna curentă, înainte de masă, la ora 10.

Solicit Episcopiei Greco-Orientale Române a Aradului să binevoiască a-și trimite (la rândul său) împuterniciți pentru lucrarea în cauză.

Despre acestea sunt de înștiințat Petrán Gyorgy, prim-notar, Nachtnébel Ödön, inginer-șef și Papp I. Ioan, episcop g.[reco] or.[iental] român.

Arad, 1919 ianuarie 10

ss. Lőcs

Primar

1919 ianuarie 14, Sibiu. Ordonanțele nr. 117/1919 ale Resortului Finanțelor din Consiliul Dirigent către direcțiile și comisariatele financiare, precum și către perceptoratele din Transilvania, cu privire la încetarea subordonării acestora Ministerului de Finanțe, Guvernului maghiar, precum și trecerea lor în subordinea Resortului Finanțelor din Consiliul Dirigent.

(Gazeta Oficială, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919, p. 30-31.)

Sibiu 14/27 Ianuarie 1919, Nr. 6

GAZETA OFICIALA

PUBLICATĂ DE CONSILIUL DIRIGENT AL TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI
PĂRȚILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA

Resortul finanțelor.

Nr. 117/1919 Pres.

Ordonanță.

Cătră direcțiunile financiare,

Resortul finanțelor al Consiliului Dirigent prin aceasta dispune, ca direcțiunile financiare după primirea acestei ordonanțe, toate rapoartele, pe cari până acum le-a înaintat ministeriului de finanțe și guvernului maghiar – de aici înainte să le înainteze resortului de finanțe al Consiliului Dirigent Român din Sibiu.

Totodată resortul finanțelor al Consiliului Dirigent provoacă direcțiunea financiară, ca imediat să facă raport amănunțit despre starea financiară a teritorului (comitatului, comitatelor) care aparține cercului său de activitate și anume, în forma aceea, cum se face de regulă raportul lunar cătră comisiunea administrativă.

Direcțiunea financiară este provocată, ca dela perceptoratele subordonate peste cari dispune, să procure toate intratele și eșitele, specificate lunar, din anii 1913 și 1917 și să ni le subștearnă fără amânare.

În acelaș timp direcțiunea financiară este încunoștiințată, că toate valorile, peste cari dispune, – de sine înțelese, – formează proprietatea Statului Român.

În fine resortul finanțelor al Consiliului Dirigent încunoștiințează direcțiunea financiară, că o ordonanță de conținut analog, *în mod excepțional* s-a estradat și oficiilor co- și subordonate direcțiunii financiare.

Sibiu, 14 Ianuarie 1919.

Dr. A. Vlad,
șeful resortului finanțelor.

Nr. 117/1919 Pres.

Ordonanță.

Cătră comisariatele financiare.

Resortul finanțelor al Consiliului Dirigent prin aceasta dispune, ca comisariatul de finanțe, după primirea acestei ordonanțe, toate rapoartele, pe cari le-a înaintat până acum ministeriilor guvernului maghiar din Budapesta, de aici înainte să le înainteze resortului de finanțe al Consiliului Dirigent din Sibiiu, sau oficiilor competente din administrarea sa.

Sibiiu, 14 Ianuarie 1919.

Dr. A. Vlad,

șeful resortului finanțelor.

Nr. 117/1919 Pres.

Ordonanță.

Cătră perceptorate.

Resortul finanțelor al Consiliului Dirigent prin aceasta dispune, ca perceptoratul după primirea acestei ordonanțe, toate rapoartele pe cari le-a înaintat până acum ministeriilor guvernului maghiar din Budapesta, de aici înainte să le înainteze resortului de finanțe al Consiliului Dirigent din Sibiiu, sau oficiilor competente ale acestuia.

Totodată resortul finanțelor al Consiliului Dirigent provoacă perceptoratul, ca după primirea acestei ordonanțe să trimită de urgență un conspect detaliat despre banii, hârtiile și obiectele de valoare aflătoare în administrarea sa.

În fine perceptoratul este încunoștiințat, că valorile, cari se află în administrarea sa – de sine înțeles – formează proprietatea Statului Român, iar plusul de cassă este obligat a-1 trimite cassei centrale a Consiliului Dirigent.

Sibiiu, 14 Ianuarie 1919.

Dr. A. Vlad,

șeful resortului finanțelor.

1919 ianuarie 15, Arad. Proces-verbal încheiat de împuterniciții Episcopiei Greco-Orientale din Arad și ai autorității orășenești cu ocazia examinării la fața locului a daunelor produse în interiorul clădirii Seminarului Greco-Oriental Român. (Este vorba despre distrugerile provocate la 29 decembrie 1918 cu ocazia pătrunderii în forță în clădire a Gărzii Naționale Maghiare n.n.). (originalul în limba maghiară). (D.J.A.N., fond P.M.A., dosar 195/1918, f. 2.)

TRADUCERE

Proces-verbal

încheiat în Arad în clădirea Seminarului Greco-Oriental Român la 15 ianuarie 1919, pe baza ordonanței de delegare a domnului primar cu nr. 167/1919

Au fost prezenți: din partea Episcopiei Greco-Orientale Române dr. Botiș Teodor, director și dr. Costa Gheorghe, referent al Sfântului Scaun, iar din partea autorității orășenești Nachtnébel Ödön, inginer-șef și Petrán Gyorgy, prim-notar în funcție.

Examinând cameră de cameră din clădirea Seminarului, am constatat următoarele:

O parte a ușii din lemn nou de la biroul directorului a fost complet dislocată. Una bucată ștampilă din cauciuc a Seminarului și o foarfecă au dispărut. O parte a ușii de la locuința directorului a fost dislocată, furnirul de la două dulapuri a fost distrus, patru uși de la acestea scoase din balamale și, în fine, două lacăte sparte.

Pentru recuperarea pagubelor și în baza evaluării corecte a acestora, prin audierea tâmplarului de mobilă însărcinat cu efectuarea muncii, a fost stabilită suma de 194, una sută nouăzeci și patru coroane.

Cu acestea, procesul-verbal, după citirea lui, a fost aprobat prin semnarea lui.

Dat ca mai sus

ss. dr. Botiș Teodor

ss. dr. Costa Gheorghe

ss. Petrán Gyorgy
prim-notar

1919 ianuarie 16, Nadăș. Petiția președintelui Consiliului Național Român din comuna Nadăș către C. N.R. Comitatens Arad, în care se cere sprijin pentru buna funcționare a consiliului și gărzii naționale române din comună, amenințate cu dizolvarea de către ungurii majoritari în reprezentanța comunală din Nadăș. Se menționează că populația română trăiește în bună înțelegere cu ungurii din localitate și că „gâlceava o fac tocmai cei chemați să-i înfrățească” pe oameni (autoritatea politico-administrativă aservită guvernului ungar n.n.).

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 130/1918, f. 1-2.)

Onorat consiliu comitatens

Arad

În numele consiliului român din Nadăș și peste tot în numele românilor de aici, mă grăbesc a vă transpune următoarea rugare:

Suntem informați că 2 unguri din Nadăș /ne trimiși de nimeni/ cu preotul reformat din Félzerind, care n-are competență să se amestece în cauzele nădășenilor, – au fost la prefectul Varjasy și sub pretexte bazate pe neadevăr au cerut ca gardele române de aici să fie dezarmate.

Deci rugăm frumos Onoratul consiliu comitatens ca să se îngrijască ca dorința celor trei indivizi să nu se împlinească, pentru că și așa românii de aici sunt expuși din partea lor la cele mai urâte șicane. – În reprezentanța comunală nu avem numai un singur jurat și judele știe că acum i se clatină poziția pentru că vom pretinde jude dintre români. –iar furia celor din casa comunală e mai potențată pentru că am cerut și pretins dela ei ca banii și hârtiile de valoare ce fac proprietatea comunei să nu fie duși din comună. Ei zic că lor nu le poate porunci românii. Proprietarul de moară din loc încă mi-a scris că nu se supune ordinului consiliului comitatens român de a nu expeda bucatele din comitat. Când apoi li s-a spus și celor dela comună și morarului că avem drept să împiedecăm expediția banilor comunali și a bucatelor cu garda s-au mâniat și mi-a spus gardir se va disolva și va veni „neuretörsig”.

În caz că totuși dorințele celor 3 indivizi s-ar împlini de pe acum vă facem cunoscut că consiliul național de aici se dizolvă și pentru cele ce urmează nu i-a asuprași nici o răspundere. – Poporul nostru trăiește în bună înțelegere cu ungurii din loc, gâlceavă o face tocmai cei ce ar fi chemați să-i înfrățească. – Aici și satele ungurești din jur zilnic vin soldați unguri din Giulia narmați și provăzuți cu granate, iar nouă singurul scut ne este garda din loc.

Repetându-ne petiția și sperând că Onoratul Consiliu Comitatens ne va lua sub scutul său, așteptăm cu nerăbdare ceasul mântuirii.

În numele consiliului naț. român

Nadăș 3/16/I 1919

ss. Simion Stana
președinte

1919 ianuarie 18, Sibiu. Circulara emisă de dr. Ștefan Cicio-Pop, ministru (fără portofoliu) în guvernul României, prin care anunță desființarea Resortului Armatei și al Siguranței Publice din Consiliul Dirigent și numirea sa, prin înaltul Decret Regal nr. 3722/17 decembrie 1918, în funcția de ministru fără portofoliu în guvernul regal. Drept urmare, armata ardeleană, sub comanda generalului Baron Ioan Boeriu, a trecut în administrarea guvernului român, iar siguranța publică și gărzile naționale au trecut în administrarea Resortului Internelor din Consiliul Dirigent (șef de resort Iuliu Maniu). (Gazeta Oficială, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919, p. 28-29.)

Șeful resortului armatei și al siguranței publice.

Nr. 106/1019.

Notă circulară

referitoare la desființarea resortului armatei.

Prin decretul-lege Nrul 3632 din 11 Decembrie 1918 v. Art. II armata a trecut în administrația guvernului regal și prin aceasta resortul armatei și al siguranței publice din Transilvania, Banat și părțile românești ale Ungariei s-a desființat, iar subscrisul prin înaltul decret Nrul 3722 din 17 Decembrie 1818 v. Art. I am fost numit de Majestatea Sa Regele nostru Ferdinand I ministru fără portofoliu în guvernul regal.

Drept acestea aduc la cunoștință următoarele:

Comandamentul armatei ardeleni s-a încredințat dlui general de divizie Baron Ioan Boeriu, iar conform hotărârii aduse de Consiliul Dirigent, afacerile siguranței publice trec în administrația resortului internelor, și toate afacerile gardelor naționale – afară de organizare și disciplină – de asemenea sunt trecute la susnumitul resort.

Sunt invitate deci toate autoritățile și particularii, ca în chestii de ale siguranței publice, precum și de ale gardelor, să se adreseze, direct către șeful resortului internelor.

Armata ardeleană română este aparte integrantă a armatei României Mari, al cărei comandant suprem este Majestatea Sa Regele nostru Ferdinand I.

Luându-mi prin aceasta rămas bun dela resortul meu, cu a cărui conducere am fost încredințat din partea Consiliului Dirigent, îmi țin de plăcută datorință a exprimă recunoștință și mulțumită tuturor! factorilor, cu cari în vremurile cele mai grele am conlucrat pentru susținerea ordinii, asigurarea vieții și averii locuitorilor.

Îndeosebi îmi exprim adâncă mea mulțumită bravilor comandanți, distinșilor ofițeri, tuturor soldaților și gardelor naționale, cu ajutorul cărora ne-a succedat a susține ordinea exemplară, prin ce am binemeritat recunoștința tuturor, dând dovadă înaintea lumii civilizate,

că poporul român și în vremurile de extreme ispitiri este element de ordine, vrednic de a reprezenta cultura și civilizațiunea în Orient.

Sibiu, la 5/18 Ianuarie 1919,

Dr. Ștefan C. Pop,
ministru în guvernul regal

1919 ianuarie 22, Șimand. Rapoarte întocmite de președintele și notarul consiliilor din Șimand și Șimandul de Sus cu privire la starea politică. Se arată că administrația funcționa corespunzător și că „în comună stăpânește cea mai deplină ordine”.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 74/1919, f. 4, 7.)

7/1919

Onorat Consiliu Național Cercual!

Cu privire la starea politică vă raportăm că aceea este normală, neînțelegeri și frecări între coluitorii comunei nu sunt.

Administrațiunea e provăzută prin antistia comunală și funcționează regulat.

Șimandul de Sus la 9/22 Ianuarie 1919

ss. Ștefan Hotăran
președinte

ss. Corneliu Leucuția
notar

10/1919

Onorat Consiliu Național Cercual!

Cu privire la starea siguranței publice vă raportăm că în comună sălășluiește cea mai deplină ordine.

Atât averea cât și persoana fieștecăruia este deplin respectată, precum și siguranța publică.

Șimand la 9/22 Ianuarie 1919

ss. Ștefan Hotăran
președinte

ss. Corneliu Leucuția
notar

1919 ianuarie 24, Sibiu. Decretul nr. I al Consiliului Dirigent cu privire la funcționarea serviciilor publice, regimul funcționarilor și limba oficială în teritoriile unite cu România. (Gazeta Oficială, nr. 6, Sibiu, 27 ianuarie 1919, p. 25.)

Sibiu, 14/27 Ianuarie 1919, Nr. 6.

GAZETA OFICIALĂ

PUBLICATĂ DE CONSILIUL DIRIGENT AL TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI PĂRȚILOR ROMÂNEȘTI DIN UNGARIA.

Consiliul Dirigent a numit de *prefecți* (cu atribuțiunile comitelui suprem din legile existente): în județul Făgăraș pe dl *Dr. Octavian Vasu*, în județul Hunedoara pe dl *Dr. Toma Vasinca*, în județul Turda-Arieș pe dl *Dr. Zosim Chirtop*, în județul Alba-inferioară pe dl *Dr. Ioan Popu*, în județul Bistrița-Năsăud pe dl *Dr. Gavriil Tripon*, în județul Solnoc-Dobâca pe dl *Dr. Teodor Mihali*, în județul Sibiu pe dl *Dr. Nicolae Comșa*, în județul Târnava-mică pe dl *Dr. Marcian Căluțiu*, în județul Târnava-mare pe dl *Dr. Dionisie Roman*, în județul Murăș-Turda și în orașul cu drept municipal Târgul-Murășului pe dl *Dr. Ioan Vescan*, în județul Cojocna pe dl *Dr. Simeon Tămaș*, în orașul cu drept municipal Cluj pe dl *Dr. Valentin Poruțiu* și în județul Brașov pe dl *Dr. George Băiulescu*.

*

Consiliul Dirigent, având în vedere continuarea neturburată a lucrărilor, a încredințat în mod provizor cu conducerea agendelor prezidiale ale «Universității săsești» și ale celor «șapte județe» pe dl Friedrich Walbaum, fostul comite suprem al comitatului Sibiu și totodată fost președinte al «Universității săsești».

Decret Nr. I

despre funcționarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor, despre funcționari și întrebuințarea limbilor.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și părților românești din Ungaria, a decretat și decretează:

ART. 1. Legile, ordonanțele, regulamentele și statutele legale de mai înainte, eminate înainte de 18 Octomvrie nou 1918, rămân în interesul ordinei publice și pentru a asigura continuitatea de drept, până la altă dispoziție, în vigoare în mod provizoriu, cu excepțiunile cuprinse în acest decret, cum și în alte decrete, ce se vor da.

ART. 2. Toți funcționarii numiți, sau aleși, de orice categorie, rămân în funcțiile lor.

Din considerații de serviciu și în deosebi din punct de vedere al liniștei publice însă, oricare funcționar, (judecător, notar public) poate fi pus în disponibilitate, eventual pensionat din oficiu. Privitor la permutare și pensionare, vor urma dispoziții speciale.

Se scot din vigoare dispozițiile, conform cărora judecătorii și notarii publici nu pot fi transferați fără consimțământul lor. Deasemenea se desființează dreptul de supraveghiere al preșidenților de tablă și al prim-procurorilor. Acest drept îl va exercita până la alte dispoziții șeful resortului de justiție.

Funcționarii cari în timpul războiului s-au făcut vinovați de fapte, cari sunt: infracțiuni ale normelor penale, disciplinare, s-au expus disprețului public, sau care sunt în contra intereselor poporului, vor fi urmăriți după normele de procedură criminală sau disciplinară.

ART. 3. Limba oficială în serviciile publice este limba română.

Privitor la întrebuințarea limbei celorlalte națiuni conlocuitoare, până la regularea definitivă prin lege, se vor aplica dispozițiile legii de naționalități, art. XLIV din 1868, cu deosebirea, că în locul limbei maghiare este a se înțelege în tot locul limba română. Dispozițiile acestei legi vor fi aplicate în mod loial și până la altă dispoziție astfel, că în acele comitate, în care națiunile conlocuitoare fac a cincea parte din populațiune, să se realizeze principiul, ca fiecare să fie administrat și judecat în limba sa proprie

ART. 4. În școalele comunale, confesionale, fundaționale, particulare, limba instrucției o determină susținătorul școlii.

În școalele primare de stat, instrucția se face în limba majorității populațiunii din comună, iar pentru minorități cari dau un număr de elevi suficient pentru a ocupa cel puțin o putere didactică, se vor înființa clase paralele, cu limba de propunere a respectivei minorități.

În școalele secundare de stat instrucția se va face în limba majorității populațiunii din comitat (județ).

În învățământul superior se va întrebuința limba majorității populațiunii din regiunea respectivă.

ART. 5. Numele de localități se întrebuințează în limba respectivă a fiecărei națiuni. Legea despre numirile de localități, art. IV din 1898, se scoate din vigoare.

Numele de familii se vor respecta, scriindu-se cu ortografia limbei respective.

1919 ianuarie 24, Șiria. Liste nominale întocmite de notarul comunei Șiria, județul Arad, cuprinzând membrii consiliului comunal, intelectualii și funcționarii administrației comunale, toți de etnie română.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 63/1919, f. 1-3.)

Lista
membrilor biroului consiliului comunal

Nr. curent	Numele	Ocuparea	Observare
1.	Savu Tămaș	președinte	
2.	Petru Mioc	notar	
3.	George Lazarescu	casier	

Vice-președintele, secretar și controlor nu sunt dar nici lipsă nu este. Biroul stă în funcțiune permanentă și își are localul său propriu la casa comunală.

Șiria la 24/I 1919

ss. Petru Mioc

notar

Lista
intelectualilor români din Șiria

Nr. curent	Numele	Vârsta	Pregătirea lor	Funcțiunea ce îndeplinește	Observare
1.	Dr. Iacob Hotăran	62	8 clase, maturitatea, jura	Avocat	
2.	Mihai Lucuța	47	8 clase, maturitatea, teologia	Protopop	g. or.
3.	Victor Ghitta	61	”	”	g. cat.
4.	Ioan Bogdan	65	Profesor penz.	penziune	g. or.
5.	Axente Secula	42	Maturitatea com.	Director de bancă, proprietar	
6.	Vasile Popoviciu	55	8 clase, maturitatea, teologia	Preot	g. or.
7.	Romul Macneșan	46	”	”	
8.	Dr. George Tămaș	28	8 clase, maturitatea, medicina	-	

9.	Ioan Huiu	54	Învățător	-	
10.	Savu Crișan	54	”	-	
11.	George Stan	32	Maturitatea com.	Contabil la Bancă	
12.	Romul Bogoevici	36	”	Cassar la bancă	
13.	Dimitrie Crișan	32	Matura	-	
14.	Savu Mihalesc	24	Stud. în medicină	-	
15.	Miron Herel	28	Matura	-	
16.	Mihai Pleș	28	Învățător	-	
17.	Traian Secula	24	Maturitatea	-	
18.	Petru Dulhoz	30	Învățător	-	
19.	Vasile Mangra	26	”		
20.	Miron Avrămuț	22	Cand. de învățător	-	
21.	Cornel Huiu	24	”	-	
22.	Iuliu Sârbu	32	Comercialele	Oficiu. dela of. de dare	

Lista

Funcționarilor dela administrația comunală

Nr. curent	Numele	Ocupația	De când funcționează	Observare
1.	Petru Mioc	Notar prim	1919 ianuarie	Jurământul a depus
2.	Krizner Béla	” II	vechiu	-
3.	Pap Ioan	Vicenotar	”	-
4.	Savu Tămaș	Primar	1918 Dec. 1	Jurământul a depus
5.	George Lazarescu	Cassier	vechiu	-
6.	Teodor Debeleac	Consilier jural	nou	Jurământul a depus
7.	Pavel Vanc	”	”	”
8.	Dimitrie Buda	”	”	”
9.	Iova Amar	”	”	”
10.	Petru Cizmaș	”	”	”

Șiria, la 24/I 1919

ss. Petru Mioc

notar

1919 ianuarie 26, Arad. Notificație emisă de comandantul Escadronului 4, căpitan Besson, cu privire la încartiruirea ofițerilor din subordinea sa, între 1 și 26 ianuarie 1919, la d-na Prazer Margit din Arad. (originalul în limba franceză)
(D.J.A.N. Arad, *fond P.M.A.*, dosar 180/1919, f. 1.)

TRADUCERE

[Regimentul] 1 Vânătorii Africii

Escadronul 4

Căpitanul Besson, comandantul Escadronului 4, certifică faptul că ofițerii escadronului său au fost încartiruiți la d-na Prazer Margit, str. Eötvös 2, de la 1 ianuarie până la 26 ianuarie 1919 inclusiv și pe durata acestei perioade au utilizat gazul, electricitatea și lemnele gazdei.

Arad la 26 ianuarie 1919

Căpitanul

ss. Besson

1919 ianuarie 29, Radna. Raportul căpitanului Beles din Radna către comanda Gărzii Naționale Române din comitatul Arad despre raidurile din 26-29 ianuarie, întreprinse de trupe maghiare transportate în trenuri blindate, care circulau până la Săvârșin. Sunt redată acțiunile provocate de acestea în stațiile Radna, Conop, Milova și la podul dintre Radna și Lipova, menite să anihileze gărzile naționale române. (originalul în limba maghiară).

(A.N., fond C.N.R. Comitatus Arad, dosar 99/1919, f. 1.)

TRADUCERE

COMANDA GARDEI NAȚIONALE ROMÂNE
DIN COMITATUL ARAD ȘI JUR.

Secția G.N.R. Radna

Copie

Către

Comandantul Gărzii Naționale Române

Arad

Radna, 1919 ianuarie 29

Duminică, în 26 ianuarie, dimineața, în jurul orei 5, a sosit, pe neașteptate, de la Arad la Radna cu un tren blindat, un detașament militar maghiar format din aproximativ o mie de oameni, care a procedat la dezarmarea gardiștilor români ce efectuau serviciul la gara Radna și la reținerea lor până în jurul orei nouă, când au fost eliberați.

La fel s-a comportat acest detașament și față de ceilalți gardiști români care făceau serviciul în gări, pe întreg parcursul până la Săvârșin. În afară de aceasta, la Conop au străpuns cu baioneta un gardist român, la gara din Milova au bătut un pădurar român care păzea lemnele unei firme, la Bata au sfâșiat un steag românesc.

La Radna, detașamentul de acolo, primind întăriri, a vrut să atace Garda Națională Română. Au avut loc mai multe împușcături din ambele părți. Prin intervenția mea personală și cu ajutorul ofițerilor am reușit să evităm vărsarea de sânge. De altfel, trupele maghiare s-au retras în aceeași zi la Arad, fără să se fi întâmplat vreo vătămare.

Ieri, în 28 ale lunii ianuarie, au apărut din nou trupele maghiare și au ocupat toate stațiile de cale ferată din plasă. Gardiștii români, în înțeleșul ordinului primit se retrăseseră deja mai înainte din stații.

Ieri seară, santinela postată la podul spre Lipova (podul de cale ferată) ne-a raportat că soldații unguri doresc să-l prindă. Îndată am luat legătura prin telefon cu Comandamentul maghiar al detașamentului pentru siguranța căilor ferate din Radna, care m-a asigurat că putem

înființa, fără nicio tulburare, un post de observație la podul de la Lipova. Astăzi, însă, în 29 ianuarie, dimineața la ora 7 ½, detașamentul maghiar pentru siguranța căilor ferate, ne-a arestat santinela aflată la podul spre Lipova, a dezarmat-o și a dus-o la stația de cale ferată de la Radna. Această santinelă nu a fost încă pusă în libertate. După informațiile pe care le am, detașamentul pentru siguranța căilor ferate maghiare este preocupat de gândul dezarmării gărzilor naționale românești comunale.

ss. Beleş, căpitan

pentru autenticitatea copiei,

ss. indescifrabil

1919 ianuarie 30, Socodor. Raportul președintelui Comisiei de Propagandă a cercului Chișineu către Consiliul Național Român al comitatului Arad cu privire la constituirea Comisiei de Propagandă a cercului Chișineu. Se menționează că respectiva comisie își propunea să îndemne populația la pace, liniște, ordine și reluarea muncii întrerupte, nu la propagandă politică.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 84/1919, f. 1.)

Dela prezidiul comisiunei de propagandă a cercului Chișineu

M. On.

Consiliu național român comitatens

În Arad

Consiliul național român cercual din Chișineu în ședința ținută la 16/29 ianuarie a.c. a decis instituirea unei „Comisiuni de propagandă”, cu menirea, ca din comună în comună să țină adunări populare pentru îndemnarea poporului nostru la susținerea păcii, la păstrarea liniștii și a ordinei, precum și la reluarea muncii întrerupte.

Consiliul n. cercual în această comisiune a ales pe următorii membri ai consiliului cercual: 1. Nestor Blaga, preot în Nădab, 2. Cornel Leucuța, preot în Șimand, 3. Dimitrie Boariu, înv. în Nădab, 4. Valeriu Popovici cand. de avocat Vădas, 5. Ștefan Hotăran proprietar în Șimand și pe Petru Marșieu preot în Socodor.

Constituindu-se comisiunea de propagandă și-a ales de prezident pe Petru Marșieu preot în Socodor, iar secretar pe Nestor Blaga preot în Nădab.

Ca M. On. Consiliu n. comitatens să-și aibă informația necesară ce privește activitatea acestei comisiuni, apelul lansat președinților consiliilor n. comunale îl transpunem sub % și M. On. Consiliu n. r. comitatens, precum și un exemplar sub 2% de program.

Notez, că propagandă politică nu voim să facem, ci ne vom mărgini numai la îndemnarea poporului la pace, la ordine, liniște și la muncă.

Despre fiecare adunare poporală se face raport consiliului cercual, care e îndatorat a transpune acel raport consiliului n. r. comitatens.

Rugând aprobarea acestui pas al nostru, sum

Socodor, la 17/30 ianuarie 1919

Cu toată stima:

ss. Petru Marșieu

prez. cons. de propagandă

1919 ianuarie-februarie, Arad. Facturile (notele de cheltuieli) privind întreținerea armatei franceze din Arad. (originalul în limba maghiară).

(A.N., fond P.M.A., dosar 73/1919, f. 1.)

TRADUCERE

Facturile armatei franceze:

K.[oroane]

1919 ianuarie de la 1 până la 27	K. [oroane] 199111,26
„ de la 28 până la 31	61847,60
„ de la 29 până la 31	
factură separată	4270,98
februarie de la 1 până la 15	160230,74
„ de la 16 până la 28	96129,58
„ 28 factură separată	893,05
„ maiorul Martin	

K.[oroane] 522983,21

ss. indescifrabil

1919 februarie 1, Arad. Adresa comandantului Gărzii Naționale Române din comitatul Arad, căpitanul Rișcuția, către comisarul guvernamental din Arad, în care se fac referiri la atrocitățile comise de soldați și gardiști unguri în localitățile Șiria și Mâsca. Se cere retragerea trupelor maghiare din zonă, acestea făcându-se vinovate de provocarea tulburărilor în teritoriile cu populație românească. (originalul în limba maghiară). (A.N., fond C.N.R. Comitatus Arad, dosar 107/1919, f. 1.)

TRADUCERE

COMANDA GARDEI NAȚIONALE ROMÂNE

DIN COMITATUL ARAD ȘI JUR.

Nr. 592/1919

Onoratului domn, Comisar guvernamental

Arad

Arad, 1919 februarie 1

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că am primit de la Garda [Națională] Română din Șiria, prin telefon, următoarea telegramă:

Urmează telegrama primită prin telefon:

Locotenentul Cherechean raportează următorul caz: câțiva români din Șiria au plecat la vânătoare. Întorcându-se acasă de la vânătoare, s-au întâlnit în drumul lor cu un tren blindat în care erau soldați unguri. În momentul când i-au văzut pe români au oprit trenul și au început să tragă asupra românilor care fuseseră la vânătoare.

La Mâsca au venit 30 de gardiști unguri care s-au comportat în mod sălbatic.

Predată la Șiria, 1919 ianuarie 31, seara la treisferturi la zece.

Vă rog să binevoiți a trata cu cea mai mare seriozitate această telegramă-telefonică și să interveniți de urgență ca trupele maghiare care, după cum se vede, ocupă teritoriile românești numai cu intenția de a provoca tulburări în sânul locuitorilor români, să fie retrase.

L.S.

COMANDA G.N.R.

DIN COMIT. ARAD ȘI JUR.

ss. căpitan

Rișcuția

1919 februarie 1, Buteni. Telegrama căpitanului Barbu (comandantul companiei de jandarmi din Ineu n.n.) către comisarul guvernamental din Arad, prin care cere revocarea ordinului dat de acesta privitor la ocuparea căii ferate Arad-Brad, de către trupele ungare. (originalul în limba maghiară).

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 108/1919, f. 1.)

TRADUCERE

TELEGRAMĂ

Către

Comisarul guvernamental Arad

Buteni <1919 februarie>

Vă cer, în modul cel mai hotărât, să revocați, imediat, ordinul ca trupele regulate maghiare să ocupe linia ferată Arad-Brad, în caz contrar, vom arunca în aer întreaga linie. O sută de mii de români sunt gata de luptă și nu ne speriem de nicio vărsare de sânge,

În numele locuitorilor din Valea Crișurilor

căpitan Barbu

Înregistrat la nr. 141 din 1919 februarie 1

1919 februarie 4, Arad. Adresa comisarului guvernamental din Arad, dr. Varjassy, către Comandamentul Gărzii Naționale Maghiare din Arad, în care emitentul cere gărzii să intervină pentru încetarea atrocităților de tipul celor arătate într-o telegramă alăturată. Telegrama, reprodusă în copie, se referă la fărădelegile comise împotriva unor locuitori români din comuna Sebiș, de către militari veniți cu trenul blindat. (originalul în limba maghiară).

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 157/1919, f. 3.)

TRADUCERE

Copie

TELEGRAMA

Militarii maghiari care însoțesc trenul (blindat n.n.) de ocupație, au comis mai multe fărădelegi în Sebiș. Printre altele, aseară l-au atacat cu armele pe învățător în locuința sa, astfel că acesta a fost nevoit să se refugieze. Au pătruns în biserica românească și au smuls steagul românesc. Pe cumnatul meu l-au împuns cu baioneta, în fața casei mele, apoi au intrat în curte după celălalt cumnat, trăgând cu arma după el. Au pătruns în locuința mea și numai intervenția patrului franceze a salvat familia mea de la o moarte sigură. M-am grăbit să intru în locuința mea împreună cu sublocotenentul francez, unde acesta s-a convins personal de cele de mai sus. Popescu Nicolae, funcționar economic cu diplomă.

Comisarul guvernamental al comitatului și orașului Arad

Nr. 157/1919

Către

Comandamentul Gărzii Naționale Maghiare Arad

Școala din Piața Ferencz

(astăzi Piața Mihai Viteazul n.n.)

În scopul pornirii anchetei, vă trimit în copie (reclamația de mai sus). Vă rog să luați negreșit măsuri ca atrocitățile cuprinse în reclamație să nu se mai repete.

Arad, 1919 februarie 4.

1919 februarie 4, Micălaca. Raportul primarului comunei Micălaca (azi incorporată în municipiul Arad) cu privire la agresiunea și jefuirea unui consătean, de către doi unguri înarmați, cu ocazia vizitei generalului Berthelot în Arad (29 decembrie 1918 n.n.) (A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 93/1919, f. 9.)

Raport

asupra persoanelor uciși ori maltratați de la 1 Nov. 1919 în comuna
Micalaca

La venirea domnului general Berthelot în Arad, Ioan Mihalcovici a fost despoiat de către doi unguri înarmați pe malul Murășului de 54 cor apoi bățându-l i-au dat drumul.

Marturi oculari nu sunt.

Micalaca 22 Ianuarie / 4 Februar 1919

ss. Ioța Pănădan
primar

1919 februarie 4, Micălaca. Raportul primarului din Micălaca-Arad cu privire la remunerarea Gărzii Naționale Române din comuna Micălaca, de la constituire (9 noiembrie 1918) și până în 10/23 ianuarie 1919. După această din urmă dată, garda n-a mai fost plătită din lipsă de subvenții.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 93/1919, f. 5.)

Raport
privitor la garda națională din comuna
Micalaca

Garda națională s-a înființat în 9 Novembre și Azi constă din 11 gardiști sub comanda lui Petru Becari plutonieri major.

Gardiștii au fost remunerați din 9 Nov. până în 20 nov. cu 20 cor. la zi de garda națională română din Arad,

din 21 nov. până în 30 nov. cu 25 cor. la zi. de la oficiul de dare,
dela 1 Dec. până în 10 Dec. cu 10 cor. la zi de la oficiul de dare,
din 11 Dec. până în 20 Dec. cu 25 cor. la zi de la garda națională română din Arad,
din 21 Dec. până în 10 Ian. 1919 cu 25 cor. la zi din casa comunală ca împrumut care
împrumut s-a dat cu condiția să se restituiască.

din 11 Ian. 1919 nu s-au plătit gardiști deoarece nau căpătat bani nici de unde.

Micalaca la 22 Ianuar / 4 Februar 1919

ss. Ioța Pănădan
primar

1919 februarie 4, Micălaca. Liste nominale întocmite de primarul comunei Micălaca, cuprinzând intelectualitatea din comună, membrii comitetului comunal și funcționarii administrației comunale, toți de etnie română.

(A.N., fond C.N.R. Arad, dosar 93/1919, f. 13, 15, 17.)

Lista membrilor din comitetul comunal din comuna Micalaca

1. Ioța Pănădan
2. Mitru Ardelean
3. Ioan Tuduran
4. Pera Nini
5. Nuțu Ardelean
6. Mitru Pănădan
7. Alesandru Drencian
8. Teodor Bercia
9. Vasile Pop
10. George Gabor
11. Savu Micălăcian
12. Văsălie Bugari
13. Teodor Lelea
14. Terentie Drencian
15. Teodor de Tomuța
16. Teodor Hădean
17. Grăvilă Cozma
18. Mitru Rădusav
19. Mitru Stretcu
20. Costa Stretcu
21. Teodor German
22. Pavel Pecican
23. Mitru Siculan
24. Teodor Ardelean
25. Mihai Bugari

Micalaca la 22 Ianuar / 4 Februar 1919

ss. Ioța Pănădan
primar

1919 februarie 10, Arad. Adresa comandantului Gărzii Naționale Române din comitatul Arad, căpitan Rișcuția, către comisarul guvernamental din Arad, prin care emitentul solicită reluarea activității Comandamentului român al căilor ferate din Gara Arad, după ce acesta fusese interzis ca urmare a dispoziției Comendurii Pieții din Arad.

(originalul în limba maghiară).

(D.J.A.N. Arad, *fond C.N.R. Comitatus Arad*, dosar 107 157/1919, f. 6.)

TRADUCERE

COMANDA GARDEI NAȚIONALE ROMÂNE

DIN COMITATUL ARAD ȘI JUR.

Prez. nr. 653/1919

Domnului Comisar guvernamental Arad

Arad 1919 februarie 10

Ofițerul nostru de serviciu de la gară raportează că ieri, înainte de masă, s-a prezentat acolo căpitanul Lészai și a dispus, ca, potrivit ordinului Comandamentului pieții, să fie demontat imediat telefonul cu nr. 706 al Gărzii Naționale Române, ordonând totodată ca telefoniștii și ordonanțele să părăsească imobilul. Demersul său l-a motivat (căpitanul n.n.) prin aceea că, întrucât nu există Gardă Națională Română, nu se admite, ca la gară să presteze serviciu și românii.

Întrucât Comandamentul român al căilor ferate de la gară slujește interesul public și ordinea publică, rugăm pe domnul comisar guvernamental să intervină ca, Comandamentul român al gării să-și poată relua activitatea astăzi înainte de masă.

L.S.

COMANDA G.N.R.

DIN COMIT. ARAD ȘI JUR.

căpitan Rișcuția

1919 februarie 10, Sebiș. Raportul președintelui Consiliului Național Român din comuna Boroșsebeș (azi orașul Sebiș) către dr. Iustin Marșieu (președintele C.N.R. al comitatului Arad n.n.) cu privire la ocuparea gării și comunei Sebiș, în ziua de 1 februarie, de către trupele maghiare și comportamentul abuziv al soldaților unguri pe durata ocupației (1-3 februarie). Sunt redată cazuri de agresiuni, maltratări, batjocuri întreprinse de soldați asupra locuitorilor din comună.

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 116/1919, f. 1.)

Dr. Iustin Marșeu

în Arad

La recercarea Dlui protopop Fl. Roxin datată 8 l.c. primită numai azi la 3 ½ oare am onoare a Vă raporta:

La 1 l.c. la sosirea trupei maghiare la gara de aici prin pușcături au îngrozit locuitorii comunei, tot atunci seara au intrat în comună, și seara la 7 ½ oare, vreo 10 soldați s-au postat la uși și ferestrele locuinței subcomandantului gardei învățătorul Patriciu Covaci, dintre ei unul înarmat a intrat în locuință și i-a pus baioneta la pept înjurându-l, și declarându-l de prisoner, spăimântându-i familia, și numai după ce soția și cei 5 prunci au început a țipa și a se pune în calea soldatului, l-a lăsat până dimineață, ear numitul subcomandant încă în acea noapte s-a refugiat, în loc necunoscut. Dimineața l-au cercat și neaflându-l a întrebat după subscrisul care eram în s. biserică la serviciul divin, au venit la biserică s-au suit 4 soldați în turn și au luat steagul tricoloriu.

De aci au mers să devasteze casa d.lui Nicolae Popescu, intrevenind cumnatul lui, Pavel Pugna, l-au străpuns cu baioneta în cap, încât a rămas mai mort, și medicul dl. Groza dându-i primul ajutor l-au refugiat familiarii în loc sigur.

Tot în 2 l.c. venind comandantul gardei Ștefan Neamțu locotenent dinspre Arad, aici la gară soldații maghiari l-au deținut, l-au maltratată batjocorit și scuipat, în patrulă l-au adus la pretură, și-l cereau să-l predea ca să-l împusce, și numai cu ajutorul soldaților francezi a putut fugi și a refugia în miez de noapte prin păduri.

În 3 l.c. soldații maghiari au insultat în stradă pe preotul român Iosif Câmpian cu „büdös olah pap, agyonutui valo”.

Lui Teofan Morar și lui Ioan Jurea le-a pus baioneta la piept și le-a smuls cocarda tricoloră rom. de pe palarii, în mijlocul pieței.

Așa e de înspaimantată populația în cât nici nu cutează ași vedea de trebile lor, mai ales când aud: „Men megyünk el innen, miug nem eszünk oláh pecsenyés”.

Binevoiți a face ce e posibil, ca să scăpăm de amarul ce e pe capul nostru.

Boroșsebeș la 10 Faur 1919

Cu distinsă stimă
ss. Augustin Mihulin
preș. cons. naț. com.

1919 februarie 16, Hălmagiu. Extras din registrul decedaților al Parohiei Ortodoxe Române din comuna Hălmagiu, în care, la nr. crt. 2 și 3, sunt înregistrate decesele lui Gheorghe Groza, fost gardist (în Garda Națională Română n.n.) și Maria Costina, ambii împușcați de ostașii maghiari. Se face mențiunea că au fost înmormântați fără preot, întrucât acesta a fugit din calea ostașilor unguri, de teamă să nu fie omorât.

(D.J.A.N. Arad, *Colecția Registre de Stare Civilă, Oficiul Parohial Ortodox Român Hălmagiu*, registrul 9/1893-1926, f. 74v., 75.

Protocolulu reposatilor a S.

Nr. crt.	Anul luna și ziua repositării	Numele cognumele, starea	Sexul	Numele și cognumele părinților ori consorțiului	Locul		Reli- gionea	Vârsta
					nașterii	locuției nr. casei		
REPOSATULUI								
1	1919 26/Jan 18/20	Iosif Iovine	barb.	Iovine Iler Iovine Iler Osmase	Halmagiu	1209	60	4
2	1919 8/Februarie 18/20	Gheorghe Groza (gardist)	barb.	Ioh. Groza Maria Paulina consortiu	Halmagiu	1209	19	4
3	1919 16/Februarie 3/20	Maria Costina născ. Ciungau	fem.	Ilika Costina m. calcunon	Halmagiu	1209	15	4
4	1919 16/Februarie 3/20	Viorica	fem.	Toma Iovine Maria Iovine consortiu	Halmagiu	1209	6	4
5	1919 16/Februarie 3/20	Elena Iovine născ. Paulina	fem.	Ilika Iovine m. calcunon consortiu	Halmagiu	1209	44	4

Biserici rom. gr. or. din comun'a *Hamangia si Feteșeni*

Felul mormintului ori mormintului	A fost procedura cu St. talie?	Locul si din'a ingropării	Numele si cognomele, oficiul protelui ingropării	Observari
--	---	------------------------------------	--	-----------

19				
Indragia	da.	Hamangia 24/11/1919	Cornel Lăzăreanu procurator	
A fost înșurubat peste de băieți măgare protestant nu e suntul de la Cămin.	Ne.	14 febr 1919	La înmormântare fără preot, fiind fără preot refuzând de a face înmormântarea întrucât nu e moare.	Cornel Lăzăreanu procurator
Împușcat de bandă maghiară în ziua cuceririi Căminului și așezat în căminul lor.	Ne.	14 febr 1919	La înmormântare fără preot din cauza războiului.	La prohodire a decedat la 21/12/1919 în mormânt Cornel Lăzăreanu procurator
Mormânt natural	Ne.		La înmormântare fără preot din cauza războiului	
Făcureală	da.	1919, febr 21/6.	Cornel Lăzăreanu procurator-procurator procurator	

1919 februarie 16, Ghioroc. Protocol consemnând declarația comandantului Gărzii Naționale Române din Ghioroc cu privire la o crimă produsă la marginea satului, în seara zilei de 15 februarie. Victima a fost gardistul român Nicolae Precupaș, împușcat în cap de soldatul ungur Szabo Jozsef din Regimentul 33.

(A.N., fond C.N.R. Comitatens Arad, dosar 118/1919, f. 1.)

Copie

Comanda Gardei Naț. Rom. din Ghioroc

Protocol

Ghioroc, la 16 februarie 1919

În sara de 15 februarie în comuna noastră s-a întâmplat un incident cu un cas de moarte. Victima a fost gardistul român Nicolae Precupaș. Susnumitu a călătorit dela Covăsinți pe electru la oarele 6 seara și aici au avut ceva vorbiri cu un soldat ungur, republican, cu un oficianț dela căile ferate ungare, și cu o femeie tot de națiunea înainte numită.

Soldatul sau purtat scandalos față de români pe toată calea și a avut mai multe convorbiri cu soldatul și persoanele susnumite.

În Ghioroc înainte de crima sa legitimat au avut legitimarea pe numele Szabó Josef tezedes și a avut conciedare pe 76 oare. Sau ținut de regulamentul 33.

În calea dela piață până la marginea satului a scos Szabo revolveru și la pușcat napoi în cap. dela marginea satului a fost electrul întors napoi în piață lau luat jos pe Precupaș și pe drumul spre casa deja a și murit.

Victima a fost invalid o mamă și tata de doi copii /a trei acu este pe cale altfel este om foarte sărac și familia nu este în stare al îngropa. Așa dară Vă rugăm ca să interveniți la Onoratul Consil ca să fie îngropat pe spesele publice ca pe un martir al națiunii române.

Totodată Vă rugăm ca să fie trimisă ceva comisie din partea consiliului ca să cerceteze atrocitatea asta comisă față de gardistul nostru.

Notăm ca soldatul făptuitor a avut pe chipiu o pamtlică mare roșie cu inscripțiunea „Erdélyért” care este oprită de comandatura franceză.

Verosim asta a fost cauza dificultati dintre ei

ss. Cristea
comandant

1919 februarie 18 v. (stil vechi n.n.), Arad. Circulara episcopului Aradului, Ioan I. Papp, către toate oficiile protoprezbiteriale (protopopești n.n.) și parohiale de sub jurisdicția Consistoriului Ortodox Român din Arad cu privire la introducerea unor noi măsuri de funcționare a învățământului confesional/primar, în concordanță cu dispozițiile Consiliului Dirigent. Circulara prezintă succint legile maghiare de după 1848 și până în preajma primului război mondial, toate „nedreptățitoare” pentru biserica și cultura neamului românesc.

(D.J.A.N. Arad, *fond Parohia Ortodoxă Română Luncșoara*, dosar 6/1912-1927, f. 9-10.)

Nr 36/1919.

Circulară

cătră toate oficiile protopresviterale și parohiale de sub jurisdicțiunea Consistorialul ortodox român din Arad.

Cincizeci de ani s-au împlinit nu demult, de când, după furtunoasele vremi ale revoluțiunii dela 1848, statul ungar a căutat să-și pună temelii noi, prin legile create la 1868.

În acest an adecă, legislativa ungară a votat, între altele, articolul de lege IX, prin care se recunoaște Bisericii noastre autonomia; prin articolul de lege XXXVIII s-a regulat în mod regnicolar învățământul poporal; iar prin legea XLIV s-a decretat egala îndreptățire a tuturor popoarelor din stat.

Un moment însă trebuie să-l fixăm dela început chiar, că Biserica noastră nu a fost pe deplin mulțămită cu noua îndrumare a lucrurilor în noua vieată de stat ungar, deoarece aceleași legi fundamentale, cari erau chemate a statori raporturi de drept normale și fericite pentru toate neamurile și confesiunile din stat, cuprindeau germenul altor măsuri nedreptățitoare în viitor.

Hărnicia și trezvia Bisericii noastre, ca apărătoare nu numai a drepturilor sale ci și a intereselor culturale ale fiilor săi, ieșiră la iveală, într-un chip luminos, încă la 1868, în Congresul național-bisericesc constituant. Atunci adecă, în ședința sa dela 24 Septemvrie (6 Octomvrie), întâiul nostru Congres reacționează împotriva proiectului guvernial relativ la regularea învățământului poporal, pe motivul, că acela intenționează a ne știrb) autonomia bisericească și libertatea învățământului școalelor noastre confesionale. De aceea Congresul roagă pe mitropolitul Andrei Șaguna, să intervină pentru zădărnicierea acelu proiect. Pășirea aceasta însă n-a dus la rezultatul dorit, deoarece proiectul totuși a devenit lege, ca articol de lege XXXVIII dela 1868.

Anul 1870, când se întruni Congresul nostru național-bisericesc pentru întâia dată pe baza și în cadrele Statutului organic înzestrat cu sancțiune regală, ne aduse o nouă și energică

pășire a Bisericii noastre împotriva politicii de învățământ a statului ungar. Congresul adică, în ședința sa dela 14/26 Octomvrie acelaș an, reacționează împotriva articolului de lege XXXVIII dela 1868 și votează o reprezentațiune către regele, cerând înlocuirea acelei legi. Congresul glăsuia atunci astfel: „Majestate! Legea de țară (regnicolară), art. IX din 1868. în § 3, ni-a garantat cu cuvinte clare și răspicate dreptul de a ne regula și administra noi înșine, independent, școalele noastre confesionale, iar legea de țara, cevași mai târziu, adică articolul XXXVIII din aceeaș an, acel drept ni-l restrânge și reduce peste toată măsura, ni-l face iluzoriu. Față de aceasta lege școlară, autonomia noastră în cele școlare a devenit mai fără toată însemnătatea; nu numai că nu ne este permis a ne regula și administra noi înșine școalele confesionale și învățământul într-însele după a noastră liberă dorință, după al nostru propriu interes; nu numai că întru administrarea și îmbunătățirea școalelor noastre confesionale nu putem contă Ia nici o sprijinire din partea statului, – nu suntem îndreptățiți a cere sucursul regimului de stat și al organelor lui, ci, tocmai din contra, regimul de stat prin acea lege, cu autoritatea sa și cu înseși mijloacele contribuțiunei noastre, s-a pus în luptă și frecare foarte dăunoasă cu noi; o luptă și frecare, ce în loc să împăciuiască și mulțamească, neliniștește spiritele și, în loc să promoveze, îngreună și împiedecă cultura”.

Nu trecu mult, dela aceasta bărbătească pășire a Congresului nostru bine inspirat asupra viitorului ce ni-se gătia, până la vremea, când – în loc de îndreptarea lucrurilor – factorii legislativi ai Ungariei: Corpuri legiuitoare și „Coroana deopotrivă, cad de acord să creieze și alte legi, cari puneau piedeci în calea autonomiei Bisericii noastre și în a progresului cultural al poporului român. Din acest îndemn, care stătea de-a curmezișul cu intenția legilor fundamentale dela 1868, au răsărit mai multe legi de stat, din cari remarcăm, d-abia numai în treacăt, următoarele: Articoli de lege VI dela 1876 și XXVIII din acelaș an, prin cari comisiilor administrative și organelor de control ale statului li-se creiază jurisdicție și drept de oarecare amestec în chestiunile școalelor populare confesionale; – articolul de lege XVIII din 1879, prin care limba maghiară, contrar dispozițiilor legii fundamentale XXXVIII din 1868, este impusă în mod obligător, ca obiect ordinar de învățământ, în toate școale noastre populare: elementare, superioare, civile și preparandii; – apoi articolul de lege XV din 1891 despre azilele de copii, menite de a influința formarea sufletească a tineretului celorlalte popoare nemaghiare. Tot aci avem de a remarca și legile despre salarizarea învățătorilor poporali – XXVI din 1893, XXVII din 1907 și XVI din 1913 – cari, toate, impun confesiunilor cele mai grele sarcini, pe când ajutorul de stat a fost legat de împlinirea condițiunilor celor mai grele și mai păgubitoare pentru progresul cultural al Bisericii și Neamului nostru.

Dar – fără să ne oprim la înșirarea altor legi și a multelor și binecunoscutele ordinațiuni ministeriale de aceeași pornire dușmănoasă: – suntem datori s-o spunem, că, de 50 de ani

încoaci, Biserica noastră a luminat, ca un stâlp de foc, în întunerecul acestor prigoniri. Ea a fost un protest pururea viu împotriva acestor nedreptăți, bătând prin reprezentațiuni și prin proteste, pe la ușile tronului regal și pe la ale guvernanților noștri politici. Ea a căutat, ca pe cei ce i-a fost orbit răutatea lor proprie, să-i facă a înțelege cuvântul profetului Isaia (X. 1): „Vai celor ce fac legi nedrepte, că scriind scriu vicleșuguri...”

Ușile, la cari a bătut biserica noastră de jumătate de veac încoaci, toate au fost închise dinaintea plânsurilor noastre, iar noi ne-am întărit sufletele cu fericita nădejde, că celce rabdă strâmbătățile, acela se va mântui.

*

Vremurile mari, pe cari le trăim, justifică pe deplin ținuta împotrivoitoare. ce am arătat-o mai sus, a Bisericii noastre pentru a-și apăra independența sa și interesul de progres cultural.

Aceste vremi au ridicat la suprafață, cu o putere elementară, dreptatea cauzei noastre.

Astăzi toate neamurile au dreptul de a dispune ele înseși de soarta și viitorul lor. Ceeace poruncise Mântuitorul Hristos, ca oamenii să fie liberi între olaltă, se pune acum în aplicare și cu privire la popoarele singurate între olaltă: Nu mai are să trăiască nici un popor în atârnare și subjugare – de nici un fel – față de alt popor.

Aceasta nouă evanghelie, a dreptății popoarelor între olaltă, s-a deschis și pentru noi. La lumina acestei evanghelii, întunerecul nedreptăților ce ne-au păscut în trecut, se destramă, și, la noul luminiș, legile făurite cu vicleșug asupra noastră, se frâng ca niște câtuși ruginite, prefăcându-se în tot atâtea mreji pentru înșiși legiuitorii lor.

Nu ne bucurăm de năcazul acestora, ci de triumful cauzei noastre drepte, văzând cum, sub ochii noștri, se împlinește un alt cuvânt biblic (Isus Sirah X. 8): împărăția dela un neam la altul se mută, pentru strâmbătăți, pentru sumeții.

Astăzi, când o lume întreagă justifică dreptatea cauzei, pentru care a stat Biserica ortodoxă română pururea în luptă cu statul ungar apărându-ne ființa bisericească și culturală, aceeași Biserică e datoră să mai adaugă luptelor sale un cuvânt clar și s-o spună rupt-ales, că: legile și ordinațiunile de până aci, nedreptățitoare pentru Biserica și Cultura Neamului nostru românesc, aduse de puterea statului ungar, *nu au avut și nu au nici o putere obligatoare pentru conștiința Bisericii și a fiilor săi*, și că, dacă acelea – pe lângă toate excepțiunile ridicate împotriva lor – au fost respectate în trecut într-o măsură și formă oarecare, ele *au fost respectate numai din motiv extern, de silă, și pentru a se păzi ordinea cetățenească în stat*. Acum însă, încetând aceea silă, Biserica revine pe deplin în firescul său drept, de a lua acelea măsuri, pe cari le află cu cale pentru prosperarea învățământului său poporal.

Școala confesională, de ori care categorie didactică ar fi, ca fică a Bisericii este instituțiune bisericească, iar Biserica are indubitabil și inprescriptibil drept de dispozițiune asupra ei.

În privința măsurilor de luat în noua situație de acum ne este binevenită dispozițiunea Onoratului Consiliului Dirigent Român, emisă sub Nr. 71/1919, cu provocare la înaltul decret regal Nr. 3631 din 11 Decemvrie a. tr. cu privire la măsurile de luat pentru viitor în chestiunea învățământului poporal.

De aceea, în temeiul dreptului firesc ce-l are Biserica noastră asupra școalelor sale ca instituțiune bisericească și cu provocare și la menționata dispozițiune a Onoratului Consiliu Dirigent Român, Consistorul eparhial ia în privința învățământului primar sau al școalei poporale elementare, următoarele

măsuri provizorii:

1. Limba maghiară, dimpreună cu istoria, geografia și constituțiunea Ungariei, se scot din învățământul primar.

2. În locul acestor materii se introduce, în mod obligător, istoria dimpreună cu geografia și constituțiunea Țărilor locuite de Români.

3. Orele, cari mai nainte fuseseră întrebuințate pentru propunerea limbei maghiare, vor avea să fie repartizate mai ales la nouile materii de învățământ, până la o nouă fundamentare a învățământului primar.

4. Deodată cu publicarea acestor dispozițiuni șefii tractuali, ca inspectori de școale confesionale, vor avea să fixeze un termin, la care să-i întrunească pe membrii corpului didactic primar la o consultațiune asupra inactivării cât mai efective a dispozițiunilor de mai sus.

Aceste dispozițiuni se iau numai provizor, până să se iee măsuri uniforme din partea forurilor bisericești mai înalte pentru întreaga provincă mitropolitană.

Acest circular trebuie comunicat în întregime corpului didactic dela școalele noastre poporale precum și comitetelor parohiale, pentru știre și acomodare.

Arad, din ședința consistorială dela 18 Februarie v. 1919.

Ioan I. Papp, m. p.
Episcopul Aradului.

1919 februarie 20, Arad. Articol publicat în ziarul „Românul” din Arad cu privire la expedițiile sângeroase întreprinse de trupele republicane maghiare, în comitatele Arad și Bihor, de la „periferia” de vest a Transilvaniei, soldate cu zeci de morți și atrocități în rândul populației române.

(Românul, nr. 29, Arad, 20 februarie 1919, p. 1.)

ANUL VIII, ARAD Joi 7/20 Februarie 1919, Nr. 29.

ROMÂNUL

Întreagă lumea cultă trebuie să știe ce politică de expediții sângeroase încearcă guvernul maghiar al republicanul ui Károlyi Mihály. Să se știe cum respectează guvernul unguresc principiile wilsoniane, să se vădească nesinceritatea atitudinelor lui și necurățenia intențiilor. Căci vinovatul stărilor de groază, de anarhie din Părțile mărginașe ale românismului este Károlyi și guvernul unguresc.

Ei au organizat aceste expediții cari trec prin foc și sabie meleagurile aceste majorizate de populația românească. Expedițiile se face pe bani grei și surit constituite din trupe republicane maghiare, din jandarmii refugiați de pe te rit or ui românesc și din săcuii pe cari guvernul maghiar îi înarmează și-i plătește cu lefuri grase. Nu sunt trupe cari să fie însuflețită de ele însele, ci trupe plătite cu solde grase, trupe regulate.

Prin grozăviile nemaipomenite în cele două comitate guvernul maghiar vrea să demonstreze lumii mari că aici se înființează un nou Balcan, că stările nu se pot sana decât dacă reconstruiesc faimoasa „integritate teritorială”. Dar toată lumea știe că Austro-Ungaria a fost al doilea Balcan și tocmai pentruca să se destrame acest cuib de veșnice neliniști a trebuit să prindă en tenta armele și să dismembreze monarhia care a ținut în robie și teroare numeroase națiuni setoase de libertate.

**1919 februarie 23, Szeged. Dispoziția Comandamentului Militar Maghiar Zonal din Szeged către comisarul guvernamental al comitatului Arad cu privire la dezarmarea gardiștilor și locuitorilor români din partea de răsărit a comitatului Arad, în zona Șiria-Radna, în vederea menținerii siguranței circulației pe calea ferată și a asigurării spatelui trupelor maghiare, aflate pe linia de demarcație. (Originalul în limba maghiară)
(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 365/1919, f. 1.*)**

TRADUCERE

Comandamentul militar maghiar zonal din Szeged

Nr. 1241

Co. 2/1919 prezidențial

Dezarmarea populației românești din zona Șiria-Radna

Comisarului guvernamental al comitatului Arad

Szeged, 23 februarie 1919

Ministerul de Război al Ungariei, prin dispoziția 2818/prezidențiale – 5, pentru restabilirea ordinii publice, menținerea unei circulații sigure pe linia ferată și asigurarea spatelui trupelor noastre aflate pe linia de demarcație, a ordonat, ca în partea de răsărit a comitatului Arad, teritoriu aflat în primejdie, să fie dezarmate Gărzile Naționale Române și locuitorii cu sentimente dușmănoase de acolo.

Această acțiune a început deja pe teritoriul Șiria-Mariaradna (azi Radna n.n.) și în caz de necesitate se va continua acolo unde împrejurările o cer.

Îndrum ca în continuare trupele care vor efectua dezarmarea să manifeste tact și hotărâre, ca să evite o reacție pe care românii ne-ar putea-o imputa și trâmbița în lumea întreagă.

Dispon ca pe liniile ferate pe care circulația s-a oprit din cauza neînțelegerii cu gardiștii sau cu locuitorii români, pe măsură ce dezarmarea va progresa, circulația să fie reluată pe porțiunile eliberate.

Pentru această deosebit de importantă și urgentă acțiune, solicit întreg sprijinul domnului comisar guvernamental, în cercul său de competență.

De transmis: domnului Comisar guvernamental al comitatului Arad pentru luare la cunoștință pe baza actului 907 (prezidențial, co. 2/1919), Comandamentul Regimentului 23 Infanterie.

ss. Soos, general

1919 februarie 27, Arad. Petiția episcopului ortodox român al Aradului, Papp I. Ioan, adresată comisarului guvernamental Varjassy Lajos, în care emitentul prezintă tratamentul abuziv aplicat învățătorilor și preoților români arădeni de către o parte a armatei maghiare și consecințele acestei stări de fapt. (Originalul în limba maghiară) (D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 329/1919, f. 1.)

TRADUCERE

Nr. 339/1919

Domnule Comisar guvernamental,

Am primit mai multe plângeri și rapoarte de pe teritoriul comitatului Arad, îndeosebi despre faptul că viața preoților și învățătorilor români este în primejdie.

Afirmativ, o parte a armatei maghiare organizează o adevărată vânătoare împotriva unor învățători și preoți.

În aceste împrejurări, acei dintre preoți și învățători care doresc să-și asigure viața și nu vor să se expună insultelor, au fost nevoiți să se refugieze și astfel, cea mai mare parte a comunităților mele bisericești a rămas, în prezent, fără de învățători și preoți.

Din această cauză, pacea din dioceza mea este tulburată, iar dezolarea este generală.

Această situație este accentuată și de faptul că, date fiind cauzele de mai sus, în multe comune nu sunt învățători care să îndeplinească sarcinile din învățământ și cele de cântăreți bisericești și nu sunt preoți care să boteze, să căsătorească sau să înmormânteze morții. O parte a credincioșilor mor fără binecuvântarea creștinească și preoțească.

Odată cu începerea Postului mare de Paști, nu este cine să spovedească și să cuminece, chiar acum când este mai mare nevoie, nu este cine să conducă oficiul parohial și să administreze averea parohială. Nu se pot ține ședințele sinodului și a comitetelor parohiale, nu se pot stabili bugetele și, cu atât mai mult, nu se pot desfășura alegerile de preoți și învățători.

În școală, învățământul s-a oprit, iar tineretul a pornit pe calea desfrânării.

Sub influența rapoartelor, a plângerilor și știrilor care atestă această situație disperată, o parte a intelectualilor români arădeni, caută, de asemenea, calea refugiului pentru că, aici, în Arad, nu-și au asigurată viața.

În cazul în care o parte a românilor din Arad se va refugia, în lipsa personalului didactic, vom fi nevoiți să închidem instituțiile aflate sub conducerea noastră.

Prin urmare, în interesul încetării acestei stări nesigure și a revenirii la situația normală de dinainte, am onoarea a vă ruga, cu respect, să luați măsurile necesare siguranței preoților și învățătorilor pentru ca aceștia să se poată întoarce nestingheriți și să-și ocupe posturile.

Totodată, solicit o declarație liniștitoare și în legătură cu faptul că viața preoților și învățătorilor mei va fi asigurată și că nu vor avea nici-o vătămare, atât în Arad, cât și în comitat.

Solicit înștiințarea binevoitoare din partea dumneavoastră despre măsurile pe care le-ați luat în această problemă.

Am vrut să vă înmânez personal acest raport, dar slăbiciunea mea fizică m-a împiedicat să o fac.

Primiți vă rog, domnule Comisar guvernamental, exprimarea deosebitului meu respect.

Arad, 1919, februarie 27

ss. Papp I. Ioan
episcopul Aradului

1919 februarie 28, Ghioroc. Telegrama Antistiei comunale din Sâmbăteni către comisarul guvernamental al comitatului Arad prin care acesta este rugat să intervină pe lângă Comandamentul sârbesc să aprobe locuitorilor din Sâmbăteni să lucreze pământurile situate peste Mureș, pe teritoriul ocupat de armata sârbească. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 372/1919, f. 1-2.)

TRADUCERE

TELEGRAMĂ

Număr de file: 71,72

Număr curent: 679

1919 februarie 28

Domnului Comisar guvernamental

Arad

Vă rugăm cu umilință să binevoiți a interveni la Comandamentul sârbesc ca locuitorii din comuna Sâmbăteni să primească permisiunea de a trece peste râul Mureș pentru lucrarea terenurilor agricole situate pe teritoriul ocupat de sârbi, [precum și] a interveni, [deoarece] patrulele sârbești nu admit circulația compului [podului plutitor] comunal și a bărcii, [în consecință] locuitorii nu pot executa muncile urgente ale câmpului.

Antistiadin Sâmbăteni

1919 martie 3, Arad. Plângerea Consiliului Național Român al comitatului Arad către comisarul guvernamental, dr. Varjassy Lajos, împotriva Gărzii Naționale Maghiare, care a procedat la confiscarea ilegală din proprietatea unității reclamante a unei importante cantități de alimente, precum și a unei sume de bani aflată în casa de fier a Gărzii Naționale Române. (Originalul în limba maghiară)
(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 367/1919, f. 1.)

TRADUCERE

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN COMITATENS DIN ARAD

Telefon nr. 573

Arad, 1919 martie 3

Domnului dr. Varjassy Lajos, comisar guvernamental

Arad

Alimentele depozitate la Liceul român de fete din Arad, colectate din donațiile benevole ale locuitorilor români din comitat, reprezentând proprietatea Consiliului Național Român din comitatul Arad, au fost confiscate și ridicate în ziua de 21 luna februarie, anul curent, de către Comandamentul Gărzii Naționale Maghiare din comitatul Arad. Stocul era format dintr-o mare cantitate de faină, vin etc. Afirmativ, Comandamentul Gărzii Naționale (Maghiare) ar fi întocmit un inventar, dar cantitatea poate fi stabilită și de către noi, întrucât și noi am întocmit o însemnare despre aceasta. Doresc să menționez că au fost duși sacii, butoaiile și subliniez că din cei aproximativ 50 hectolitri de vin, o mare cantitate a fost vin superior.

De asemenea, Comandamentul Gărzii Naționale Maghiare a confiscat în ziua de 25 februarie a.c., suma de 51595 coroane și 35 fileri găsită în casa (de fier n.n.) Wertheim, din fostul sediu oficial al Gărzii Naționale Române. A mai confiscat, de asemenea, casa Wertheim și două registre financiare cu anexele.

Având în vedere îndreptățirea neîndoiasă a Comandamentului Gărzii Naționale (Maghiare n.n.) de a confisca și folosi în baza unui ordin superior, numai bunuri erariale, fiind de netăgăduit (faptul) că alimentele (confiscate n.n.) reprezentau în mod exclusiv proprietate privată, iar suma (amintită n.n.) era o rămășiță a sumei de 250.000 coroane pe care nu demult a repartizat-o Consiliului Dirigent Român din Sibiu, pentru acoperirea obligațiilor de plată pe seama Gărzii Naționale Române, ca urmare a refuzului guvernului maghiar de a remite suma de un milion (coroane n.n.) datorată (aceleiași) Gărzi Naționale Române și destinată să ferească (instalarea n.n.) demoralizării în comitat și să (asigure n.n.) menținerea în continuare a ordinei publice, rog pe domnul comisar guvernamental să binevoiască a interveni de urgență pentru a ni

se restitui, fără întârziere, toate bunurile amintite mai sus, ce reprezintă, în exclusivitate, proprietate particulară.

L.S.

CONSILIUL NATIONAL ROMAN
COMITATENS ARAD

Dr. Veliciu Romulus,
locțiitor al președintelui

1919 martie 5, Arad. Raportul vicecomitelui comitatului Arad către Comitetul administrativ cu privire la evenimentele din zona Aradului, pe parcursul lunii februarie 1919. Sunt amintite acțiunile care vizau restabilirea unităților de jandarmi în județul Arad, precum și cele întreprinse de armata maghiară pe văile Mureșului și Crișului Alb, menite să împiedice înaintarea armatei române. Se fac, în continuare, referiri la desființarea Gărzii Naționale Române din Țiria, la reîntoarcerea vechilor notari comunali unguri la posturile lor, la situația terenurilor agricole aflate dincolo de Mureș sub ocupația trupelor sârbești etc. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 363/1919, f. 1-2.)

TRADUCERE
DE LA VICECOMITELE COMITATULUI

ARAD

Nr. 5824/1919

Onorat Comitet administrativ!

Vă înaintez, în cele ce urmează, raportul meu pe luna trecută, februarie:

1. Referitor la reinstalarea la Arad a Comandamentului de Coloană al Jandarmeriei, demersul întreprins continuu la Ministerul de Interne a avut succes. Comandamentul de Coloană a fost readus de la Gyoma la Arad, în acest răstimp, aflându-se sub comanda lui Raab Antal. În conformitate cu înțelegerea stabilită cu Comandamentul de Coroană al Jandarmeriei, au fost înființate, respectiv restabilite posturi și unități de jandarmi în următoarele (comune): Pecica Maghiară, Lőkősháza (azi în Ungaria n.n.), Bancut, Zerindul Mare, Vânători, Pâncota, Öthalom (azi Tudor Vladimirescu n.n.) și o unitate mai mică pentru plasa Arad. Întrucât efectivul de jandarmi aflat la dispoziția autorității comitatense nu este suficient pentru menținerea siguranței publice, am început noi tratative cu Ministerul de Interne și cu comandamentul zonal al Jandarmeriei, prin telegrame, pentru reîntregirea acestuia în continuare. Aceste tratative progresează pe un făgaș favorabil, astfel că este de așteptat ca, într-un viitor apropiat, să înființăm noi posturi de jandarmerie.

2. La ordinul Ministerului de Interne, în văile Mureșului și Crișului Alb până la Săvârșin, respectiv până la Hălmagiu, au înaintat trupele maghiare pentru a împiedica înaintarea trupelor regale române peste linia de demarcație, din comunele hunedorene Zam și Brad, înspre Arad și în general, spre apus. În legătură cu situația acestor operațiuni militare, șeful Comandamentului operațiunilor militare a dispus și asupra faptului ca, Gărzile Naționale Române, care n-au stat sub supravegherea și conducerea Comandamentului Gărzii Naționale Maghiare, să fie dizolvate

și dezarmate. Mai departe, să fie dezarmată, în general și populația comitatului. În asemenea circumstanțe, reînființarea cât mai grabnică a garnizoanei de jandarmi, este deosebit de motivată și urgentarea realizării măsurilor semnalate la punctul 1, este în interesul primordial al comunității comitatului.

3. Garda Română din Șiria pe care și-a sprijinit puterea arbitrară comisarul poporului, dr. Hotăran Iacob, a fost de asemenea desființată. Dr. Hotăran Iacob și-a părăsit postul de prim-pretor al Șiriei și a plecat din localitate. În urma unei asemenea schimbări de situație, Hanthó Ienő, prim-pretorul plasei Șiria și-a reocupat postul. Am luat măsuri ca sediul plasei Șiria, pe care din constrângere l-am mutat la Arad, să fie din nou mutat la Șiria.

4. Unii dintre notarii comunali și cercuali s-au reîntors în comunele lor. Dar în această problemă nu este (încă) o îmbunătățire esențială. Până când nu ne va sta la dispoziție forța militară necesară, în multe locuri nu poate fi asigurată ordinea internă și administrarea nestingerită a comunelor. Față de teroarea grupurilor și a unor (indivizi n.n.) nu se poate asigura desfășurarea netulburată a administrației decât cu forța armată.

5. Am luat, din nou, măsuri pentru încasarea și vărsarea impozitelor comunale, municipale și de stat. Nu am prea mari speranțe că aceste măsuri să fie cu rezultat, pentru că indisciplina și libertatea sunt încă mari în sânul populației pentru a-și da seama de necesitatea și interesul public privind plata impozitului. Și desigur, aceasta duce la urmări neplăcute și suma impozitelor cumulate va trebui plătită de aceeași comunitate, ceea ce păgubește, în mod nesăbuit, mijloacele de susținere ale statului, autorităților și comunelor.

6. Despre aprovizionarea publică nu vă pot înainta un raport încurajator nici de astădată. Cu cerealele adunate de la morile cu vamă și morile cercuale, pot aproviziona populația doar de la o oră la alta și întrucât domnul ministru al alimentației publice nu va lua măsuri corespunzătoare cu privire la raportul meu și anume ca să execute cât mai repede rechizițiile prin împuternicitul său, cu sprijinul forței armate, aprovizionarea cu faină a populației pe luna aprilie este de prevăzut să intre în criză. Întrucât despre aceasta mi-am reînnoit raportul propunând domnului ministru și modalitățile de rezolvare, modalități a căror executare cad în afara competenței mele (precizez n.n.) că nu-mi va aparține răspunderea pentru criza ce va urma.

7. Am pornit din timp și tratativele pentru asigurarea necesarului de sămânță de semănat. Domnul ministru al agriculturii a repartizat pentru nevoile comitatului Arad 5000 quintale orz și 2000 quintale ovăz de la Cooperativa Agricultorilor Unguri, cantitate care așteaptă să fie livrată. N-am primit încă înștiințarea pentru repartiția de porumb de sămânță.

8. Trupele de ocupație sârbești împiedică trecerea peste râu a locuitorilor comunelor situate de-a lungul Mureșului, care au proprietăți dincolo de Mureș, astfel că aceste comune nu sunt în stare să-și lucreze terenurile situate în așa numita latură bănățeană. Am solicitat

intervenția Comandamentului trupelor de ocupație franceză a orașului Arad, în această problemă, care și-au propus să acționeze. Până în prezent însă, n-am primit vreo înștiințare despre rezultat.

Altceva, de raportat în mod concret, nu mai am. La sfârșit, aș dori să mai notez că a scăzut numărul tulburărilor ordinei publice din comitat, iar starea siguranței publice s-a îmbunătățit într-o oarecare măsură. Este însă îngrijorătoare și nelămurită situația dacă populația care așteaptă împărțirea pământului va putea oare să înceapă lucrul și oare nu va mai aștepta împărțirea pământului, dat fiind faptul că din punct de vedere tehnic, aceasta nu poate fi dusă la bun sfârșit într-un răstimp scurt. Cred că odată cu venirea primăverii, dragostea de muncă pentru pământ și gospodărie, va avea o influență pozitivă asupra populației, dacă nu cumva unii agitatori fără suflet vor distrage o parte a populației, instigând-o la pretenții irealizabile și nu o vor atrage într-o direcție rea. În interesul producției, se impune înlăturarea unor asemenea indivizi.

Arad, 1919 martie 5

ss. Schill
vicecomite

1919 martie 11, Arad. Raportul șefului gării din Arad către Direcția Regiunii III (de Cale Ferată) cu privire la contrabanda cu mărfuri spre Ardeal și Banat, semnalată în trenurile către Săvârșin și peste podurile de cale ferată care traversează Mureșul. Se cere luarea de măsuri pentru oprirea contrabandei. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliției Municipiului Arad*, dosar 4/1919, f. 6.)

TRADUCERE

CĂILE FERATE MAGHIARE

BIROUL ȘEFULUI GĂRII

Nr. 2119/1919

Copie

DIRECȚIA REGIONALĂ III

ARAD

Constat din zi în zi că în bagajele de mână ținute în compartimentele trenului personal 610, se află foarte multă marfa de contrabandă, transportată din Arad în Ardeal, pe teritoriul aflat sub ocupație. Am cunoștință și despre faptul că în fiecare gară până la Săvârșin, (contrabanda n.n.) continuă, pe calea trecerii peste Mureș, în Ardeal (sic!). De asemenea, peste podul de la Radna în Ardeal (sic!) și pe teritoriul aflat sub ocupație sârbească. Apoi, pe trenul Arad-Podgoria, prin Radna, spre același teritoriu. La fel, contrabanda continuă peste podurile de la Aradul-Nou și Arad-Cetate în teritoriul ocupat de sârbi.

Împiedicarea acestei contrabande de mari proporții, este de un deosebit interes economic pentru noi, fapt pentru care cer luarea de măsuri urgente în înțelegere cu poliția.

Arad, 1919 martie 11

Pentru autenticitatea copiei

ss. Nagy

Șeful Gării,

ss. indescifrabil

1919 martie 15, Budapesta. Adresa Comitetului Național de Propagandă din Budapesta către comisarul guvernamental din Arad cu privire la situația semnalată în comuna Chereluș, comitatul Arad, unde preotul greco-catolic și câțiva fruntași români îndemneau, pe față, populația locală, în majoritate românească, să înfăptuiască unirea cu România. Se sugera supravegherea celor în cauză cu ajutorul jandarmilor și chiar „internarea”(arestarea) lor. (Originalul în limba maghiară)
(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele comitetului suprem, document 448/1919, f. 1.)

TRADUCERE

COMITETUL NAȚIONAL DE PROPAGANDĂ

Budapesta, IV, Bulevardul Muzeului nr. 1

Denumirea telegrafică: „PROPAGANDA”

Telefon: 103-44

Nr. 336/1919

Budapesta, 1919 martie 15

DOMNULE COMISAR GUVERNAMENTAL!

Trimisul nostru din comuna CHERELUȘ, comitatul Arad, raportează că în comună, aproape integral românească, cu excepția a 3-4 familii maghiare, preotul greco-catolic și câțiva bărbați fruntași, cer cu glas tare alipirea la România. În biserica lor se roagă deja pentru regele Ferdinand și din școli au scos limba maghiară și predau istoria României. Pe stradă nu este permis să vorbești limba maghiară.

Trimisul nostru consideră ca necesară readucerea jandarmilor în sat ca să-i supravegheze pe cei care induc în eroare poporul, agită și îi insultă pe maghiari. Ar fi necesară internarea principalilor agitatori, pentru că atâta vreme cât se află acolo, propagă ura împotriva ungarilor.

Trimisul nostru arată că Judecătoria din Chișineu-Criș poate confirma afirmațiile sale. Solicităm examinarea problemei și binevoitoarea dumneavoastră înștiințare despre modul rezolvării ei.

În numele Comitetului Național de Propagandă,

Secretar

ss. indescifrabil

L.S.

COMITETUL NAȚIONAL DE PROPAGANDĂ

1919 martie 15, Sibiu. Proces-verbal încheiat în şedinţa Consiliului Dirigent în care se arată, la punctul 490, că raportul prezentat de Ştefan Cicio-Pop şi Mihai Popoviciu cu privire la situaţia politică şi militară a fost adoptat, luându-se decizia intervenţiei (la forurile în drept n.n.) pentru urgentarea mutării liniei de demarcaţie.

(D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, f. 158.)

ŞEDINŢA.

Dela 2/15 Martie 1919

Maniu, Goldiş, Vlad, Lazar, Haţiegan, Lazar, Boila, Jumanca, referenţi: Onişor, Deleu, Dr. Moldovan.

490.

Preşedintele referează asupra situaţiunei politice şi asupra mutării liniei demarcaoţionale (raportul Dlui St. Pop şi Mih. Popovioiu)

se ia act şi se va cere procedarea cât mai urgentă.

1919 martie 17, Arad. Ordinul comitelui suprem al comitatului Arad către prim-pretorul plasei Hălmagiu prin care se cere justificarea întârzierii raportului privind deficiențele constatate (cu ocazia unui control n.n.) la Oficiul comunal din Ciuci (azi comuna Vârfurile n.n.). Documentul cuprinde rezoluția subprefectului, datată 2 iunie 1919, scrisă în limba română, conținând motivarea întârzierii raportului: „secretarul cercual din Ciuci, în răstimp a devenit ucis de hoardele barbare maghiare”. (Originalul în limba română și maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 47/1919, f. 1.*)

Fiind-că secretarul cercual din Ciuci în restimp a devenit ucis de hoarde barbare maghiare – continuarea investigației ne mai având înțăles, ordonez archivarea actei.

Arad, 2 iunie 1919

ss. indescifrabil

subprefect

TRADUCERE

4367/1918

Obiect: Deficiențele constatate la Oficiul comunal din Ciuci

Nr. Raport: 3489/1918

Domnului prim-pretor

Hălmagiu

Vă solicit să răspundeți imediat la ordinul meu cu numărul de mai sus, din 9 martie (anul n.n.) trecut, referitor la obiectul de mai sus și să justificați întârzierea de până acum.

Arad, 1919 martie 17

1919 martie <18>, Arad. Raportul unui referent adresat comitelui suprem al comitatului Arad prin care se face cunoscut faptul că s-a încheiat dezarmarea gărzilor (naționale n.n.) române. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 372/1919, f. 3v.)

TRADUCERE

Cornilele suprem al comitatului Arad

Intrat: 1919 martie < 18>

Nr. 344

Întrucât dezarmarea gărzilor române s-a încheiat, nefiind nevoie să fie luate alte măsuri în continuare, - prezentul la arhivă.

Dat ca mai sus,

referent

ss. indescifrabil

1919 martie 21, Arad. Adresa comitelui suprem al comitatului Arad către Comitetul Național de Propagandă din Budapesta cu privire la cazul semnalat (este vorba despre cazul din comuna Chereluș, comitatul Arad n.n.). Se arată că răspândirea idealurilor naționale (între români) și separarea de Ungaria erau de neoprit. Cornițele recomandă adoptarea unei atitudini moderate (față de români) pentru evitarea ciocnirilor. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitelui suprem*, document 448/1919, f. 1v.)

TRADUCERE

Cornițele suprem al comitatului Arad

Intrat: 1919 martie

Nr. 448

Către

Comitetul Național de Propagandă

Budapesta

B-dul Muzeului nr. 1

Cu referire la adresa dvs. nr. 336/1919, vă aducem la cunoștință că reînființarea postului de jandarmi este în curs de rezolvare. Realitatea este că în legătură cu răspândirea idealurilor naționale, de neoprit, s-au auzit și voci în legătură cu separarea de Ungaria. Datorită împrejurărilor actuale, cât și în scopul evitării unor ciocniri, ar fi nepotrivită folosirea forței și, astfel, deocamdată, în așteptarea liniștirii situației, este de dorit o atitudine îngăduitoare și moderată.

Arad, la 21 martie 1919

ss. indescifrabil

**1919 martie 25, Arad. Comunicatul comisarului guvernamental, dr. Varjassy Lajos, cu privire la instituirea stării de asediu la Arad, din ordinul comandantului militar francez al oraşului, general Gondrecourt. (Originalul în limba maghiară)
(D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliţiei Municipiului Arad*, dosar 16/1919, f. 3.)**

TRADUCERE

STARE DE ASEDIU

La ordinul generalului Gondrecourt, comandantul militar francez al oraşului Arad, aduc la cunoştinţă publică (ştirea n.n.) că pe teritoriul oraşului Arad

începând cu 25 martie 1919, de la ora

şapte seara, s-a ordonat (instituirea n.n.)

CU CEA MAI MARE SEVERITATE A STĂRII DE ASEDIU

[Drept urmare], orice tulburare a ordinei publice, împuşcături, deţinere de arme fără permis,

orice

fel de jaf, furt, tâlhărie, spargere, incendiere şi omucidere

SE PEDEPSESC CU MOARTEA

Făptaşii vor fi condamnaţi de către Tribunalul marţial, iar sentinţa va fi executată de către Comandamentul militar francez. Cei care nu provoacă tulburarea ordinei publice nu vor suferi niciun fel de vătămare.

Arad la 25 martie 1919

Dr. Varjassy Lajos
comisar guvernamental

Cenzura franceză

ss. Indescifrabil

1919 martie 27, Sibiu. Proces-verbal încheiat în şedinţa Consiliului Dirigent Român din Sibiu, în care, la punctul 592, este înregistrată decizia de numire a dr. Iustin Marşieu ca prefect al Aradului.

(D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, f. 176, 178.)

80 SEDINTA

dela 14/27 Martie 1919.

Vlad, Lazar, Goldiş, Jumanca, Hatiegan, Bontescu, la p. 13.Branişte.

Onişor, Osvadă, Deleu.

592.

Dl. Dr. Justin Marşieu se numeşte prefect al Aradului.

Prezident.

Ss. Borcia

notar.

Colaţionat şi confrontat cu originalul:

Cluj la 29 Maiu 1924

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

Director de birou

oficial

Pentru conformitate cu originalul păstrat la Directoratul general al Justiţiei din Cluj:

Cluj la 29 Maiu 1924

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

Director de birou

oficial

Director general,

ss. indescifrabil

1919 aprilie 1, Arad. Hotărârea prefectului de poliție din Arad cu privire la înființarea posturilor de poliție în unele cartiere ale orașului, cu scopul menținerii siguranței și ordinii publice. (Originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliției Municipiului Arad*, dosar 16/1919, f. 5.)

TRADUCERE

Nr. 93 00/1919 ordinea publică

Înființarea posturilor de poliție pe teritoriul orașului

HOTĂRÂRE

În scopul menținerii siguranței și ordinii publice dispun ca pe teritoriul orașului să fie înființate posturi de poliție, începând cu data de 1 aprilie anul curent și anume în cartierul sârbesc, în localul de pe strada Boczkó nr. 2 cu numărul de telefon 492, în piața Tököli, la Oficiul economatului orășenesc, telefon 915, în Colonia Nouă, în localul Oficiului tutunului din str. Șimand nr. 4, telefon 28, cartierul Șega la cazarma Regimentului de husari, telefon 877. În aceste locuri vor sta, zi și noapte, la dispoziția publicului, patrule de polițiști, înlocuirea acestora având loc la Primăria orașului, cu excepția Coloniei Noi și a cartierului Șega.

În atenția funcționarilor și detectivilor pentru luare la cunoștință și conformare.

Arad la 1 aprilie 1919

L.S.

ss. indescifrabil

Prefectul Poliției

ss. Indescifrabil

1919 aprilie 29, Arad. Legitimație de liberă circulație pe căile ferate din zona Arad-Cenad (în condițiile stării de asediu n.n.), emisă de Direcția Căilor Ferate Arad-Cenad în limbile maghiară, franceză, sârbă și română.

(D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliției Municipiului Arad*, dosar 3/1920, f. 27.)

1919 mai 4, Arad. Dispoziția lui Iustin Marșieu, prefectul Aradului, către Consiliul Național Român din Țiria privind numirea lui Iosif Anghelina în funcția de prim-pretor interimar al plasei Țiria.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 239/1919, f. 1.)

Dr. JUSTIN MARSIEU

ADVOCAT

ARAD, Str. Széchenyi 2

Arad, la 4 maiu 1919

Telefon 581

Onorat

Consiliu Național Român

Țiria

Dl. Iosif Anghelina notar în Măderat este numit interimal de primpretore a plasei Țiria și e autorizat cu conducerea afacerilor și susținerea ordinei publice și până la primire a decretului.

ss. Dr. Iustin Marșieu

prefectul Aradului

1919 mai 12, Sibiu. Proces-verbal încheiat în ședința Consiliului Dirigent în care se fac referiri, printre altele, la întrevvedere cu generalul „Franche” (este vorba despre Louis Franchet d’Esperey, comandantul suprem al Forțelor Antantei în Europa de Sud-Est n.n.), la chestiunea viitoare ocupări a Aradului de armata română, la plata sumei de 400.000 coroane către Fabrica Weitzer (de vagoane n.n.) Arad pentru cumpărarea vagoanelor de cale ferată, la administrarea de către Consiliul Dirigent a teritoriilor românești până la granița recunoscută prin Tratatul din 1916 (încheiat între România și Antantă n.n.).

(D.J.A.N. Arad, *fond personal dr. Ioan Suciu*, dosar 4/1918-1919, f. 222-223.)

104 SEDINTA

de la 12 Maiu 1919

Maniu, Vlad, Braniște, Suciu, Bontescu, Boila, Onișor.

792

Președintele anunță că Măiestrețile lor vor veni în Transilvani pentru a cerceta frontul și unele orașe din Ardeal.

Spre știre.

793.

Președintele raportează despre întrevvedere cu gen. Farunche, despre chestia Ardealului și a Banatului, Aradul va fi ocupat, de armata română, în Județul Caraș-Severin se va trimite jandarmeria romană, preluându-se administrația și fiind prefectul numit, instituit ca girant de comandantul francez gen. Franche în vederea ordinelor din Paris nu a concodat mai mult.

Spre știre.

Discuția să întrerupe, părăsind președintele ședința, se continuă sub președinția Dlui Vlad.

797.

Fabrica Woitzer din Arad cere bani pentru plățirea muncitorilor.

Se anticipează 400000 cor. patru sute mii coroane, în conto prețului de cumpărare a vagoanelor în contul căilor ferate. Plata se va face după intrarea armatei române în Arad.

798

Președintele reîntra și ia presidiul. Președintele comunică noile știri privitoare la Arad.

spre știre.

Să stăruie ca trupele românești să ocupe Aradul.

Raportul președintelui cu privire la administrarea teritorilor ocupate.

Teritoriul până la granița recunoscută prin tratatul din 1916 va fi exclusiv administrat de Consiliul Dirigent. Restul teritoriului până la Tisa va sta sub administrarea militară. Guvernul va avea un adlatus civil /numit de Consiliul Dirigent/.

Liniile ferate până la Tisa vor fi exploatate de Direcțiunea gen. din Sibiu. Prada este a țării și se împarte.

Se ia act cu aprobare

președinte.

ss. Borcia

notar.

Colaționat și confronat cu originalul:

Cluj la 29 Maiu 1924

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

Director de birou

oficial

Pentru conformitate cu originalul păstrat la Directoratul general al Justiției din Cluj:

Cluj la 29 Maiu 1924

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

Director de birou

oficial

Director general

ss. indescifrabil

1919 mai 18, Arad. Numărul special al ziarului arădean „Românul” dedicat intrării armatei române eliberatoare în oraș, în ziua de 17 mai. Evenimentul este pe larg prezentat în coloanele ziarului. (Trebuie precizat că, deși, între 22 februarie și 5 iunie 1919, apariția ziarului fusese sistată, importanța evenimentului a impus tipărirea numărului special n.n.).

(Românul, nr. special, Arad, 18 mai 1919, p. 1-2.)

Intrarea armatei române în Arad.

Entuziasmul Românilor. Orașul pavoazat. Întâmpinarea armatei. Predarea orașului. Defilarea.

Ziua de 17. Mai 1919 va rămânea neștersă în sufletul Românilor, ca ziua în care trupele române, după un marș irezistibil până la Tisa, și-au făcut intrarea triumfală și în Arad: vechiul centru al luptelor pentru drepturile poporului românesc.

Pe scumpii noștri frați, pe bravii ostași al celui mai popular Rege, Ferdinand I Domnul tuturor Românilor, i-am așteptat de luni de zile. Și cu toate acestea intrarea armatei are farmecul surprizei celei mai plăcute. Credeam, știam că vor veni. la noi, ca întristarea noastră să o prefacă în bucurie și să ne dea și nouă prilej să trăim clipele mărețe ale înfăptuirii idealului de veacuri. Dar nu știam când va fi acea mărită zi și acea oră fericită.

Iată cum s-a petrecut acest mare eveniment.

Ieri Vineri a sosit în Arad dl locotenent-colonel *Vasilescu*, ca în calitate de reprezentant al guvernului din București să îndeplinească formalitățile împreunate cu intrarea armatei române.

Timpul când intră armata nu se știa, dar bănuiam că astăzi vom avea fericirea să salutăm frățeste în mijlocul nostru pe cei ce i-am așteptat cu drag.

Sosirea.

Astăzi dimineața s-a răspândit vestea, că armata cu siguranță își va face intrarea. Vestea aceasta a pătruns repede în toate unghiurile orașului, stârnind un entusiasm de nedescris. Incurând străzile sau umplut de lume imensă. Toți grăbiau în fața primăriei, ca să nu scape momentul înălțător.

Anunțarea intrării.

În absența dlui prefect, *dr. Iustin Marșieu*, o comisie de trei, compusă din domnii: dr. Sever Ispravnic, dr. Teodor Papp și dr. Eugen Costina, a anunțat dlui comisar guvernial, Green, că armata română va intra în oraș. D-sa a luat aceasta la cunoștință, spunând că va întruni senatul orășenesc și va delibera cu ei în chestia aceasta.

Comisia a mai anunțat despre intrarea trupelor române și pe primarul orașului, d. dr. Sárkány și pe șeful poliției, d. Bittner.

Arborarea drapelului.

În acest timp pe edificiul primăriei, pe ambele edificii ale județului Arad a fost arborat drapelul românesc.

Bisericele, reședința episcopală, institutele românești: Palatul Românului, institutul „Victoria”, Banca generală de asigurare, librăriile românești și alte multe edificii au fost pavoazate încă la cea dintâi veste a intrării trupelor

Întîmpinarea armatei.

O comisie anume constituită pentru întîmpinarea armatei și lume imensă românească: doamne, domnișoare, și domni, au plecat în calea armatei la drumul Curticiului ca să-i bineventeze.

În fruntea convoiului merg inimoșii studenți în teologie și pedagogie [cu două] steaguri mărețe.

La răspîntia drumului falnicul regiment 6 de Vânători, în frunte cu dl colonel *Pirici*, a fost bineventat de dl dr. Sever Ispravnic.

La porțile Aradului salută armata:

Domnule colonel! Aradul este locul sfințit al apostoliei culturii românești, care cu jertfă de sine a susținut vii tradițiile neamului românesc, limba și legea românească, aici la hotarele românismului, unde lupta de existență națională era mai aprigă, unde a fost eroism să te susții ca român.

Astăzi își primește acest Arad răsplata credinței sale într-un ideal. Aceasta este ziua mare, în care viteaza armată română, în numele lumii civilizate, înfăptuește idealul unirii noastre cu Românii de pretutindeni, reînvie Dacia lui Traian în chipul sfânt al României Mari.

Să trăiască România Mare!

Să trăiască regele Ferdinand și regina!

Să trăiască armata română!

Trăiți, domnule Colonel!

Răspunde d. colonel, *Pirici*, mulțumind pentru călduroasa întîmpinare.

Doamnele și domnișoarele au oferit dlui colonel și ofițerilor frumoase buchete, iar calea soldaților a fost presărată cu flori.

În fața primăriei.

Publicul din fața primăriei aștepta, cu emoție vie sosirea trupelor.

Pela orele 10 apare o patrulă de vânători, care este viu aclamată; în scurt timp îi urmează apoi a doua patrulă.

În curând trăsura, în care erau membrii comisiei de bineventare: dnii Ispravnic, Pap, Botiș, Micloși, fac cale armatei.

În fruntea trupelor apare călare, comandantul dl colonel *Pirici*. Trecând pe lângă edificiile „Victoria” doamnele române din balcon au acoperit cu flori pe colonelul care mergea mândru în fruntea mândrilor ostași.

La ora 10 și 30 minute a intrat în Arad și grosul trupelor în entuziasmul cald al populației de toate naționalitățile.

Sosind în fața primăriei, trupele s-au grupat în careu.

Comandantul trupelor d. colonel *Pirici* pășește în fața. primăriei, unde d. Mihai Păcățian, referent bisericesc, îl salută în numele eparhiei Aradului a clerului și a poporului român prin următoarele cuvinte:

Domnule colonel! În numele P. S. Sale dlui Episcop diecezan, care de prezent e la Sibiiu în afaceri oficiale, în numele Consistorului ort. român din Arad și în numele clerului, și al poporului român din Arad și din eparhia Aradului vă salut: „Bine ați venit!”

Dorind v-am așteptat. Venirea glorioasei armate, române în mijlocul nostru este pecetluirea unității noastre naționale, decretată unanim, este eliberarea clerului și a poporului nostru român de terorismul criminal al bandelor, cari cutrierând satele românești au pângărit bisericile noastre, au jeluț și masacrat preoți și credincioși de-ai noștri.

Noi cei din Arad, sub scutul armatei franceze, am fost scutiți de acte de violente barbare strigătul desperat al fraților noștri din jur însă ne-a umplut inima de adâncă durere și mâhnire. Săptămâna patimilor a fost pentru noi lungă și foarte greu de suportat.

De aceea Vă rugăm, Dle Colonel, să primiți mulțumita noastră cordială pentru iubirea de neam cu care ați grăbit să ne eliberați de terorismul celor fără de lege, primiți profundul nostru omagiu și Vă rugăm să primiți sub ocrotirea glorioasei armate române clerul, poporul și instituțiunile noastre culturale cari sunt mărgăritarul vieții noastre sufletești.

Să trăiți, Dle Colonel, mulți fericiți ani!

Trăiască glorioasa armată română!

Trăiască România-Mare!

Predarea orașului.

După aceea vorbește comisarul orașului Green.

În calitate de comisar guvernial al Aradului salută în numele orașului și al senatului, pe comandantul trupelor regale române și-l roagă să ia sub ocrotirea sa populația orașului, fără deosebire de rang, confesiune și națiune.

Îi urează mulți ani.

Apoi primarul, dr. Sárkány, îl saluă în franțuzește. Cere bunăvoința colonelului pentru locuitorii orașului.

Răspunde d. colonel Pirici în românește următoarele:

Frați Români! Armata Română a intrat în Ardeal în numele Majestății Sale, al Regelui tuturor Romanilor, FERDINAND I. Aceasta armată n-a venit aici, ca să-i elibereze pe Români din sclavie, pentru că Românii de aici prin jertfa și luptele lor s-au eliberat deja din acest jug, cu acel suflet românesc, pe care credincioși l-au păstrat prin vremuri de grea încercare, în butul tuturor asupririlor dușmănoase.

Am venit pentru aceea ca să înfăptuim idealul național al Românilor și să unim toate ținuturile locuite de Români sub un sceptru și sub o stăpânire.

Armata română a făcut jurământ în fața Maiestății Sale, Regelui FERDINAND I; în fața comandanților săi și în fața drapelului român, că-și va împlini, cu credință datoriile sale militare, chiar și cu prețul vieții.

Frați Români, făgăduim că vă luăm sub scutul nostru și vom realiza dorințele și aspirațiile voastre.

Armata romană a venit să asigure ordinea și pacea. Celce își va împlini datoria, va păstra ordinea și liniștea, va sta sub ocrotirea ei.

Trăiască Maiestatea, Regele Ferdinand I.!

Trăiască Augusta Familie domnitoare!

Trăiască România Mare!

Lungi și repetite ovații acopăr cuvintele calde, ale domnului colonel rostite cu voce sonoră care stăpânia mulțimea, pe cari le tălmăcește în ungurește dl dr. Sever Ispravnic.

Apoi întorcându-se spre comisar, primar și delegații orașului și le răspunde:

Dle Comisar, în numele Majestății Sale Ferdinand I, Regele tuturor Românilor vă aduc la cunoștință, că armata română are ordin să între în oraș și să ia sub ocrotirea sa orașul și întreaga populație. Vă asigur că toate dispozițiile, pe cari armata română le va lua, vor fi în interesul locuitorilor din oraș și județ, fără deosebire de religie și națiune.

Defilarea.

După aceasta s-a dat ordin pentru defilare.

În sunetul goarnelor se face o defilare, care a stors admirația tuturor celor ce au. avut fericirea rară de a vedea ostașul român. Din fețele lor serioase și pașii lor rezoluți, vorbi hotărârea firmă de a nu se da înlături dela nimic, când e vorba de a se lupta pentru neam și Rege.

În fața acestor eroi înțelegem marșul triumfal și irezistibil al trupelor române până la Tisa.

Defilarea a ținut mai bine de un sfert de oră în mijlocul unei însuflețiri și ropot de urări. Dar decât toate acestea mai mult spuneau lacrimile noastre.

La magistrat.

După defilare, d. colonel, însoțit de adjutantul său, căpitan Nicolau și călăuzit de comisarul guvernial asistat de senatul orășenesc – trece în biroul primăriei, unde fu bineventat de primarul orașului, care-i aduce la cunoștință, că funcționarii sunt întruniți în sala de ședințe.

Intrând în sala ticsită de funcționari, bărbați și femei, *îl asigură, că armata română a venit să susțină ordinea și pacea. Fiecare să-și continue liniștit ocupațiunea sa. Funcționarii să rămână la postul lor și fiecare să-și facă datoria, în serviciul populației. În această năzuință a lor pot conta la ajutorul armatei române. Să aibă însă în vedere interesele statului român.*

Orice disordine va fi pedepsită. Îi salută și le dorește putere și energie în munca lor pentru binele orașului.

Primarul mulțumește pentru asigurările date și promite în numele funcționarilor, că vor sprijini armata română în munca aceasta.

Comanda armatei

române și-a luat biroul la primărie.

1919 mai 19, Arad. Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării conducerii Prefecturii Județului Arad de către prefectul român dr. Iustin Marșieu.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului*, dosar 335/1919, f. 1-2.)

Proces verbal

luat în 19 Mai 1919, în Arad în reședința comitatului la orele 12 zi un spus referitor la preluarea imperiului asupra județului Arad.

Prezenți: din partea prefecturii române: Dr. Iustin Marșieu, prefect; Dr. Romul Veliciu conducătorul consiliului național român, Dr. Miclosi Emil, secretariul cons. național român, apoi căpitanul Nic. Vladescu și Eugen Leményi locotenent de jandarmerie.

Din partea prefecturei maghiare Nándor Green prefect și dr. Alex. Kósóssy secretar.

Prefectul dr. Iustin Marșieu conform ordinului primit dela Cons. dirigent provoacă pe dl. comisar numit de guvernul cont. Iuliu Károlyi, ca să predea imperiul și oficiul asupra județului Arad.

La aceasta provocare cu conducerea oficiul comisarial interimal încredințat Domn Ferdinand Green predă urm: Inv. 16 l.c. între 12-1 h. p.m. sa prezentat împreună cu primariul orașului Dr. Sárkány Ferenc în cetatea Aradului naintea colonelului francez Defer, care ne-a cetit o epistoală în înțelesul căruia la sus indicatul timp în Lugoj între generalul francez de Tournade, Dr. Iustin Marșieu prefect și fostul comisar guvernial din Arad dr. Varjassy Lajos sa ajuns la următorul acord: Teritoriul județului Arad, cu escepția comunelor Pecica ungurească, Fakert, Szentleanyfalva și Othlom aparține imperiului român și stă sub prefectura Dlui dr. Iustin Marșieu. Susindicatele 4 comune, precum și orașul municipiul Arad rămân și pe mai departe sub ocupație franceză sub comisariatul meu. În direcția aceasta în privința predării imperiului nainte de a mă declara voi căuta ca să ajung în contact cu comandă franceză, cu atât mai vârtos, că eu port oficiul meu, cu confirmare franceză.

Dl prefect, Dr. Iustin Marșieu declară ca acordul de sus nu la făcut , căci nici nu cădea în sfera lui de activitate ca să facă asemenea acorduri, ci își repetă provocarea de sus.

Dl comisar interimal F. Green la provocarea aceasta cere dela dl prefect dr. Iustin Marșieu, că să-i să dea amânare pentru predarea oficiului până la orele 7 p.m., care amânare Dl prefect dr. Iustin Marșieu nu o acordă, și comunică, că întrucât oficiul nu să predă numaidecât ar fi silit să se folosească de forța brachială.

Dl comisar F. Green declara, că înainte de aplicarea forței brachiale preda oficiul comisarial numaidecât.

După acestea în mod fictiv să predă oficiul comisarial prin predarea cheilor.

Acest protocol sa închiat cu aceeaș că sa luat un exemplar în limba română și unul în limba maghiară, ambele în original, care conzumă întru toate și sa iscălit de cei prezenți

[urmează semnăturile]

1919 mai 19, Arad. Proces-verbal încheiat la sediul Comitatului (Prefecturii) Arad cu ocazia depunerii jurământului de credință față de Consiliul Dirigent și regele României Ferdinand I de către „oficianții de concept” (funcționarii superiori n.n.) ai administrației județului Arad.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 334/1919, f. 28-29.*)

Proces-verbal

luat în 19 Mai 1919 în ședința comitatului la orele 1 h. și ¼ p.m. referitor la depunerea jurământului din partea oficiancilor de concept, aplicați la administrația centrală a județului Arad.

Prezenți: Dr. Iustin Marșieu prefect, Dr. Romul Veliciu, conducătorul Cons. Naț. Român, Dr. Emil Miclosi secretariul Cons. Naț. Rom. și Căpitanul Nicolae Vladescu (6 Vânători), Eugen Lemeni, locot. la jandarmărie; – iar din partea corpului de funcționari administ. centrale: Ioan Darányi, protonotar pensionat, din plenipotența v. comitului absent, Ludovig Antalffy protonotar II; Ladislau Török subnotar, Alex Körössy subnotar, Orban Told, archivar, – apoi din partea masei orfanale comitatense Ilie Solymosan, președ. subst., Teodor Lewieczky, Ladislau Magyari dr., Emerich Bodrogi, Sigismund Baross asessori, dr. Nic. Vásárhelyi subnotar, Ludovic Keller; – și dr. Ilie Precupaș fisc comitatens.

Prefectul Dl. dr. Iustin Marșieu face celor prezenți notificarea de luarea puteri, numirea sa și de luarea biroului comitelui suprem și somează pe susnumiții funcționari de concept să facă jurământul pentru regele României Ferdinand I. și Consiliul Dirigent și obsearvă că funcționarii, cari depun jurământul rămân și mai departe în serviciul la post, având să supoarte toate consecuențele.

dl. asessor la masa orfanală Sigismund Baross obsearvă, că procedura pentru pensionarea dânsului va pus deja mai înainte în curgere, în urma aceasta de presinte este concediat, dânsul nu să considere, de funcționar activ și prin urmare să depărtează ce sa și întâmplat.

Funcționari de concept administr. centrale cer 24 h amânare pentru că să poată lua hotărâre referitor la ținuta lor. Prefectul dl dr. Iustin Marșieu le acorda o amânare de una oară, cu aceeaș că la orele 2 și ½ p.m. întruninduse din nou să comunice naintea comisiei prezente hotărârea lor definitivă. În urma acestora sa luat protocol de față consecutiv în prezența celor subscris, cu acea ca la întrunirea de p.m. sa prezentat dr. Iuliu Keresstes protopretor comitatens, căruia sa adus la cunoștința cele întâmplate până acum și fixate în protocol.

Dl. Ioan Darányi protonotariul, ca substitutul v. comitelui Iosif Schill declară, că dânsul nu să sîmte dator a depune jurământul fiind penzionat din 12 Mai a.c. procedura de pensionare sa pus în mișcare în luna Mai a.c.

Dl. dr. Iuliu Keresstes declară tot acea, cu acel adaos că dânsul a cerut pensionarea în 12 mai, care a fost tot în acea zi rezolvată, fiind dânsul în etatea de 61 ani.

Dl. Ludovic Antalffy, protonotar II, fiind făcut atent la urmările denegări jurământului declară, că nu depune jurământul.

Dl. Ilie Solymosan subst președintele la masa orfanală depune următorul jurământ: „Jur pe tot puternicul și a tot ațiitorul Dzeu, de a fi credincios Regelui Ferdinand I și statului Român, de a respecta cu sfințenie legile țerei și decretetele, ordonanțele Consiliului Dirigent, și de a îndeplini cu onoare, conștiința și nepărtinire funcțiunile ce îmi sunt încredințate, și a păstra secretul oficios. Așa să-mi ajute Dzeu.”

ss. Solymosan Ilie

Dl. Ladislau Török subnotar după admoniarea de sus deneagă depunerea jurământului.

Dl. Teodor Lewieczky, asessor la masa orfanală, după admoniarea de sus declară: depun jurământul de sus în limba maghiară, care la și depus

ss. Teodor Lewieczky

Dl. dr. Ladislau Magyaryi, asessor la masa orfanală deneagă depunerea jurământului.

Dl. Emerich Bodrogi, după admoniarea de sus declară, că nu depune jurământul.

Dl. dr. Nicolae Vasarhelyi, după admoniarea de sus deneagă depunerea jurământului.

Dl. Ludovic Keller, după admoniarea de sus deneagă depunerea jurământului.

Dl. Ilie Precupaș, declară că depune jurământul, care îl și depune.

ss. Ilie Precupaș

După acestea să trece la predarea oficiilor Dlui protonotari Ioan Darányi și Ludovic Antalffy predau oficiul subprefecturei Dlui subprefect Nic. Mladin, după ce se va lua proces verbal special;

dnii susnumiți predau, că localitățile primnotariatului și notariatului II predau localitățile lor.

Oficiul masei orfanale îl predă în absența președintelui Iuliu Nachtnebel, care deja din 1 ianuarie e concediat și din luna mai pensionat dl Ilie Solymosan dlui Alexandru Pecican.

Dl. Ludovic Keller notar la masa orfanale predă, că dânsul este încredințat cu conducerea dela curatela de război (hadi gondocó, nék iroda Arad-vármegye riszire) și este deobligat până la alte dispoziții a o conduce.

D.C.M.S.

[urmează semnăturile]

Am luat la cunoștință cele din protocolul prezent.

Arad la 13 mai 1919

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

1919 mai 20, Arad. Articol apărut în ziarul „Arad és Vidéke” relatând despre declarația lui Iustin Marșieu, noul prefect al județului Arad, cu privire la programul său de acțiune în fruntea județului: să ducă la îndeplinire proclamația de la Alba-Iulia. (originalul în limba maghiară)

(Arad és Vidéke, nr. 103, Arad, 20 mai 1919, p. 2.)

TRADUCERE

Programul dr. Iustin Marșieu:

îndeplinirea hotărârii de la Alba-Iulia

Sâmbătă seara a sosit acasă, de la Sibiu, dr. Marșieu Iustin, prefectul județului Arad. Noul prefect și-a ocupat abia azi dimineață (1919 mai 20 n.n.) oficiul și până în prezent nu a luat nici un fel de măsuri. Colaboratorul ziarului nostru a discutat înainte de masă cu doctorul Marșieu Iustin, care a declarat următoarele:

„Eu nu am alt program decât îndeplinirea hotărârii de la Alba-Iulia. Voi duce la bun sfârșit proclamația de la Alba-Iulia până la ultima ei literă și în această năzuință nu cunosc nici o piedică. Voi face totul ca în Arad și în județul Arad să fie pace și ordine și nu voi îngădui nici o tulburare a ordinii publice. Acum nu mă lansez în detalii. Autoritățile competente își vor emite în scurt timp dispozițiile, astfel că locuitorii vor primi în scurt timp informații precise despre toate problemele”.

1919 mai 20, Arad. Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării Oficiului Subprefecturii Județului Arad de către subprefectul român Nicolae Mladin.

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 1-2.)

Proces verbal

luat în Arad la oficiul subprefectului la 20 Mai 1919 st.n. cu ocaziunea primirii oficiului de subprefectură.

Să notează, că dl prefect al județului Arad, Dr. Iustin Marșieu, prin împrejurarea că orașul Arad și teritoriul județului Arad a venit sub imperiu român, în ziua de ieri a finit pertractările cu privire la așezarea administrației sub imperiu românesc, iar și acia primind protocolul luat despre acest act ca bază pentru procedura pe mai departe, subscrisul subprefect al județului Arad sa simțit îndreptățit, ca să preia oficiul subprefecturei.

După ce s-a constatat, că Schill József fost subprefect nu e de față, preluarea oficiului de subprefectură sa întâmplat în prezența lui ioan Darányi primnotar de județ pensionat și Ludovic Antalffy fost notar de județ, dintre care primul, cu toate că nu se simte la aceasta îndreptățit și împrejurarea aceasta o și insinuato ieri la Dl prefect, în urma promisiunii făcute Dlui prefect din curtuasie sa prezentat, ba să steie la dispoziția cu clarificările necesare, iar acest din urmă, tot în urma promisiunii făcute Dlui prefect, ca cel mai bătrân în rang dintre foștii funcționari sa prezentat ca să ajute la preluarea oficiului.

Preluarea sa întâmplat în modul următor:

Fasciculele din archiva sau lăsat în archivă localitățile susținute pentru archivă fără să fi fost cetite, ori luate în samă de chilin.

Causele neisprăvite sau preluat dela singuraticii referenți, sau făcut o notă despre ele, care notă susnumită se adnecsează la acest protocol.

Preluarea obiectelor de inventar a cancelariilor sa efeptuit pe lângă intrevenirea raționistului Francisc Amtmann ca esmisul împărțit lângă direcția financiară din Arad.

Inventarul mobilier sa aflat corect fără observări esențiale.

Să observă că o mașină de scris lipsește. În privința aceasta sa dat deslușirea că o mașină de scris sa predat cancelariei de siguranță franceză. Despre aceasta sunt urme în acte.

Cvitanța de primire a comandei franceze, să păstrează la inducerea de sub Nr. 7548/1919.

De tot 14 mașini de scris stau la dispoziția deoarece a 15-a după cele de mai sus 3 în posesiunea francezilor.

Mașinele de scris sunt:

1 bucată în cancelaria protonotarului

1 „ „ „ prefectului

În cancelaria de exhibite 5 bucăți

În oficiul de protopretură din Arad 1 bucată (masina VOIT)

La oficiul amplexorilor puscini din Arad 1 bucată (720/1919)

La masa orfană 4 bucăți

La oficerul peste pensionari de război 1 bucată

Sa preluat un sigil vechi de subprefectură mai nou de aramă, apoi un sigil de subprefectură mai nou de aramă și unul de gumă.

Punându-se întrebare cu privire la scrisorile prezidențiale sa dat deslușirea, că scrisorile prezidențiale din anii din urmă au stat sub paza personală a subprefectului, dar acelea în toamna anului 1918 în urma ocupației sârbești au fost nimicite la ordin guvernial.

Continuându-se sau preluat hârtiile personale a oficanților:

1 a oficanților din centru /11 bucăți/

2 „ delă masa orfană /17 ”/

3 a funcționarilor de plasă /32 ”/

4 „ de spital /6 ”/

5 a diurnarilor [?? Indescifrabil – n.n.] /8 ”/

Casa de fer din antecamera subprefectului sa preluat cu cheile aparținătoare. Exemplarul dublu să păstrează la oficiul de dare.

Să adnecească către acest protocol nota făcută despre starea fondurilor și fundațiilor cari stau sub administrația județului, notă făcută de oficiul de dare din Arad.

Să notează, că întrucât la unele acte sar afla depuneri de timbre, ori summe mai însemnate, despre aceste valoriare să facă samă arhivarul în cadrul notei de depuneri, iar pentru acoperirea speselor mai mici să pună la dispoziția directorului din timp în timp 50-100 cor., despre folosirea cărora în sensul îndrumării subprefectului, are să deie samă directorul cancelariei pe lângă supravederea.

Ne mai fiind alta de observat, procesul verbal sa încheiat, sa cetit și sa subscris fără observare.

D.C.M.S.

ss. indescifrabil

protonotar în pens.

ss. Nicolae Mihulin

subprefect

ss. dr. Teodor Pop

primnotar

1919 mai 21, Radna. Protocol încheiat cu ocazia preluării Preturii Plasei Radna, județul Arad, de către prim-pretorul român dr. Eugen Beleş.

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 7-8.)

Protocol

Luat în Maria Radna, 1919, Mai 21 la pretura din loc, asupra predării oficiului pretorial.

Se constată că fostul șef al oficiului Iuliu Salacz primpretore s-a depărtat respective atât el cât și substituitul legal Hunyár Algermon pretore a părăsit oficiul în anul 1919 luna Aprilie ziua 28 și de atunci nu s-a prezentat în oficiu nici unul.

Predarea oficiului deci s-a săvârșit în absența lor.

Actele se afla în arhiv așezate. Acele s-au preluat fără a le număra și fără a fi censurate. I se impune lui Dr. Eugen Beleş primpretore că la cas când cu timpul ar constata ceva scădere despre actele lipsânde să facă însemnare și încât acele acte nu s-ar putea suplini se raportează superiorității.

S-au censurat toate diurnalele și rezultatul s-a confirmat prin subscrierea subprefectului, al primpretorului și esactorul comitatens, care a efectuit scrierea diurnalelor.

Dr. Eugen Beleş primpretore prin luarea sumelor a recunoscut prin subscrierea diurnalelor.

Mobilarul s-a luat în seamă pe baza inventariului. Mobilariul s-a aflat fără scădere.

E de însemnat că preluarea oficiului e motivat cu împrejurarea că administrația s-a asediat sub imperiu ruman respective cu ordinul verbal primit dela Domnul Prefect.

Prin cele predate s-a exhaustat materialul predării cu protocolul după cetire fără observare s-a încheiat și subscris.

D.C.M.S.

ss. Nicolae Mihulin

subprefect

ss. Eugen Beleş
primpretore

ss. Indescifrabil
exactor

1919 mai 27, Pecica. Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Pecica, județul Arad, de către prim-pretorul Ludovic Fazecaș.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 5-6.*)

Protocol

Luat în Pecica la 27 Mai 1919 prin subprefectul județului Arad, cu ocasiunea predării respective preluării oficiului plasei Pecica

II

Se notează că predarea respective preluarea oficiului plasei Pecica a fost de lipsă din aceia împrejurare că administrația județului Arad a trecut sub imperiul român și în urma aceștia prefectul județului a ordonat, că preluarea din Pecica să se pună sub conducerea primpretorelui Ludovic Fazecaș.

La actul acesta a fost învitat Dr. Antonius Kabdebó primpretorele de până acum, care sa și prezentat și a conlucrat la predare, respective preluare.

Predarea sa început la actele oficioase. Actele oficioase sau lăsat în arhiv fără de a fi revăzute și luate în seamă.

Deoarece luarea aceloră în seamă ar costa timp foarte mult primpretorul preluator a fost îndrumat că încât în decursul anului ar constata lipsă și actele lipsitoare nu sar putea înlocui, despre constatarea lipsei și mărimii aceleia să facă raport autorității sale superioare.

Sau luat în seamă obiectele și mobilele de lipsă la aranjamentul cancelăriei.

Acelea sau preluat fără scădere conform inventariului.

Jurnalele prescrise la pretură sau încheat și valoarea notată acolo sa preluat.

După acestea protocolul sa cetit și nefăcându-se observări sa încheiat.

D.C.M.S.

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

subprefectul

SS. Ludovic Fazecaș

Primpretor

Wallner György

Exactor cercual

1919 mai 30, Șiria. Hotărârea adoptată în ședința Consiliului comunal din Șiria, județul Arad, prin care Virginia Hotăran și fiul acesteia, dr. George Hotăran, uciși de maghiari în Șiria, la data de 20 februarie 1919, au fost declarați martiri naționali.

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 126/1919, f. 1.)

Extras

din protocolul luat în ședința Senatului comunal roman din Șiria ținută în 30 maiu 1919.

Prezenți: Subprezidiul primarului Savu Tămaș, Acsente Secula, Macsim Șevici, Petru Moldovan, Mihai Dulhaz, Pavel Borlea, Petru Văgălău, George Ludae, Ioan Cismaș, Teodor Petrovici, George Brădeanu, Sima Voștinar, Ioan Mihaescu, Teodor Laza, Alecsa Lomaș, Simeon Petica, Nicolae Anuțișoara, Petru Nistor, Mihaiu Voștinar, Petru Bănea, Teodor Groșan ca senatori, iar Pavel Vanc ca consilier și Petru Mioc prim secretarul comunal.

Dl președinte după cetirea apelului nominal și după deznignarea membrilor Acsente Secula și Pavel Vanc ca verificatori pentru protocolul luând declară ședința capace de a aduce hotărâri, binevențează pe cei de față iar după aceste desfășură programul zilei în modul următor:

Obiect:

Declararea membrilor Virginia Dr. Hotăran și Dr. George Hotăran de martiri ai comunei Șiria exumarea lor din cimitiriul exterior și înmormântarea lor în cimitirul superior de lângă biserică precum și votarea speselor împreunate cu aceste. Cu unanimitate se aduce următoarea /hotărîre/:

23. Hotărâre

Poporul român din Șiria conștiu de datorințele sale naționale ca totdeauna și de data aceasta nu poate trece cu vederea împrejurarea în urma căreia cade pradă volniciilor barbare a Maghiarilor Aziatici cea mai bună mamă cea mai bună femeie română Virgina Dr. Hotăran cu nevinovatul ei fecior Dr. George Hotăran în 20 Faur 1919.

În timpul acesta groasnic plin de cea mai sfâșietoare suferință nefiind permis nam putut fi la chemarea noastră, nam adus tributul nostru nici chiar sublima datorință de a da ce i se cuvine fieștecărui mort de al petrece la locuința sa vecinică nu nia fost posibilă.

Iar limpezinduse ceriul și răsărind soarele dreptății în nețermurita noastră durere și jale îi declarăm de Martirii noștri naționali.

Iar ca datorința ultimă ce o datorim morților noștri să fie satisfăcută declarăm exumarea lor din ciminteriul exterior și petrecându-i la odihnavecinică îi înmormântăm în ciminteriul superior de lângă biserică.

Pentru acoperirea cheltuielilor împreunate cu sicriile morților rădicarea monumentului crucilor și gardul de fer cu cari va fi închis locurile de odihnă și a cununii să votează 10 mii coroane, iar întrucât aceste nu sunt de ajuns și celelalte speze.

Toate cheltuielile sunt de a se acoperi din fondul „Ferberea Spiritului /Szeszförde alap/”. Cu ezechutarea acestor să împuternicește konziliul Pavel Vanc și prim secretarul comunal Petru Mioc.

Hotărârea aceasta este valabilă și ezechutabilă imediat conform receriințelor.

Pentru conformitate

ss. Petru Mihoc
prim secretar

1919 mai 31, Arad. Proces-verbal încheiat la sediul Prefecturii Județului Arad cu ocazia depunerii jurământului de credință față de regele României Ferdinand I și Consiliul Dirigent de către corpul profesoral de la școlile reale de stat din Arad.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 334/1919, f. 8.*)

Proces verbal

luat în Arad la 31 Mai 1919. În residenta județului Arad cu ocaziunea depunerii jurământului din partea corpului profesoral dela scoalele reale de stat din Arad

Prazeni: Dr. Iustin Marsieu prefect, Dr. Romul Veliciu, conducător și Dr. Emil Miclosi secretar la Cons. Nat. Rom. din Arad, apoi corpul profesorilor sub conducerea directorului Francisc Iancsovits.

Prefectul Dr. Iustin Marsieu face celor prezenți notificarea de preluarea puterii, numirea sa de prefect și somnează pe cei prezenți să facă jurământul pentru regele României Ferdinand I și Consiliului dirigent. Observează că profesorii, cari depun jurământul rămân și mai departe în serviciu, cari nu depun jurământul se vor considera că a renunțat la post și aceștia vor avea să suporte toate consecvențele.

Dnul director Francisc Iancsovits cere garanția referitor la ceea ce drepturile castigate prin serviciul lor depun acum se vor stima.

Apoi cere ca depunerea jurământului să se amâne până ce conferința de pace va aduce o hotărâre definitivă motivând cu aceea că corpul profesoral totdeauna a sta departe de politica și că și fără depunerea jurământului vor purta agendele tocmai în modul acela pecum l-a purtat și până-acum. Predă, că corpul profesoral stă sub o presie morală și materială.

Dnul profesor Ioan E. Barna cere garanția referitor la aceea că starea politică de azi va fi durabilă.

Dnul profesor Robert Scholcz cere garanția referitor la penziune.

Iar Dnul profesor Karol Gérecz cere dezvăluiri referitor la transferare.

După dezvăluirile ce le-a dat dnul prefect Dr. Iustin Marsieu s-a acordat un termen scurt pentru consfătuire după care consfătuire s-a continuat procesul verbal.

Dnii profesori Dr. Ioan F. Barna, Paul Ekekes, Gerő Grumaz, Antoniu Horváth, Ladislau Kálmán, Andrei Kámenicki, Ladislau Király, Géza Kocza, Antoniu Palotay, Ladislau Szatmáry, predau aceea că ei nu doresc să denege depunerea jurământului, dar momentan nu sunt în poziția aceea că să-l poată depune, cer ca depunerea jurământului să se susțină în suspens până la hotărârea definitivă a conferinței de pace referitoare la soarta orașului Arad. Totodată pentru

momentul dat sunt invoie a promite ca vor purta agendele cu onoare si constintiozitate ca si pana
acuma.

Dnul prefect Dr. Iustin Marsieu provoaca pe susamintiti profesori ca sa depună
juramantul caci cele ele mai sus predate sunt egale cu denegarea juramantului, la ce toti amintit
ii susțin mai departe cele predate si nu se declara aplicati de-a depune juramantul acum.

Dnii profesori Carol Gérecz, Nándor Babiák, Robert Scholcz, Iosif Szavesuk, Ludovic
Sztrojnyi, si dnul director Francisc Jancsovits declara ca depun juramantul la ce ai s-a luat dela
numiții juramantul de mai jos in limba maghiara.

„Jur pe atotștiutorul si atotputernicul D-zeu de-a fi credincios regelui Ferdinand I. si
Statului Roman, de a respecta cu sfințenie legile Tarii si decretele ordonanțele Consiliului
dirigent si de-a indeplini cu onoare, constiinta si nepartimire functiunile ce I-mi sunt
incredintate si a pastra secretul oficios. Asa sa-mi ajute Dumnezeu”

[urmează 6 semnături]

Dupa acestea protocolul s-a explicat in limba maghiara si s-a inchis in ordina.

D.C.M.S.

[urmează 19 semnături]

1919 iunie 1, Arad. Raportul unui căpitan de poliție către prefectul Poliției din Arad cuprinzând numele și adresele locuitorilor orașului Ia care au fost încartiruiți ofițeri și soldați ai armatei române. (originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond Chestura Poliției Municipiului Arad*, dosar 5/1919, f. 2-3.)

TRADUCERE

Domnule Prefect al Poliției!

La ordinul dvs. nr. 13576/1919, respectiv 8275/1919 primar, vă raportează cu respect că ofițerii și soldații trupelor românești de ocupație din Arad au fost încartiruiți în următoarele case particulare:

Kara Győző, bulevardul Apponyi nr. 1, 1 ofițer.

Dávid József, bulevardul Apponyi nr. 1, 1 ordonanță.

Vojtek Alajos, bulevardul Apponyi nr. 2, 2 ofițeri.

Havas Sándor, palatul Bohuş, 1 ordonanță.

Funkelstein József, str. Aczél Péter nr. 3, 1 detectiv.

Dr. Simó Károly, str. Rákoczy nr. 1, 1 detectiv.

Csergő Zoltán, Piața Libertății nr. 10, 1 detectiv.

Laczay Endre, str. Arhiducele Iosif nr. 10, 1 ofițer.

Văd. Porsa Péter, str. Arhiducele Iosif nr. 21, 1 ofițer.

Fischer Arthur, Piața Andrássy nr. 25, 1 ofițer.

Hoffman László, bulevardul Apponyi nr. 2, 1 ordonanță.

Steiner Ferencz, bulevardul Apponyi nr. 6, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Văd. (lui) Steiner Károly, str. Petőffi nr. 8, 1 ofițer.

Moldovan János, str. Kiss Ernő nr. 9, în 2 camere, 1 ofițer.

Leölkes Béla, str. Kossuth nr. 9, 1 ofițer.

Nikolits Sándor, str. Kossuth nr. 6-7, 1 ofițer.

Méhes József, str. Magyar nr. 30, 1 soldat într-o cameră de ofițer.

Papp C. István, str. Fabian G. nr. 7, în 4 camere, 1 ofițer, 1 ordonanță.

Dr. Móga, str. Deák F. nr. 24, în 2 camere, 1 ofițer.

Ortutay Béla, str. Perényi nr. 5, în 1 cameră, 1 ofițer.

Kneffel Lajos, str. Sárossy nr. 5, 1 ofițer.

Soția lui Purcariu György, str. Sárossy nr. 2, 2 ofițeri.

Velcsó Géza, str. Sárossy nr. 7, 1 ordonanță.

Just Margit, str. Perényi nr. 2, 2 ofițeri.

Fuchs Arnold, str. Perényi nr. 1, 1 ofițer.

Henrick Sándor, str. Széchényi nr. 8, 1 ofițer.

Steiner Vilmos, b-dul. Erzsébet nr. 20, 1 ofițer.

Soția lui Buftéa Miklós, str. Wesselényi nr. 6, 1 ofițer.

Văd. Steiner Iakab, b-dul. Erzsébet nr. 28, în 3 camere, 1 ofițer.

Vajda Zsigmond, b-dul. Erzsébet nr. 22, în 2 camere, 1 ofițer.

Reiber Emil, b-dul. Erzsébet nr. 26, 1 ofițer.

Balassa György, str. Orczy nr. 10, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Feszler Károly, str. Orczy nr. 12, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Tóth Lajos, str. Orczy nr. 17, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Krenner Vilmos, piața Ferencz nr. 1 a, 1 ofițer.

Szerényi Henrik, str. Karolina nr. 5, 1 ofițer.

Soția lui Végh Aurél, str. Arhiducele Iosif nr. 22, 1 ofițer.

Baross Ferencz, str. Arhiducele Iosif nr. 4, 1 ofițer.

Soția lui Czukker Ferencz, str. Arhiducele Iosif nr. 10, 1 ofițer.

Soția lui Hauser Károly, str. Arhiducele Iosif nr. 10, 1 ofițer.

Direcțiunea Fabricii „Martha”, palatul Bohuş, 3 ofițeri.

Hegyi Albert, palatul Bohuş, 1 ofițer.

Soția lui Máyer Miksá, palatul Bohuş, 1 ofițer.

Havas Sándor, palatul Bohuş, 1 ordonanță.

Funkelstein József, str. Aczél Péter nr. 3, 1 detectiv.

Dr. Simó Károly, str. Rákoczy nr. 1, 1 detectiv.

Csergő Zoltán, Piața Libertății nr. 10, 1 detectiv.

Laczay Endre, str. Arhiducele Iosif nr. 10, 1 ofițer.

Văd. Porsa Péter, str. Arhiducele Iosif nr. 21, 1 ofițer.

Fischer Arthur, Piața Andrásy nr. 25, 1 ofițer.

Ispravnic Sever, Piața Boros Béni nr. 1, 1 ofițer.

Koromzai Frigyes, str. Arhiducele Iosif nr. 22, 1 ofițer.

Münz Ignác, str. Petőffi nr. 7, 1 ofițer de stat major.

Soția lui Nagy Mihály, str. Fábíán Gábor nr. 8, 1 ofițer, 1 ordonanță.

Ispravnic Moise, str. Lövész nr. 4, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Soția lui Seibel Lajos, str. contele Leininger nr. 3, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Soția lui Verner Sándor, str. Hindenburg nr. 13, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Schreiber Ernő, str. Hindenburg nr. 13, 1 ofițer și 1 ordonanță.

Csapó Iózsef, str. Erzsébet nr. 5, 2 ofițeri și 2 ordonanțe.

Sotia lui Wittenberger Izidor, str. Hindenburg nr. 3, 3 ordonanțe.

Arad, 1919 iunie 1

ss. indescifrabil
căpitan de poliție

1919 iunie 6, Arad. Articol apărut în ziarul „Românul”, Arad, relatând despre preluarea autorității administrative a județului Arad de către români, ca urmare a eliberării Aradului de către trupele Regimentului 6 Vânători, în ziua de 17 mai 1919. (Românul, nr. 31, Arad, 6 iunie 1919, p. 2)

ANUL VII, Arad, Vineri 6 Iunie 1919, nr. 31

ROMÂNUL

Preluarea imperiului în județul Arad.

Funcționarii afară de 3 au refuzat depunerea jurământului.

Fulgerătoarea înaintare a armatei române în a doua jumătate a lunii Aprilie a dat posibilitatea ca Consiliul Diligent conform hotărârei dela Alba-Iulia să preia imperiul și asupra ținuturilor românești dintre Mureș și Tisa.

În urma ocupațiunei riguroase de către trupele franceze, a orașului Arad, capitala județului, preluarea imperiului în acest județ a fost împiedecată până la intrarea falnică a regimentului 6 Vânători, în ziua de 17 Mai. Și până la această zi prefectul numit pentru județul și orașul Arad d. dr. *Iustin Marșieu* a luat dispoziții provizorie ca administrarea județului să nu sufere în nici o privință, iar în consfătuirea confidențială cu fruntașii județului, ținută în 17 Mai la Maria-Radna, a designat în deplină înțelegere cu aceștia pe bărbații cei mai destoinici pentru ocuparea posturilor de importanță, cum urmează:

Director al județului (subprefect): Nicolae Mladin, primnotar al județului: dr. Teodor Pap, notar I: dr. Emil Micloși, notar II: Vasile Dârlea, notar III: Vasile Boneu, iurisconzult județan I: dr. Iustin Petruțiu, iurisconzult județan II: dr. Ilie Precupaș, președinte al sedriei orfanale: Alexandru Pecican, notar al sedriei orfanale: Eugen Târziu, primpretor în plasa Hălmagiu: Traian Suci, pretor: dr. Leonida Papp, primpretor în plasa Boroșșebiş: dr. Aurel Grozda, pretor: Eugen Feier, primpretor în plasa Ternova: dr. Simeon Zaslău, pretor: Tit Vuculescu, primpretor în plasa Șiria Iosif Anghelina, pretor: dr. Romul Lazar, prim pretor în plasa Radna: dr. Eugen Beleş, pretor: dr. Ioan Cornea, primpretor în plasa Arad: dr. P. Emil Grozda, pretor: Iuliu Lazar, primpretor în plasa Chișineu: Iustin Chirila, pretor: dr. Ioan Moisă, primpretor în plasa Pecica: dr. Ludovic Fazecaș, pretor: Aron Petruțiu, primpretor în plasa Aletea: Aurel Oanea, pretor: Lazar Huf alias Huc, secretar al prefecturei a fost numit: Aurel Raicu, consilier pentru județul Cenad: dr. Cornel Luțai, revizor școlar: Iosif Moldovan.

În 19 Maiu prefectul d. dr. Iustin Marșieu prezentându-se la comisarul maghiar al Aradului, Green Nándor, l-a provocat să-i predee prefectura. Comisarul maghiar a refuzat să

satisfacă acestei provocări și a cedat numai după ce i s-a declarat că se recurge la forță armată în caz de opunere.

Dintre funcționarii județului au depus jurământul numai 3: Ilie Șoimoșan, al doilea președinte al sedriei orfanale, dr. Ilie Precupaș procuror județean și Teodor Levieczky, asesor al sedriei orfanale. Ceilalți au refuzat depunerea jurământului.

*

Introducerea administrației românești în Arad, în urma unor piedeci ivite mai târziu, s-a amânat deocamdată.

**1919 iunie 11, Arad. Articolul „Jandarmeria românească în Lipova”, publicat în ziarul „Românul”, relatează despre succedarea dominațiilor sârbești, franceze și ungurești în Lipova, până la intarea în localitate a jandarmeriei române.
(*Românul*, nr. 34, Arad, 11 iunie 1919, p. 1.)**

ARAD, Miercuri 11 Iunie 1919, Nr. 34.

ROMÂNUL

Jandarmeria românească

în Lipova.

...Și drapelul românesc dat jos.

Lipova, un vechiu orășel românesc, a trecut de câteva luni încoaci prin cele mai variate dominații. A stat întâi sub stăpânirea trupelor sârbești, ca să le ia apoi locul trupe franceze. Acestea din urmă au fost întimpinate din partea românilor cu multă dragoste. Pretura Lipovei trecând la „comitatul Lugoj”, ne-am trezit într-o bună zi cu jandarmarie ungurească în comună. Reînaugurarea vechiului sistem ne-a îndemnat să cerem, săptămâni înainte, intrarea de urgență a trupelor românești. Sunt vreo zece zile, decând pretorul maghiar din Lipova a primit aviz din Lugoj, că jandarmeria română a plecat spre Lipova, fapt ce a determinat jandarmeria maghiară să fugă. În sâmbăta Rusaliilor a intrat în sfârșit în comună jandarmeria română. Văzând a doua zi drapelul românesc pe edificiul comunei, locuitorii au arborat și ei drapele românești.

1919 iunie 11, Ineu. Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Ineu, județul Arad, de către prim-pretorul român dr. Silviu Păscuțiu.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 13.*)

PROTOCOL.

Luat în B. Ineu, Iunie 11 anul 1919 la pretura din loc, din ocasiunea predării oficiului pretorial.

Administrația aserânduse sub imperiul român Dl. Prefect a dispus că oficiul pretorial din Boros Ineu se sepredee.

Această dispozițiune sa adus la cunoștință fostului prim-pretor Borsos Géza, care sa declarat ca ordinațiunea amintită o ia la cunoștință și e învoit ca să facă predarea oficiului.

Predarea sa săvârșit în prezența dânsului și a lui Dr. Silviu Pașcuțiprimpretorele plasei.

Sa luat în seamă actele asicdiate în arhivă fără controla pentru că predarea după toată regula ar recere un timp îndelungat dar sa îndrumat numitul primpretor că la cas când ar constata lipsa atarei acte ce nu sar putea împlini, să facă raport superiorității.

Mobilele sor preluat din inventarile aflate în fiesce care odaie.

Neinsămnată abatere ce sa observat sa indus în exemplarele de inventari.

Archivulpresidial s-a aflat dar numai despre anii precedenți. Actele din 1919 lipseau cu desăvârșire.

Diurnalele sor încheiat și atareaaverei constată sa predat respective preluat, ce sa confirmat prin subscrierile făcute din partea interesaților.

Prin cele predate esaurianduse materialul de predare respective preluare, protocolul după cetire au încheiat și subscris fără observare respective cu actele rugare aluiBorsos Géza, că un i-aș înmânează un exemplar din protocol.

D.C.M.S.

(urmează 4 semnături).

1919 iunie 11, Târnova. Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Târnova, județul Arad, de către prim-pretorul român Titus Vuculescu.

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 11.)

PROTOCOL.

Luat în Târnova, 1919, Iunie, la pretura din partea subprefectului, cu ocaziunea preluării oficiului pretorial.

Se constată că fost protopretorele dr. Bogdánfy Béla nu a fost prezent respective și-a părăsit oficiul, preluarea oficiului pretorial sa săvârșit fără el.

A fost de față Titus Vuculescu pretor, cărui numitul primpretore i-a predat oficiul pretorial pe lângă un protocol ce s-a luat în anul 1919, Mai 29.

De oare ce din ziua aceasta nu sa edat nici un cruceri dar nici intrate nu or fost s-a luat de basa protocolul acesta, care s-a lăsat pentru arhivul pretorial.

Din acest protocol resulta în bani o sumă de 5861 coroane 16 fileri și un libel în preț de 1000 coroane.

Acest protocol pentru confirmarea averii constatate s-a provadiut și cu subscrierea subprefectului.

Actele sor preluat așa precum sor aflat în arhivă.

Pretorele a primit îndrumațiunea ca în caz vor lipsi astfel de acte cari nu se vor suplini, să facă raport superiorității.

Mobilariu corespunde inventariului.

Prin cele cuprinse în protocol eshaurianduse materialul de predare, protocolul după cetire sa încheiat și scris fără observare.

D.C.M.S.

(urmează 2 semnături).

1919 iunie 13, Sebiș. Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Sebiș, județul Arad, de către prim-p retorul român dr. Aurel Grozda.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 15-16.*)

Protocol

Luat în Boroșsebis, 1919, Iunie 13 din ocasiunea preluării oficiului pretorial.

Ajungând administrația sub imperiul român, Dl. Prefect a ordonat preluarea officiuluipretorial.

S-a constatat că barbarismul ungarilor s-a estins și asupra oficiului pretorial, unde au făcut o devastare mare. Or scos și resfirat actele din archiva aruncându-le în ocol de unde numai o parte s-a putut asedia în odăi. Actele aceste sunt aruncabile și îngrămădite fără ordine.

S-a dispus ca actele aceste să se separeze – în cât e posibil după ani și să se așeze în archivă.

Diurnalele de controlă nu se află și așa nu s-a putut constata starea averei.

Despre mobilariul rămas s-a deschis un inventari, carele s-a subscris și întărit prin subprefect.

Fostul primpretor Bolyos József és pretorul Serencz Béla nu or fost prezenți respective or părăsit oficiul: Bolyos József în anul trecut luna DecemvreésSerencz Béla în anul curint 16 Aprilie.

Nainte de depărtare Serencz Béla a predat primpretorului Dr. Aurel Grozda 6 mii coroane dar fără a da informațiune despre mențiunea sumei acesteia.

S-a administrat încă bani în evidența condusă despre timbre. Aici sa aflat 489 cor 90 fileri és depuși la perceptorat 2009 cor. 90 f.

Această evidență s-a provediut cu subscrierile prescrise.

Din cauza amintită actele nu s-or putut lua în scire nici din partea primpretorului nici din partea subprefectului.

Prin cele expuse eshaurianduse materialul de preluare protocolul după cetire s-a închiat fără observare.

D.C.M.S.

(urmează 2 semnături).

1919 iunie 15, Arad. Număr al ziarului „Românul”, Arad, ciuntit ca urmare a intervenției cenzurii franceze (în intervalul 6 iunie-18 iulie, ziarul purta mențiunea „Censure Française” n.n.).

(Românul, nr. 38, Arad, 15 iunie 1919, p. 1.)

ANUL VIII, ARAD, Duminecă 15 Iunie 1919, Nr. 38.

ROMÂNUL

Vizitele misiunii franceze în București.

București, 13. – Misiunea universitară franceză a vizitat ieri dimineață Observatorul astronomic. Facultatea de medicină și cantina studenților universitari. Profesorul Baltazar a ținut o conferință de medicină legală. Deasemeni au mai vizitat și școala societății ortodoxe a femeilor române.

După amiazi misiunea a fost primită în mod solemn la Academie unde au vorbit d-ii P. Poni președintele Academiei, N. Iorga și Lucien Poincaré.

Vineri profesorul Charles Diehl din misiune a ținut la Ateneul Român o conferință despre „Arta Românească”.

Mâine d. a. profesorii francezi vor ține diferite lecțiuni la universitate. Vor vizita apoi mănăstirile Snagov și Curtea de Argeș.

Din Basarabia.

Chișineu 13. Mari adunări naționale împotriva sfâșierii Banatului au avut loc în toate orașele și satele din Basarabia:

La Orhei nemțești și la Soroca vre-o trei mii de persoane au semnat o moțiune de protestare, afară de Chișineu.

– Refugiați din Ucraina povestesc că bolșevicii au prădat bisericile, împușcând preoții. În locul icoanelor au pus pometele șefilor lor. transformând bisericile și mănăstirile în cluburi și școli de propagandă comunistă.

– Școli secundare în Basarabia în anul școlar curent au funcționat dupăcum urmează: 15 licee de băieți și 15 de fete, trei școli regale, 8 școli secundare particulare de băieți și 7 de fete, 8 cursuri particulare pentru adulți.

– Asociația corpului didactic din Chișineu a înființat secția locală a Ligei culturale a neamului românesc în seara de 11 iunie.

Adunarea generală a reuniunii femeilor române din Arad.

Alegerea noului comitet. – Diferite dispoziții

Adunarea generală a „Reuniunii femeilor române din Arad și împrejurimi a fost totdeauna o zi de sărbătoare pentru acest ținut. Mulțimea imensă ce venea la Arad în această zi arată muncă rodnică a acestei Reuniuni. Războiul a împiedecat aceste manifestații culturale, dar cu toată greutatea vremurilor Reuniunea n-a încetat a-și desvolta activitatea în marginele ce i se permiteau.

În noua țară românească Reuniunii femeilor române din Arad și jur i se deschide un larg teren de activitate noi perspective de muncă și împreună cu celelalte Reuniuni va lucra la consolidarea, unitatea culturale și politică a tuturor românilor.

Ieri înainte de amiază Reuniunea și-a ținut adunarea generală, din acest an.

Presidenta, dna Sofia Beleș, deschide adunarea la orele 10 și jumătate. Salută membrele și își anunță demisia, dna Aurelia dr. Petran, casiera roagă deasemenea să fie desărcinată din demnitatea ce ocupă. Secretarul d. V. Stanciu care a fost chemat de Consiliul Dirigent în fruntea secției V. din rezortul instrucțiunii anunță plecarea sa din Arad promițând că și de aci înainte își va da concursul roagă să i se primească demisia.

Dna Mihulin mulțumește dlui Stanciu pentru activitatea ce a desfășurat-o și sprijinul ce l-a dat Reuniunii.

Se dă citire raportului comitetului:

În anul 1916, când s-a ținut ultima adunare generală a Reuniunii noastre, comisarul poliției, care ne făcea pază a luat cu sine un exemplar din Statutele Reuniunii noastre și ne-a spus, că nu se mai pot ține adunări generale până când nu se vor modifica statutele Reuniunii. Vedem astăzi minunea, că adunarea generală pe care o ținem astăzi se ține pe lângă statutele nemodificate, căci s-a modificat statul, care cerea schimbarea statutelor Reuniunii. Ani grei, de grea urgie, impropriei oricărei manifestări culturale sau concentrări sociale, au împiedecat manifestarea mai intensivă a Reuniunii în cursul anilor din urmă, și toate instituțiile noastre culturale au fost silite să-și rețină răsuflarea; se părea că paloarea morții cuceritoare în acest războiu imprimă pecetea sa asupra tuturor așezămintelor noastre culturale. Membrele unor Reuniuni surori au fost târâte în temniță și pe băncile acuzaților, pentru că au îngrijit bolnavii, pentru că au avut inimi de oameni pentru frații lor. cari treceau Carpații să împrăștie norii, ce s-au adunat amenințatori deasupra capetelor noastre: bărbații au fost trimiși să apere cu viețile lor minciuna amenințată să se prăbușească: mii de oameni au fost ridicați și internați lângă mocirla de la Șoproș; și toți fără deosebire amenințați de cnutul opresorilor. Nu mai e nici o mirare, că societățile noastre culturale au fost suite să-și reducă activitatea mulcomind și satisfăcând necesități locale: astfel Reuniunea noastră a colectat haine și încălțăminte săracilor din Arad, a cercetat bolnavii în spitalele orașului nostru, a luat parte activă la primirea filoromânului general

Berthelot și am adunat pentru armată română pe care o așteptam victorioasă în orașul nostru un munte de făină, cantități mari de fasole, grăsime, cartofi și vre-o 8 buți de vin, pe cari le-am

1919 iunie 15, Hălmagiu. Proces-verbal încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Hălmagiu, județul Arad, de către prim-pretorul român Traian Suci.

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 9.)

Proces verbal

luat la 15 iunie 1919 în cauza preluării oficiului primpretorial din plasa Hălmagiu.

Prezenți:

Dr. Teodor Pap primnotar, esmisul județului. Traian Suci primpretore a plasei Hălmagiu și Dr. Leonida Pap pretore a plasei Hălmagiu.

Să constată, că oficiul primpretorei din Hălmagiu l-au condus până în 30 Maiu 1919 Dr. Nerva Cucu primpretore din Baia de Criș când acesta au predat oficiul primpretorelui domnul Traian Suci. Actul de predare să adnexază la acest proces verbal, cu aceia că și azi numai mobilele înșirate în acel protocol să află în oficiu.

Archiva nu e mai mult la locul ei, din trecut, ci ie aruncată parte în curte, parte într-o culină din curte așa încât numai cu greu se va putea alege câteva acte mai însemnate, de aceea archiva nu-sa potut prelua, ci sa lăsat primpretorelui să mântuiască din ea ceva putea.

Cassada oficiului zace în curte spartă, aceea nu se va mai putea folosi.

Jurnale sau alte protochoale nu sau aflat.

Ce privește starea financiară, să constată, că sa dat până în ziua de astăzi 2085 de bucăți de legitimațiuni de călătorie în valoare de 8340 cor. din care sumă conform procesului verbal luat în 20 Maiu cu ocaziunea preluării prealabile a oficiului primpretorial sa preluat în bani 4172 cor. cătră suma aceasta să mai adaugă suma de 932 cor. tot din legitimațiuni, din încassarea ambelor a incurs 60 cor., iar bani de amîndă să află 40 coroane, și așa suma totală manipulată din partea oficiului face 5208 coroane; din care sumă 4636 cor. conform reversului produs sunt depuși la banca Crișana pentru păstrare, iar restul de 572 coroane să află în bani numerari. Suma aceasta a remas în administrația primpretorului Traian Suci.

Preluarea de azi a oficiului sa întâmplat la ordinul dat verbal de Dl. Prefect al județului Arad Dr. Iustin Marșieu.

Primpretorele Traian Suci notează, că dupăcum a auzit dela fostul pretore Mozes plasa ar mai avea la „PolgariTakarékpenztár” din Arad vreo 38000 coroane. Va face pașii de lipsă să afle că ce fel de bani sunt aceștia.

După acestea procesul verbal sa încheiat și sa subscris.

D.C.M.S.

(urmează 3 semnături).

1919 iunie 19, Chișineu-Criș. Protocol încheiat cu ocazia preluării Oficiului Preturii Plasei Chișineu (azi Chișineu-Criș), județul Arad, de către prim-pretorul român Iustin Chirilă. (D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 60/1919, f. 3-4.*)

Protocol,

luat în Chișineu la 19 iunie st.n. 1919 din ocaziunea preluării oficiului pretorial.

Administrația aserându-se sub imperiul român dl. prefect a ordonat predarea respective preluarea oficiului pretorial.

S-a constatat că fostul primpretor Csukay Gyula și fost pretor dr. Schancz Gábor nu s-au prezentat respective ambii s-or depărtat încă în luna trecută și nu s-au rentors nici până azi.

Din acest motiv predare formală nu s-a putut săvârși ci numai preluarea cu decursul următor: archiva s-a aflat în ordine, actele s-or lăsat la locul lor. Primpretorele Justin Chirilă au primit ordinul că în cât ar lipsi astfel de acte cari nu s-ar putea suplini să facă superiorităților raport. Firește actele s-or preluat fără să fi putut controla că oare nu lipsesc dintre acelea.

Starea cassadei reiasă din acel protocol care s-a luat în 28 mai atunci când s-a instituit primpretorele denumit din partea prefectului. Tot atunci s-au predat oficiul pretorial preluat din mâna pretorului dr. Schancz Gábor.

Acest protocol s-a luat de baza preluării și de aceea s-a subscris și întărit și din partea dlui subprefect.

Jurnalele s-or încheiat și subscris. Inventarul s-a revideat din care a rezultat că mobilierul cu puțină diferență corespunde inventarului. Lipsește numai 2 adevărate doauăpovoare, dar la aceste ține cont fostul prim pretor. Pentru aceste povoaare e pornită procedură oficioasă.

Prin aceste constatări eshauriându-se materialul de preluare protocolul s-a încheiat și fără observare s-a iscălit.

D.C.M.S.

(urmează 2 semnături).

1919 iunie 23, <Arad>. Ordinul nr. 1311/2 al generalului Tournadre (guvernatorul Aradului) cu privire la pregătirile ocazionate de vizita la Arad a comandantului șef al Armatei Aliate (generalul Franchet d'Esperey n.n.), anunțată pentru marți, 24 iunie 1919. Documentul indică autoritățile civile și militare chemate să-l întâmpine pe general; se prezintă amplasarea și programul formațiunilor militare pe durata vizitei. (originalul în limba franceză)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 7-9.)

TRADUCERE

COMANDAMENTUL TERITORIAL

AL ZONEI DE OCUPAȚIE

P.C. 23 iunie 1919

FRANCEZĂ DIN BANAT

Nr. 1311/2

ORDIN

I. Generalul comandant șef al Armatei Aliate va sosi la Arad, marți 24 iunie. Ora sosirii va fi anunțată ulterior.

II. În vederea întâmpinării generalului șef, vor fi luate următoarele măsuri:

a) La Gară - pe peron -

Serviciul de onoare compus dintr-o companie de infanterie franceză (minus o secțiune) și o companie de infanterie română (minus o secțiune).

Vor fi prezenți pe peronul Gării:

Generalul comandant al A.H. (Armatei franceze din Ungaria), șeful Statului Major și ofițerul de ordonanță al acestuia.

Generalul guvernator al Aradului – șeful său de Stat Major.

Colonelul comandant al trupelor române.

Locotenent-colonelul șef al cantonamentului.

Locotenentul șef al Serviciului de Siguranță.

Subcomisarul rețelei

Comisarul gării.

Episcopul Aradului și consilierul său.

Prefectul orașului.

Prefectul comitatului.

Primarul orașului.

Ministrul organizației (Consiliului Dirigent n.t.) din Sibiu.

Secretarul general al președenției Consiliului (Dirigent n.t.) din Sibiu.

Se exclud orice alte persoane.

b) La Gară - platoul exterior -

Serviciul de ordine format din câte o secțiune a fiecăreia dintre cele două companii, franceză și română, însărcinate să prezinte onorurile.

c) La Gară - atât pe peron cât și pe platoul exterior

Serviciul de ordine va fi completat cu un detașament de polițiști unguri și un detașament de detectivi.

d) Pe parcursul de la gară la primărie

Serviciul de ordine va fi executat de către un detașament de polițiști. Șoseaua va fi în întregime degajată.

e) în fața primăriei

1. Serviciul de onoare va fi format dintr-o secțiune a infanteriei franceze și o secțiune a infanteriei române, cu un efectiv de 30 de oameni, comandați fiecare de către un ofițer. În efectivul acestor secțiuni va intra și efectivul din postul central al cantonamentului primăriei.

Ofițerul francez va avea comanda gărzii de onoare.

2. Serviciul de ordine va fi compus dintr-un detașament de polițiști, un detașament de detectivi și din detașamentul de poliție al Jandarmeriei franceze.

f) Toate trupele, detașamentele de polițiști și detașamentele de detectivi vor trebui să fie pe poziție la H-30' (H fiind ora sosirii în gară a generalului șef).

Totodată, garda de onoare din postul de la primărie va fi pe poziție la ora 9,30, pentru a fi în măsură să prezinte onorul generalului comandant al Armatei ungare, care va sosi de la Nagy-Kikinda cu automobilul.

g) Pe toată durata sejurului generalului șef la Arad, două santinele vor fi plasate la ușa reședinței sale. Ele vor fi repartizate de postul central de cantonament.

h) Trupele însărcinate cu serviciul de onoare și serviciul de ordine, se vor reîntoarce la cantonamentele lor abia după o jumătate de oră de la părăsirea găzii de către general.

Trupele însărcinate cu serviciul de onoare din fața primăriei se vor reîntoarce la cantonamentul lor, atunci când li se va ordona. În acel moment nu va mai fi menținut decât postul central întărit pentru a putea asigura cele două santinele suplimentare din fața reședinței generalului șef.

i) Serviciul de ordine de pe drumul dintre gară și primărie va fi retras abia după ce generalul va fi sosit la primărie.

j) Serviciul de ordine din fața primăriei va fi retras după ce generalul va părăsi primăria.

Totodată, un serviciu de ordine restrâns asigurat de detașamentul de poliție al Jandarmeriei franceze și de Poliția Municipală va fi menținut în piața primăriei și în fața reședinței generalului până când generalul va părăsi Aradul.

k) Măsurile de detaliu

1. Un subofițer și patru oameni de escortă vor fi trimiși la Gară la H-30' (platoul exterior). Ei vor preceda mașina generalului pe traseul de la gară la primărie și se vor plasa în fața primăriei până la noi ordine.

2. La gară va fi amenajat un salon de recepție prin grija maiorului de la cantonament.

3. Ținuta. - pentru trupe, ținuta din postav, tunică, raniță goală, cască.

- pentru ofițeri, ținuta din postav, sabie (cască pentru ofițerii care însoțesc trupa).

1) Șeful Cantonamentului va rezolva toate amănunțele organizării serviciului împreună cu comandantul ESPALLARGOS, cu comandantul trupelor române, cu șeful Serviciului Siguranței și cu șeful Poliției Municipale.

m) Un pichet compus dintr-o companie franceză și o jumătate C.M. vor rămâne consemnate în Cetate, până la noi ordine, din momentul în care compania gărzii de onoare se va reîntoarce.

Nimic nu va fi schimbat din serviciul normal al locului.

Generalul DE TOURNADRE, comandant teritorial

Pentru conformitate,

al zonei de ocupație franceză

Șeful Statului Major

Semnat: DE TOURNADRE

ss. indescifrabil

Destinatari: Comandantul Trupelor Române

Șeful Cantonamentului

Comandantul ESPALLARGOS

Șeful Serviciului Siguranței

Comisarul Gării

Detașamentul de poliție al Jandarmeriei Franceze

Prefectul comitatului

Prefectul orașului

Primarul orașului

1919 iunie 24, <Arad>. Anexa la ordinul nr. 1311/2 al generalului de Tournadre prin care se comunică ora sosirii la Arad a comandantului șef al Armatei Aliate (generalul Franchet d'Esperey n.n.): ora 17.30 (24 iunie 1919). (originalul în limba franceză) (D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele comitetului suprem, document 873/1919, f. 9v.)

TRADUCERE

COMANDAMENTUL TERITORIAL

AL ZONEI DE OCUPAȚIE

FRANCEZĂ DIN BANAT

P.C. 24 iunie 1919

Nr. 1323/2

ANEXA LA ORDINUL Nr. 1311/2

Generalul comandant șef, va sosi în Gara Arad la orele 17.30.

Trupele vor fi adunate la gară la orele 17.00.

Generalul DE TOURNADRE, comandant teritorial

al zonei de ocupație franceză

Semnat: DE TOURNADRE

Pentru conformitate,

Șeful Statului Major,

ss. indescifrabil

L.S.: ss. indescifrabil

Destinatari: Comandantul trupelor române

Maiorul cantonamentului

Batalionul 2 al Regimentului 1 de infanterie colonială

Siguranța

Comisarul gării

Detașamentul de poliție al Jandarmeriei franceze

Prefectul comitatului

Prefectul orașului Arad

Primarul orașului Arad

1919 iunie 26, Arad. Articol publicat în ziarul „Românul” referitor la vizita generalisimului Franchet d’ Esperey în Arad, în ziua de 25 iunie. Articolul descrie primirea solemnă făcută comandantului suprem al forțelor aliate în Orient și reproduce alocuțiunile de bun venit rostite de episcopul Aradului, I.I. Papp și de prefectul județului, dr. I. Marșieu.

(Românul, nr. 47, Arad, 26 iunie 1919, p. 1-2.)

Censure Française. ANUL VIII, Arad, Joi, 26 Iunie 1919, Nr. 47.

ROMÂNUL

Pregătirile de întâmpinare.

Pe la orele 5 s-au postat și trupele la locurile destinate, în fața primăriei. În fața gării soldați francezi și români formați în careu au închis intrarea la gară. În gară s-au postat companiile de onoare franceză, sub conducerea locot. Giacomoni, și română sub conducerea locotenentului Arama.

La orele 6 sosesc în gară d. general Lecca și suita sa P. S. Sa episcopul I. Pap, însoțit de părintele asesor consistorial dr. G. Ciuhandu, apoi d. ministru dr. I. Suciu și secretarul general d. Moroiu.

Către orele 6 și jum. sosește în gară generalul de Lobit, însoțit de generalul de Tournadre și Charpy, și trece în revistă companiile de onoare. Generalul de Tournadre prezintă generalului de Lobit autoritățile române.

Întâmpinarea în gară.

La orele 6 și jumătate, goarneau companiei vestesc intrarea trenului în gară. Trenul e compus din un vagon de durmit, un vagon restaurant și un vagon de persoane.

Oprinduse trenul, pe treptele vagonului al treilea, apare generalisimul de o statură mijlocie și robustă. El coboară sprinten treptele însoțit de colonelul român de stat major Radu Rosetti, și se îndreaptă spre generalul de Lobit, care grăbește spre el să-i strângă călduros mâna. Întreagă ținuta generalisimului privirea ochilor lui negri și pătrunzători adumbriți de sprâncene negre stufoase, mișcările lui denotă o energie extraordinară. Fața lui, nasul puțin încovoiat, mustața retezată îi dă o înfățișare tineră, a unui bărbat încă în plină rigoare.

Generalul de Lobit prezintă generalisimului pe generalii francezi de Tournadre, Charpy, pe generalul român Lecca, pe oficerii francezi vicecolonelul Defer, maiorul Raymond, și Espallargas, pe oficerii români colonelul Beloiu, colonelul Muha, colonelul Bardoși, maiorul Ioanovici.

Prezentarea autorităților române.

Generalissimul pășește spre grupul autorităților civile. D. general de Tourmadre îi prezintă generalissimului pe rând pe d. șef al rezortului organizației dr. Ioan Suciu, reprezentantul Consiliului dirigent, pe P. S. Sa d. episcop al Aradului I. I. Pap. care îl salută cu următoarele cuvinte:

Domnule Generalissim! Descinderea Dvoastră pe teritorul acestei provincii românești ne-a creat o zi de mare praznic, este praznicul întăririi în nădejdea apropiatei realizări a aspirațiilor legitime a națiunii noastre române, de aceea și folosesc fericitul prilej de a Te întîmpina cu tot respectul și a Te saluta cu toată căldura inimei mele a clerului și a poporului românesc de sub arhipăstorirea mea în număr de peste șase sute mii de suflete și drept salutare îți zic: „Bine ai venit!”

Trăiască nobila națiune franceză, binevoitoarea și ocrotitoarea neamului nostru românesc!

Să trăiți Dle Generalissim!

E prezentat apoi d. Moroianu secretarul general pentru externe pe lângă prezidenția Consiliului dirigent, părintele asesor consistorial, dr. G. Ciuhandu, prefectul județului Arad d. dr. I. Marșieu, care îl binevințează cu următoarele cuvinte:

Monsieur le Commandant en chef!

Les habitants du département d'Arad, habité en immense majorité par des Roumains – dont plusieurs dizaines de milliers sont accourus ici pour vous acclamer, – sont heureux et fiers de pouvoir exprimer par ma voix la bienvenue parmi nous, à l'illustre guerrier, au commandant suprême des Armées Alliées d'Orient, au représentant de la noble France, qui ont tant fait dans cette guerre pour notre libération. Car nous ne pouvons pas oublier Monsieur le commandant en chef, qu'en dehors des immenses sacrifices consentis par la Roumanie dans cette guerre, en dehors de nos propres sacrifices à nous, ce furent les sacrifices des Puissances alliées et associées, ce fut particulièrement l'héroïque résistance de la France, ce furent également vos glorieux exploits de l'automne dernier, général, qui nous ont donné la victoire, la liberté et la paix, tant désirées par nous tous.

Espérons, que cette paix, dont on annonce de Paris justement aujourd'hui la signature des préliminaires, aura dans ses arrangements définitifs, aussi pour la nation roumaine, tous les justes résultats, que comportent ses sacrifices et les droits reconnus à la Roumanie.

Vive la France immortelle!

Vive le glorieux général Franchet d'Espéray!

În românește:

Domnule Comandant Suprem!

Locuitorii județului Arad, locuit în majoritate imensă de români – dintre cari mai multe zeci de mii au alergat aicea ca să Vă aclameze, – sunt fericiți și mândri de a putea exprima prin vocea mea „un bine at venit”. 1 ilustrului luptător, comandantului suprem al armatelor aliate din Orient, reprezentantului nobilei Franța, cari au contribuit atât în războiul acesta pentru liberarea noastră Căci noi nu putem uita Domnule Comandant Suprem, că pe lângă sacrificiile imense consimțite de România în acest război, pe lângă propriile noastre sacrificii. au fost sacrificiile Puterilor aliate și asociate, și îndeosebi eroica rezistență a Franței, au fost de asemenea glorioasele Voastre fapte de arme, generale, care ne-au adus victoria, libertatea și pacea, atât de mult dorite de noi toți.

Să sperăm, că aceasta pace, a cărei preliminară – după cum se anunță din Paris - au fost iscălite chiar astăzi, va avea în așezările ei definitive și pentru neamul românesc toate justele rezultate, pe cari le comportă sacrificiile lui și drepturile recunoscute României.

Trăiască Franța nemuritoare!

Trăiască gloriosul general Franchet d’Esperay!

Domnul generalissim ascultă cu un ' viu interes cuvintele dlui prefect și îi răspunde scurt și plin de căldură, spunând între altele:

Franța vrea independența completă a României și că nici un român să nu rămână afară de granițele ei viitoare. A accentuat că francezii sunt nu numai aliați, ci sunt frați ai românilor.

Drumul până la primărie.

Părăsind gara generalissimul urca în automobil cu generalul de Lobit, între uratele puternice ale ostașilor formați în careu și ale publicului imens ce se postase pe întinsa piața din fața gării.

Automobilul urmat de șirul automobilelor și trăsurilor, în care au luat loc autoritățile civile și militare, pornește pe strada principală. Înconjurat de banderiu românesc, al Micălenilor.

Strada tixită de țărani și țărance în frunte cu preoții și intelectualii lor, cari se postaseră de ambele părți ale drumului.

Pe întreg drumul îl întâmpină urale puternice și nesfârșite și plecarea steagurilor și fluturarea stegulețelor românești.

Fiecare voia să-l vadă și să-i arete recunoștința sa marelui general, care prin victoria lui strălucită asupra dușmanilor a dat posibilitatea desrobirii neamului românesc oprimat.

În fața primăriei.

Pe piața tixită care părea o pădure de drapele, automobilul se oprește. Generalissimul urmat de suită, trece în revistă trupele franceze și române.

1919 iulie 5, <Arad>. Ordinul generalului de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la numirea lui Iulian Arsenovici în funcția de director al finanțelor din Arad. (originalul în limba franceză)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 18.)

TRADUCERE

COMANDAMENTUL TERITORIAL AL
ZONEI DE OCUPAȚIE FRANCEZĂ
DIN BANAT

P.C. 5 iulie 1919

Nr. 1475/2

ORDINUL NR. 18

Generalul DE TOURNADRE, comandant al zonei de ocupație franceză din Banat,
guvernatorul Aradului,

ORDONĂ:

Articol unic: Domnul Iulian Arsenovici este numit director al finanțelor din Arad,
(funcție vacantă).

Generalul DE TOURNADRE, comandantul teritorial
al zonei de ocupație franceză,
Guvernator al Aradului
Semnat: DE TOURNADRE.

Pentru conformitate,
Șeful Statului Major
ss. indescifrabil

Destinatari: Domnul Marşieu

Domnul Green

Domnul Sárkány

1919 iulie 6. Ordinul generalului de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la numirea avocatului Ladislau Avramescu în funcția de președinte al Tribunalului Arad în locul lui Ludovic Szakolczay. (originalul în limba franceză)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 1.)

TRADUCERE

COMANDAMENTUL TERITORIAL AL

ZONEI DE OCUPAȚIE FRANCEZĂ

P.C. 6 iulie 1919

DIN BANAT

Nr. 1495/2

ORDINUL NR. 19

Generalul DE TOURNADRE, comandant al zonei de ocupație franceză din Banat,
guvernatorul Aradului,

ORDONĂ:

Articol unic: Domnul doctor Ladislau Avramescu, avocat din Maria-Radna, este numit
președinte al Tribunalului, înlocuindu-1 pe domnul doctor Ludovic Szakolczay.

Generalul DE TOURNADRE, comandantul teritorial

al zonei de ocupație franceză,

guvernator al Aradului

Semnat: DE TOURNADRE.

Pentru conformitate,

Șeful Statului Major

ss. indescifrabil

Destinatari: Domnul Marșieu

Domnul Green

Primarul orașului

Domnul Ladislau Avramescu

Maiorul Cantonamentului

Colonelul comandant al trupelor române

1919 iulie 6 și 9, Arad. Extrase din ziarele „Românul” nr. 56 și 57, informând despre instalarea, la data de 7 iulie 1919, a autorităților românești la Prefectura și Primăria Orașului Arad. Se arată că Prefectura orașului a fost preluată de dr. Iustin Marșieu de la prefectul maghiar Nándor Green, iar la Primăria orașului a fost instalat primarul român dr. Ioan Robu în locul vechiului primar Fr. Sárkány. (Românul, nr. 56, Arad, 6 iulie 1919, p. 1 și nr. 57, 9 iulie 1919, p. 1.)

Instalarea autorităților românești în Arad.

O ordonanță a generalului de Tournadre.

În urma acordului stabilit între comandamentul francez din Arad și prefectul județului d. dr. I. Marșieu, ieri înainte de amiază a avut loc o consfătuire între d. general de Tournadre și d. dr. I. Marșieu cu privire la instituirea autorităților românești.

În administrația orașului și a instituțiilor de stat, instalarea nouilor numiți, se va face Luni.

Consiliul dirigent a numit și ca prefect al orașului Arad pe d. I. Marșieu.

Ca primar al orașului e designat d. dr. Ioan Robu, fost avocat în Hălmagiu. Dsa a fost voluntar în armata română iar în prezent e comandantul garnizoanei din Piski. fiind căpitan în rezervă. D. Robu va sosi Marți în Arad.

Ajutor de primar e designat d. dr. Ștefan Anghel.

Conducerea administrației financiare (exactoratului) va fi încredințată deocamdată dlui Ioan Berzovan, funcționar financiar.

În fruntea direcțiunii financiare a fost numit de Consiliul Dirigent d. Iuliu Arsenovici, consilier ministerial pe lângă rezortul de finanțe, fost sub regimul unguresc director-substituit de finanțe în Pojon, unul dintre cei mai distinși bărbați de finanțe, pe cari i-au avut românii de dincoace de Carpați.

Prim-consilier la direcțiunea financiară va fi d. dr. Ludovic Kalmár, care pe vremuri a mai ocupat acest post la direcțiunea din Arad și care a și depus jurământul de credință Regelui României.

Președinte la tribunal a fost numit d. dr. Vasile Avramescu.

Instalarea autorităților românești în Arad.

La Prefectura orașului.

Noul prefect al orașului. D. dr. Iustin Marșieu, însoțit de d. dr. Romul Veliciu, fost conducător al Consiliului național român comitatens din Arad, și de dnii dr. E. Micloși și dr. T.

Leucuția foști secretari la consiliul național, s-au prezentat Luni la orele 9:30 dim. la prefectura orașului, pentru a o lua în primire și institui autoritățile românești. Fostul prefect maghiar al orașului, d. Nandor Green, care avea cunoștință despre acest fapt, îi aștepta la prefectură. Din partea comandamentului francez, era de fata d. maior Raymond, șeful statului major.

Într-o scurtă vorbire, d. prefect dr. Iustin Marșieu, a făcut cunoscut fostului prefect maghiar dispozițiile luate, după care a urmat predarea întregului oficiu, dresându-se procesele verbale de rigoare. Predarea a decurs în cea mai desăvârșită ordine, fostul prefect stând la dispoziție și dând toate relațiile de care era nevoie.

La Primărie. Fostul primar protestează.

După terminarea instalării autorităților românești la prefectură, d. dr. Iustin Marșieu, însoțit de delegația de mai sus, s-a dus la primăria orașului, unde erau așteptați de fostul primar, d. dr. Fr. Sárkány. Aci azista din partea comandamentului, francez d. lt. colonel Deferre, comandantul pieței Arad.

După cuvântarea prefectului orașului, fostul primar dr. Fr. Sárkány a declarat că ia cunoștință de ordinul comandamentului francez și de dispozițiunile Consiliului Dirigent, spunând că crede de a sa datorie să protesteze împotriva procedurii, predă orașul și cedează, supunându-se forței armate.

Imediat după aceasta a urmat instalarea nouilor funcționari, care au depus jurământul în fața prefectului. Au fost instalați d. dr. Ioan Robu primar al orașului, St. Anghel prim-notar și ajutor de primar, Ion Berzovan șeful percepției (exactorat) orășenești și dr. Tr. Leucuția secretarul prefectului orășenesc.

După dresarea proceselor verbale de predare, s-a stabilit că în cursul zilelor următoare se va face primirea amănunțită a fiecărui biuro. luându-se totdeodată și dispoziția ca primăria să înceteze pentru moment orice fel de plăți, până ce va dispune noul primar.

1919 iulie 8, <Arad>. Ordinul generalului de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la numirea lui Ioan Berzovan în funcția de inspector financiar al orașului. (originalul în limba franceză)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem*, document 873/1919, f. 2.)

TRADUCERE

COMANDAMENTUL TERITORIAL AL
ZONEI DE OCUPAȚIE FRANCEZĂ
DIN BANAT
Nr. 1530/1

P.C. 8 iulie 1919

ORDINUL NR. 21

Generalul DE TOURNADRE, comandantul zonei de ocupație franceză din Banat,
guvernatorul Aradului,

ORDONĂ:

Articol unic: Domnul Ioan Berzovan este numit provizoriu controlor financiar al orașului.

Generalul DE TOURNADRE, comandantul teritorial
al zonei de ocupație franceză,
guvernator al Aradului
Semnat: DE TOURNADRE.

Pentru conformitate,
Șeful Statului Major
ss. indescifrabil

Destinatari: Domnul Marșieu, prefect al orașului
Primarul orașului
Domnul Sárkány

1919 iulie 16, <Arad>. Notă de serviciu emisă de generalul de Tournadre, guvernatorul Aradului, cu privire la trecerea puterii politico-administrative și militare asupra orașului Arad, în întregime, în sarcina autorităților române. Se menționează că autoritatea politică a fost deja transferată în competența lui Iustin Marșieu, iar comanda militară urma să fie preluată de colonelul Pirici, viitorul guvernator al Aradului, după plecarea trupelor franceze și a generalului de Tournadre din Arad, în zilele de 17-18 iulie 1919. (originalul în limba franceză)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele comitetului suprem, document 873/1919, f. 2.*)

TRADUCERE

COMANDAMENTUL TERITORIAL

AL ZONEI DE OCUPAȚIE

FRANCEZĂ DIN BANAT

P.C. 16 iulie 1919

Nr. 1687/2

NOTĂ DE SERVICIU

I. În conformitate cu ordinele primite de generalul comandant șef, orașul Arad va trece în întregime sub Comandamentul român și trupele franceze vor trebui să părăsească complet Aradul.

II. Batalionul I al R.[egimentului] I.[nfanterie] C.[olonială] va părăsi Aradul la 17 iulie – ora 8.- Generalul DETOURNADRE, va părăsi Aradul la 18 iulie, dimineața.

III. Puterile politice din orașul Arad, au fost deja transferate domnului Marșieu.

IV. Comandamentul militar al orașului va trece în competența colonelului Pirici în următoarele condiții:

a) Colonelul Pirici, va exercita funcțiile guvernatorului începând din 18 iulie, ora 9.

Arhivele Comandamentului vor fi predate la Cartierul General al generalului DE TOURNADRE, unui ofițer de stat major al colonelului Pirici, la 17 iulie, orele 16.

b) Căpitanul Chatras va înceta să-și exercite funcțiile de șef al cantonamentului, începând din 17 iulie, ora 7.-Arhivele Biroului Pieței vor fi predate la Biroul Pieței unui ofițer numit de către colonelul Pirici, la 16 iulie, orele 16.

c) Colonelul Pirici va putea ocupa la data de 17, după plecarea Batalionului 1 al R.[egimentului] I.[nfanterie] C.[olonială], sediile Cetății Aradului (începând cu orele 4,30).

d) Serviciul de gardă este deja aproape în întregime asigurat de trupele române. Trupele franceze nu ocupă decât 2 posturi de la podurile cetății și spre Aradul-Nou. Aceste două posturi vor fi preluate de trupele române, la 16 iulie, orele 17.

V. Personalul subcomisiei rețelilor, cel al comisiei Gării, cel al Serviciului de Siguranță, precum și cei doi telegrafiști, vor fi menținuți la Arad, până la noi ordine.

Aceste servicii vor păstra sediile pe care le ocupă.

Generalul DE TOURNADRE, Comandant teritorial

Pentru conformitate,

al zonei de ocupație franceză

Șeful Statului Major

Semnat: DE TOURNADRE

ss. indescifrabil

Destinatari: Domnul MARȘIEU, Colonelul PIRICI, Șeful Cantonamentului, Gara, Siguranța,
Centrala telegrafică, A.H. (Armata franceză din Ungaria)

1919 iulie 17, Arad. Articol publicat în ziarul „Românul” din Arad despre predarea/preluarea Liceului „regesc” din localitate, devenit Liceul „Moise Nicoară”. Noul director al instituției, numit de Consiliul Dirigent Român, a fost Nicolae Mihulin. (Românul, nr. 63, Arad, 17 iulie 1919, p. 1-2.)

Censure Française. ANUL VIII, Arad, Joi, 26 Iunie 1919, Nr. 47.

ROMÂNUL

Luarea în primire a liceului regesc din Arad.

Liceul va purta de aicea înainte numele de „Moise Nicoară”

Liceul regesc din Arad, va purta de aicea înainte, numele lui „Moise Nicoară” nume ce se impune să fie scos cu sfințenie din negura vremii, pentru că ei este acela al unui mare patriot care a luptat din tot sufletul pentru cauza națională, pentru neam, pentru biserică și pentru legea strămoșească.

Atât pe cât ne permite spațiul, vom căuta să arătăm rolul istoric al acestui apostol al neamului.

Din pleiada de cărturari, cari se ridică dintre românii „ungureni” cu începutul veacului „luminilor”, face parte Moise Nicoară.

Nicoară s-a născut la 17 Ian. 1784 în Giula (corn. Bichiș), din părinți nobili și bogați. Studiile secundare și le-a făcut în Oradea, Timișoara, Budapesta, după care a terminat dreptul la academia din Pojon. La 8 Aug., Nicoară, e numit scriitor la tribunalul din Bichiș.

La 10 iulie 1800 e locotenent în corpul voluntarilor români.

La 3 Martie 1810, e recomandat de comitatul Bichiș să fie trecut la regimentul regulat de husari. Nesatisfăcându-i-se această cerere, Nicoară părăsește cariera militară și pleacă în străinătate.

Nicoară se întoarce în patrie la 1814, iar un an mai târziu, pleacă la Viena, pentru a prezenta împăratului memorandumul pentru numirea unui episcop român în Arad.

Întors dela Viena, deziluzionat și zdrobit moralicește, după un conflict avut cu reprezentanții sârbi, puternici pe atunci în congregația comit. Arad, Nicoară e aruncat în închisoare la Giula, după ce mai nainte fusese declarat de nebun.

Eșind din închisoare, după un incident ce a avut cu un ofițer sârb, într-un local public din Arad, Nicoară părăsește țara și trece în România în anul 1835, unde a fost numit director de școală.

Se zice, ca M. Nicoară ar fi jucat în noua sa patrie un rol politic însemnat și că ar fi fost trimis la Curtea din Petersburg, ca reprezentant al principatului Munteniei.

Faptul acesta se explică lesne, dacă se ține seamă că Nicoară, om cult, care vorbea patru limbi, putea să fie trimis în misiuni delicate, în epoca de prefacere, a marilor evenimente din cari avea să iasă România modernă.

Moise Nicoară, a murit la București, la 1 Oct. 1861.

Luarea în primire a liceului.

Azi la ora 11 a. m.. d. Nicolae Mihulin, noul director al liceului, însoțit de d. dr. Lazăr Nichi, directorul liceului de fete din Arad, dr. Sever Miclea adv. și Tr. P. Nicolin red. ziar. „Românul”, s-a prezentat în cancelaria prodirectorului titular al liceului regesc maghiar, Ioan Burián, căruia prezentându-i ordinul primit prin prefectura oralului dela C D R sub nr. 919/919, i-a cerut să predea instituțiunea, dimpreună cu toată averea ei, statului român.

Prodirectorul Ioan Burián, foarte emoționat, protestează dar sfârșește prin a declara, că „în fața forței”. – acest lucru îl accentuează mereu – cedează și predă instituțiunea cu muzeele, cu bibliotecile, precum și cu protocoalele și registrele, – averea în numerar a liceului.

Se procedează apoi la formalitățile predării șalelor de studiu, a sălei de gimnastică a bibliotecii profesoriale, a bibliotecii tinerimei și a bibliotecii „Orczy” – cari toate la oaltă numără cam 60,000 volume.

Urmează apoi sala festivă a liceului, sala de desemn, cancelaria direcțională.

După-ce toate sălile de învățământ, dulapurile bibliotecilor și ale laboratorilor de chimie și fizică au fost închise și dupăce cheile au fost înmânate dlui director al liceului „Moise Nicoară”, comisia C. D. R. a procedat la scrierea procesului verbal, în prezența următorilor foști profesori ai liceului regesc maghiar, în calitate de custozi a diferitelor secții liceale: fostul prodirector Burian János. Kritsfalusy István, Leitényi Sándor, Lindner József, Nagy István, Sima Dezső și Strifler Ferencz.

În procesul verbal comisiunea de preluare, precisează faptul, că preluarea s-a făcut „în bloc”, fiindcă averea liceului e așa de vastă, încât lucrările preluării, bucată cu bucată, cere timp de mai multe săptămâni.

În punctul 4 al procesului verbal, până la preluarea minuțioasă a averii, diferiți custozi sunt făcuți responsabili pentru eventualele înstrăinări, deteriorări ce-ar suferi averea liceului, ce nu ar proveni din amestecul vreunor persoane străine.

Nici unul din profesorii fostului liceu regesc maghiar, ne mai ridicând nici o obiecțiune protocolară, procesul verbal a fost tradus în limba maghiară foștilor profesori și li s-a dat spre subscriere.

Averea în numerar a liceului nu a fost predată azi, registrele de casă nefiind încă încheiate. Predarea va urma. S-a constatat, că obiectele de numismatică și arheologie se află deposite în Atheneul orașului, de unde, vor fi readuse în scurt timp.

După iscălirea protocolului, d. director Mihulin a chemat înaintea comisiunii pe intendentul liceului (pedelul) pe care l-a întrebat dacă vrea să depună jurământul.

Intendantul Nándor Sornogyi, care de 18 ani ocupă acest post, *declara hotărât că depune jurământul*. Jurământul l-a depus în limba românească.

După aceasta, d. director Mihulin, îi predă cheile tuturor saletor de învățământ, cu excepția acelor dela muzee.

1919 iulie 18, Arad. Informație extrasă din ziarul „Românul” cu privire la plecarea trupelor de ocupație franceze din Arad, în după-amiaza zilei de 17 iulie. Generalul Tournadre, guvernatorul orașului și statul său major au părăsit, la rândul lor, Aradul în ziua de 18 iulie.

(Românul, nr. 64, Arad, 18 iulie 1919, p. 1.)

Francezii pleacă din Arad.

Trupele franceze care se aflau în Arad în urma ordinului primit au părăsit Aradul eri d. am. la orele 4.

În localitate a rămas un detașament de legătură, politia secretă și telegrafiști.

Azi dim. va pleca spre Timișoara, d general de Tournadre cu statul său major.

Reamintim încă odată cetățenilor bunile oficii pe care le-a adus generalul în șederea sa aici, care lasă numai păreri de rău pentru 'toți acei care l-au înțeles pe acest mare prieten al românilor.

Înainte de plecare, eri d. general de Tournadre a făcut vizite de adio în familiile române arădane.

1919 iulie 20, Arad. Informație publicată în ziarul „Românul” privitoare la părăsirea Aradului, în ziua de 18 iulie, de către ultimele formațiuni militare franceze (batalioanele coloniale) și de către generalul Tournadre, însoțit de statul său major. Tricolorul francez a fost coborât, cu acel prilej, de pe turnul primăriei orașului.

(Românul, nr. 66, Arad, 20 iulie 1919, p. 2.)

Francezii rămași în Arad.

În 18 Iulie a. c. a dispărut de pe turnul casei orășenești tricolorul francez, – tot asemenea și de pe balconul casei comitatense, ca semn, ca francezii au părăsit Aradul, după ce au stat aici aproape șapte luni de zile.

În 18 Iulie d. a. la 4 ore, sub conducerea d. major Vincent au ieșit din fortăreață batalioanele coloniale franceze, după ce la 9 ore a. m. d. general de Tournadre, însoțit de statul său major plecase.

Înainte de a pleca, d. dr. Iustin Marșieu prefectul orașului și județului Arad, a făcut dlui general de Tournadre o vizită de adio în palatul Neumann, unde era reședința fostului guvernator al orașului. D. general și statul său maior au plecat în cinci automobile. În primul automobil era d. general de Tournadre, d. major Raymond șeful statului maior și d. sublocotenent Portal; al doilea automobil ducea pe secretarii de stat maior – iar celelalte trei automobile duceau personalul ofițeresc al statului maior.

1919 iulie 22, Arad. Articol apărut în ziarul „Românul” privitor la preluarea conducerii Liceului de Fete din Arad de către noul director român, dr. Lazăr Nichi, de la directorul de până atunci, Guta Jozsef, la data de 21 iulie 1919.

(Românul, nr. 67, Arad, 22 iulie 1919, p. 1.)

ANUL VIII, ARAD, Marți 22 iulie 1919, Nr. 67.

ROMÂNUL

Luarea în primire a liceului de fete din Arad.

Eri dimineață la orele 11, d. dr. Lazăr Nichi, noul director al liceului de fete și al școalei superioare de fete din Arad, însoțit de d. Nicolae Mihulin, directorul liceului „Moise Nicoară” din Arad, s-a prezentat în cancelaria directorului liceului de fete, d. Guta József, căruia prezentându-i ordinul primit prin prefectura orașului Arad dela G. D. R. subt Nr. 918-919, i-a cerut să predea instituțiunea dimpreună cu toată averea ei, statului român.

Directorul Guta József, declară, că *deși nu a primit dela forurile lui superioare(?)* îndrumări să predee instituțiunea, cedează în fața forței, predă instituțiunea cu toată averea ei statului român.

Se procedează apoi la formalitățile predării șalelor de studiu, a salei de gimnastică și a salei profesoriale.

Custodele museelor și bibliotecelor, când a fost somat, să predea lucrurile încredințate lor spre îngrijire, a declarat, că nu poate să îndeplinească această cerere, decât după somațiunea directă a directorului Guta, care dându-i ordin, muzeele și bibliotecile au fost preluate în bloc, rămânând pentru mai târziu a se face controlul amănunțit.

Averea în numerar, vr'o 12000 coroane a fost predată dimpreună cu registrele, în fața comisiunei, noului director liceal, d. dr. Lazăr Nichi.

Înainte de a se proceda la scrierea procesului verbal, cele trei profesoare au declarat că nu subscriu un proces verbal, în limba română, ci numai în ungurește. Simpla traducere a procesului verbal în ungurește nu le-a mulțumit.

După protestul profesoarelor maghiare, a fost chemat intendentul școalei, d. Ludovic Kovaciu, care a declarat, că depune jurământul *și l-a depus în limba romană*, adăugând, că va servi cu aceeași punctualitate statul român, cu care a servit timp de 11 ani statul maghiar.

După aceasta, noul director, d. dr. Lazăr Nichi, îi predă cheile tuturor salelor de învățământ. Zidirea se află în cea mai bună stare; curățenia pretutindeni este exemplară. *Rep.*

1919 august, 10, 15, Sântana. Proces-verbal încheiat de către Comisia de specialiști ai Antistiei comunale din Sântana cu ocazia evaluării, la fața locului, a pagubelor produse Căramidăriei cu Aburi și Fabricii de Țiglă din Sântana, provocate mai ales de Garda Roșie maghiară. Se arată că fabrica nu a putut funcționa în anul 1919 din cauza distrugerilor. (originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 347/1919, f. 2-3.)

TRADUCERE

Proces-verbal de estimare

încheiat în Sântana, la 10 august 1919, de către subsemnații, specialiști ai antistiei comunale

Au fost prezenți cei subsemnați.

Obiect: estimarea pagubelor produse de revoluție, respectiv de război, dar provocate mai ales de către Garda roșie, la Societatea în nume colectiv Frații Adelman și Ackermann – Căramidărie cu Aburi și Fabrică de Țiglă.

În urma intervenției personale a lui Adelman Iosif, membru al Societății, subsemnații specialiști și membri ai antistiei comunale, deplasându-ne la fața locului, am procedat la evaluare și am constatat următoarele pagube:

1. 17 bucăți obloane 95+35 a 80 cor. [oane].....136 c.[oroane],
(în continuare c.)
2. 2 bucăți uși a 180 c.....360 c.
3. 12 bucăți a 12. 4/4metria26c.....312 c.
- 4.1. toc de geam cu aripă cu tot 120+80.....600 c.
5. 2 bucăți obloane a 80 c.....160 c.
6. 27 bucăți zaruri (ivăre) de uși a 30 c.....810 c.
7. 1 masă de birou.....500 c.
8. 16.800 țigle a 1 c.16.800c.
9. 96 bucăți de geam.....2.450 c.
Report 22.128 c.
10. 178 bucăți geamuri, 43-21 cm a 25 c.4.450 c.
11. 39 „ „ „28-26„ „16 c.624 c.
12. 25 „ „ „42-38„ „26 c.650 c.
13. 19 „ uși „52-48„ „38 c.820 c.
14. 4 „ „ „58-29„ „30 c.120 c.

15. 1 ușă de 2 m.....	450 c.
16. 6 bucăți robinete cu 2 conducte.....	800 c.
17. 1 bucată manometru.....	300 c.
18. 2 „ „ „.....	200 c.
19. 1 „ robinet de evacuare.....	50 c.
20. 22 vagonete pentru transport argilă.....	1.100 c.
21. 8 sobe (de tuci)	800 c.
22. 2 manometre gaz.....	140 c.
23. 1 ungător de axă cu 1 m. țevă.....	120 c.
24. 2 „ de robinete.....	420 c.
25. 3 manometre presiune.....	2000 c.
26. 1 ungător cu ulei.....	100 c.
27. 1 burghiu.....	60 c.
28. 1 clește.....	150 c.
29. 1 cuptor.....	500 c.
30. toate uneltele dintr-un atelier.....	5000 c.
31. 1 bucată ungător.....	400 c.
32. 2 „ burghiuri pentru axă.....	60 c.
33. 5 „ ungătoare de ulei.....	450c.
34. 1 „ conductă principală.....	150c.
	42042
35. 1 aparat de sudat cu țevi.....	200 c.
36. 1 ungător de ulei al conductei principale.....	2000 c.
37. 1. „ „ a 80 m. țevă.....	1500 c.
38. 2 ungătoare pentru conducte.....	200 c.
39. 1 „ „ cu 2 m. Conductă	300 c.
40. 2 „ „ „ „.....	200 c.
41. 1 bucată curea de transmisie 7 m/8 cm.....	1000 c.
42. 1 „ „ a 10 m / 10 cm.....	1500 c.
43. 1 „ „ a 9m / 10cm.....	1350 c.
44. 1 „ „ a 19 m / 15 cm.....	2840 c.
45. 1 „ „ a 11 m/ 20 cm.....	12000 c.
46 „ „ „ a 11 m / 12 cm.....	1650 c.
47 „ „ „ a 10 m / 12 cm.....	1500 c.
48 „ „ „ a 10 m /10 cm.....	1500 c.

49	„ „ „ a 11 m / 12 cm.....	1650c.
50	„ „ „ a 10 m / 8 cm.....	1500 c.
51	„ „ „ a 12 m / 12 cm.....	1800 c.
52.	„ „ „ „.....	<u>1800 c</u>
Total.....		76532 coroane

adică șaptezeci și șase mii cinci sute treizeci și două coroane.

Având în vedere că din cauza lipsurilor de mai sus, fabrica nu a putut fi pusă în funcțiune în anul curent, întrucât acestea nu au putut fi procurate, se cere comisiei stabilirea pagubelor și totodată propunerea de compensare a acestora.

Cu aceasta, procesul-verbal fiind acceptat îl subscriem,

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

primar

mecanic

ss. Adelman Ferenc

Heib József

specialist

ss. Ackermann Antal

ss. Adelman Jozsef

Asociații

Subsemnații, membrii ai Comisiei de evaluare a pagubelor adevărim realitatea pagubelor cuprinse în paginile anterioare precum și corectitudinea evaluării lor.

Sântana 1919 august 15

Urmează semnăturile membrilor comisiei de evaluare

1919 august 14, Luncșoara. Situație privind pagubele produse de armata bolșevică maghiară bisericii și școlii din Luncșoara, județul Arad.

(D.J.A.N. Arad, *fond Parohia Ortodoxă Română Luncșoara*, dosar 9/1918-1922, f. 27.)

Conspect

despre pagubele cauzate prin armata maghiară bolșevică în decursul războiului în averea bisericească școlară ale comunei Bis. Luncșoara-Voșdoci.

N-rul curent	Numirea obiectului	Valoare		Din aceasta am primit dela stat. ungar		Mai e a se primi	
		cor.	fil.	cor.	fil.	cor.	fil.
1.	2 clopote recviratedela biserica din Luncșoara 61,5 kgrà 80	4920		246		4674	
2.	1 clopot dela biserica din Vosdoci 37 kgr.	2820		148		2672	
3.	Recvizitefizicaled ela școală	272	40			272	40
4.	100 coale hârtie dela oficiul parochial	10				10	
	Suma	8022	40	394		7628	40

Luncșoara, la 1/14 august 1919

ss. Ilie Cristea
cond. of. parohial

S-au prețuit prin:

Am văzut:
(urmează 2 semnături)

1919 august 21, Sântana. Proces-verbal încheiat de către Antistia comunală din Sântana cu ocazia constatării și stabilirii la fața locului a daunelor produse unităților de învățământ din localitate în timpul revoluției, de către armata maghiară (Garda Roșie). Sunt indicate cheltuielile avute cu refacerea stricăciunilor. (originalul în limba maghiară)

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Actele subprefectului, dosar 347/1919, f. 4.*)

TRADUCERE

Proces-verbal

Încheiat la 21 august 1919 în Sântana de către Antistia comunală despre pagubele cauzate în timpul revoluției de către armata (maghiară n.n.) /Garda Roșie și Garda Națională/ la școlile civile și elementare.

Au fost prezenți:

Ackermann Victor, notarul comunal, Éberlein Marton, primarul comunei, Schauer Ianos, tâmplar și Ackermann Karoly, geamgiu, ultimii doi chemați în calitate de specialiști.

Susnumita comisie, controlând flecare instituție de învățământ în parte a stabilit următoarele daune produse de Garda Roșie:

Școala elementară de băieți

Sticlă spartă de la două geamuri 40/48 cm a 28 cor. [oane], (în continuare c.).....196 cor.
 una bucată placă de masă sfărâmată.....40 c.
 un geam de la ușă a 28 c.....28 c.
 lipsa unei pardoseli.....10 c.
 sticle de geamuri a 28 c.....252 c.
 tablouri intuitive pentru învățământ.....1000 c.
 șase perdele a 150 c.....900 c.

Clădirea grădiniței

50 bucăți scaune arse a 50 c.....2500 c.
 40 metri cuiere pentru haine a 15 c.....600 c.

Akác ucca	Arok ucca
Alsomarospartsor	Árpád tér
Alsótemető	Asztalos Sándor ucca
Álmos ucca	Attila tér
Andrássy ut	Atzél Péter ucca
Andrényi Károly ucca	Aulich Lajos ucca
Angyal ucca	Bajza ucca
Apaffy Mihály ucca	Bakács Tamás ucca
Gróf Apponyi Albert körut	Baross Gábor ucca
Arany János ucca	Baross park
Aranykéz ucca	Batthyányi ucca

Báthory ucca
Behm ucca
Bercsényi Miklós ucca
Bethlen ucca
Bezerédi ucca
Béla tér
Bocskai tér
Boczkó ucca
Bodrogi ut
Borona ucca
Boros Béni-tér
Botond ucca
Chorin Áron ucca
Csaba ucca
Csalánköz
Csatorna ucca
Csemegi Károly ucca
Cserép ucca
Csernovits Péter ucca
Csiky Gergely ucca
Csokonai ucca
Csorda ucca
Czuczor ucca
Str. Spiru Gheorghe
Malul Mureşului
Cimitirul de jos
Str. Gelu
Bul. Regina Maria
Dimitrie Raicu
Badea Cârţan
Răşboieni
Bul. Gen. Dragalina
Str. Dimitrie Bolintineanu
„ Sarmisegethuza
„ Sărinđar
Piaţa Plevnei
Calea Banatului
Piaţa Împăratul Traian
General Berthelot
Str. Ioan Russu Sirianu
„ O. Iosif
„ Flămândă
„ Petru Rares
Parcul Eminescu
Str. Consistorului
„ Vasilie Paguba
„ Tribunalul Buteanu
„ Grigorie Alexandrescu
„ Pache Protopopescu
„ Siret
Piaţa Stefan Cel Mare
Piaţa E. Radulescu

Str. Tribunalul Dobra
Drumul Bodrogului
Str. General Coanda
Bulevardul Regele Ferdinand
Trandafirilor
Str. Sinagogei
„ Şezătoarei.
„ Moşilor
„ Putnei
„ Vodă Caragiale
„ Sabinelor
„ Aleaxndru Gavra
„ I. L. Caragiale
„ Budai Deleanu
„ Tribunalul Corches
„ Mărcianu
Damjanits ucca
Darányi János ucca
Deák Ferenc ucca
Dembinszky ucca
Dezsewify ucca
Dezső ucca
Dobó ucca
Dohány ucca
Drégely ucca
Dugonics ucca
Edelspacher ucca
Eke ucca
Eötvösi ucca
Erdélyi-ut
Erkel Ferenc ucca
Erzsébet ucca
Erzsébet Királyiné körut
Erzsébet-hid
Fa ucca
Fa-tér
Farkas ucca
Fábián Gábor ucca
Fábián László ucca
Fácán ucca
Felső temető
Ferdinánd ucca
Ferenc-tér
Florián ucca
Forray ucca
Fürj ucca
Gaál László ucca
Garai ucca
Gizella ucca
Gizella-tér
Görbe ucca
Gyár ucca

Bercsényi Miklós ucca
Bethlen ucca
Bezerédi ucca
Béla tér
Bocskai tér
Boczkó ucca
Bodrogi ut
Borona ucca
Boros Béni-tér
Botond ucca
Chorin Áron ucca
Csaba ucca
Csalánköz
Csatorna ucca
Csemegi Károly ucca
Cserép ucca
Csernovits Péter ucca
Csiky Gergely ucca
Csokonai ucca
Csorda ucca
Czuczor ucca
Str. Spiru Gheorghe
Malul Mureşului
Cimitirul de jos
Str. Gelu
Bul. Regina Maria
Dimitrie Raicu
Badea Cârţan
Răsboieni
Bul. Gen. Dragalina
Str. Dimitrie Bolintineanu
„ Sarmisegethuza
„ Sărindar
Piaţa Plevnei
Calea Banatului
Piaţa Împăratul Traian
General Berthelot
Str. Ioan Russu Sirianu
„ O. Iosif
„ Flămândă
„ Petru Rares
Parcul Eminescu
Str. Consistorului
„ Vasilie Paguba
„ Tribunalul Buteanu
„ Grigorie Alexandrescu
„ Pache Protopopescu
„ Siret
Piaţa Stefan Cel Mare
Piaţa E. Radulescu
Str. Tribunalul Dobra
Drumul Bodrogului

Str. General Coanda
Bulevardul Regele Ferdinand
Trandafirilor
Str. Sinagogei
„ Şezătoarei.
„ Moşilor
„ Putnei
„ Vodă Caragiale
„ Sabinelor
„ Aleaxndru Gavra
„ I. L. Caragiale
„ Budai Deleanu
„ Tribunalul Corches
„ Mărcianu
Damjanits ucca
Darányi János ucca
Deák Ferenc ucca
Dembinszky ucca
Dezsewify ucca
Dezső ucca
Dobó ucca
Dohány ucca
Drégely ucca
Dugonics ucca
Edelspacher ucca
Eke ucca
Eötvösi ucca
Erdélyi-ut
Erkel Ferenc ucca
Erzsébet ucca
Erzsébet Királyné körut
Erzsébet-hid
Fa ucca
Fa-tér
Farkas ucca
Fábián Gábor ucca
Fábián László ucca
Fácán ucca
Felső temető
Ferdinánd ucca
Ferenc-tér
Florián ucca
Forray ucca
Fürj ucca
Gaál László ucca
Garai ucca
Gizella ucca
Gizella-tér
Görbe ucca
Gyár ucca
György ucca
Hajó ucca

Hal tér
Háromveréb ucca
Határ ucca
Hasszinger ucca
Heim Domokos ucca
Hindenburg ut
Homok ucca
Holtmaros csatorna
Holtmaros sor
Hunyadi ucca
Huszár ucca
Illés ucca
Ilona ucca
Iványi ucca

„Tribunul Axente
„Sublt. Z. Tampa
„Mihai Eminescu
„Ionel Ciordaș
„Simion Balint
„Sft. Gheorghse
„Tudor Vladimirescu
„Horațiu
„Nicolae Balcaș
„Cornel Leucuția
„Cornel Popeseu
„Sft. Iile
„Bucur
Calea Ardealului
Str. Ciprian Porumbescu
„Virginia Hotaran
Bul. Carol I
Podul Decebal
„1 Decembrie
Piața Lemnului
Str. Udrea
„Unirei
„Colonel Paulian
„Necin Bogdan
Cimitirul Eternitatea
Str. Gheorghe Popa
Piața Mihai Viteazul
Str. Nicu Filipescu
„Meșianu
„Carmen Silva
„Pipos
„Paologu
„Elena
Piața Sf. Elena
Str. Selinberg
„Fabricei
„Sava Raicu
Str. Muciu Scaevola
Piața General Bernát
Str. Ielelor
„G. Cantacuzino
„29 Decembrie
„Sublt Ecat. Teodoriu
Calea Aurel Vlaicu
Str. Meșterul Manole
Canalul Mureșului
Str. Banul Mărăcine
„Matei Corvin
„Concordiei
„Oituz
„Minervei
„Dobrogea

Iskola ucca
Jokai tér
József főherceg ut
Juliász ucca
Kalász ucca
Kapa ucca
Karolina ucca
Kasza ucca
Katona József ucca
Kazinczy ucca
Kálmán ucca
Kálvin János ucca
Gróf Károlyi ucca
Gróf Károlyi hid
Kelemen tér
Kinizsi Pál ucca
Kiss Ernő ucca
Kis ucca
Kisfaludy ucca
Kismolnár ucca
Klapka ucca
Knézich Károly ucca
Kosár ucca
Kossuth Lajos ucca
Kossuth Lajos tér
Kossuth Lajos park
Koszoru ucca
Koszoru ucca
Kovács ucca
Kólcsey ucca
Kónyók ucca
Kóvér Gábor ucca
Kozép ucca
Kulturpalota tér
Kurta ucca
Kut ucca
Kürtösi-ut
Lahner György ucca
Lajos ucca
Lázár Vilmios ucca
Legelősor
Lehel ucca
Gróf Leiningen ucca
Lenkei ucca
Lipót ucca
Liszt Ferenc ucca
Lovarda ucca
Lövész ucca
Lujza ucca
Luther-tér
Libás-düllő
Madách Imre ucca

„ Scoalei
Piața Liceului
Bul. Reg. Ferdinand
Str. Pacurarilor
„ Șoimului
„ Capitan Ignat
„ Crișan
„ Numa Pompiliu
„ Schitu Măgureanu
„ Iosif Vulcan
„ Sft. Spiridon
„ Ioan Calvin
„ Gheorghe Ionescu
Podul Împăratul Traian
Piața Sft. Sava
Str. Paul Chinezu
„ Vicentiu Babeș
„ Zinelor
„ Dimitrie Cantemir
„ V. A. Ureche
„ Ovidiu
„ Porumbaru
„ Pionerilor
„ Mărășești
Bul. Regele Ferdinand
Parcul Unirei
Str. Sârbească
„ Constantin Brancoveanu
„ Faurilor
„ I. Ilarie Chendi
„ Aviator V. Gheorgescu
„ Crișului
„ Blandusiei
„ Piața Xenopol
Str. Dominița Ancuța
„ Fantani
Calea 6. Vanatori
Str. Barbu Delavrancea
„ Sft. Dumitru
„ Brancoveanu
„ Campineanu
„ Buciumului
„ Miron Costin
„ Egalitatei
„ Dr. Romul Veliciu
„ Țepeș Vodă
„ Turnului
„ Peneș Curcanul
„ Popa Ioan Russu
Piața Luther
Str. Poetul
„ Stirbei Vodă

Magyar ucca
Magyar ucca
Margit ucca
Marostáj
Maros ucca
Martinovics ucca
Mária ucca
Mező ucca
Mély ucca
Mihály ucca
Mikes Kelmen ucca
Miklós ucca
Mikolai Bertalan ucca
Mikszáh Kálmán ucca
Mozdony ucca
Munkácsy Mihály ucca
Nagy Sándor ucca
Nagyvárad-ut
Nádor ucca
Nyáray ucca
Neuman Samu-ut
Névtelen ucca
Nyul ucca
Ocskay ucca
Oláh ucca
Orczy ucca
Ormay Norbert ucca
Orovil ucca
Ovár ucca
Ovár-tér
Part ucca
Part ucca
Pámány Péter ucca
Perényi ucca
Petőfi ucca
Pécskai ut
Péter ucca
Pöltenberg Ernő ucca
Purgly Lajosné ucca
Radnai ut (gr. Tisza István ut)
Rákóczi ucca
Reviczky ucca
Rét ucca
Révai ucca
Rózsa ucca
Rövid ucca
Rövid ucca
Salacz park
Salacz ucca
Sarlot Domokos ucca
Sárosi ucca
Schweidel József ucca

„ Episcopul D. Radu
„ Gradinărilor
„ Margaritar
„ Văcarești
„ Mureșului
„ Rea Sylvia
„ Brutus
„ Oteteleşanu
„ Spătarul Borcea
„ Rahovei
„ Mihai Cogalniceanu
„ Griviței
„ I. Ivreanu
„ C. Negruzzi
„ Francezză
„ Nicolae Grigorescu
„ Costache Negri
Calea Bihorului
Str. Andrei Mureșianu
„ Marginei
Calea Aurel Vlaicu
Str. Alexandru cel Bun.
„ Iustinian
„ Oltului
„ General Doda
„ Anton Mocioni
„ Targoviste
„ Ioan Creangă
„ Cetății
Piața Cetate Veche
Str. Serban Vodă
„ Neculcea
„ B. P. Hașdeu
„ Dimitrie Greceanu
„ Moise Nicoara
Calea Aurel Vlaicu
Str. Brumărel
„ T. Ciontea
„ D-na Balașa
Calea Radnei
Str. Gh. Barițiu
„ Retezat
„ Măgurele
„ I. P. Desseanu
„ Bologa
„ Dosoftei
„ Carmen Sylva
Parcul Mureșului
Str. Alexandri
„ I. Rațiu
„ Take Ionescu
„ N. Oncu

Simándi ut
Simon ucca
Br. Simonyi ucca
Sina ucca
Sörház ucca
Szabadság tér
Szarvas ucca
Szárazér csatorna
Szeglet ucca
Szekeres ucca
Szerb ucca
Szentleányfalvi ut
Szent Antal ucca
Szent János tér
Szent László ucca
Szent Pál ucca
Szent Péter tér
Széchényi ucca
Szél ucca
Szilágyi Dezső ucca
Szoros ucca
Szöllő ucca
Tabajdy Károly ucca
Tancsics ucca
Tehen ucca
Teleky ucca
Temető ucca
Templom ucca
Tél ucca
Tököly tér
Tököly Imre ucca
Tinódy ucca
Gróf Tisza István ut
Toldi ucca
Tompai Mihály ucca
Töltés ucca
Török Gábor ucca
Török Ignác ucca
Trefort Agoston ucca
Trombita ucca
Uj ucca
Uj ucca
Urbán Iván ucca
Vadászkürt ucca
Varjassy József ucca
Varjassy Lajos ucca
Vass ucca
Vas Gereben ucca
Vágóhid ucca
Városliget
Vásár-tér
Vásártéri ucca

Calea Simandului
Str. Aurel Suceu
„ Gheorghe Lazar
„ Călugăreni
Piața Eleana Doamna
Piața Avram Iancu
Str. Veronica Micle
Canalul Folișor
Hatmanul Arbore
Str. Dragos Voda
„ Anton Pan
Calea Fiului
Str. Sincai
Piața Sft. Ioan
Str. Cloșca
„ Cercetașilor
Piața Luptei
Str. Horia
„ Mos Ajun
„ Aprodul Purice
Făt Fromos
Str. Jianu
„ General Grigorescu
„ Augustini
„ Vasilie
„ Vasilie Stroiescu
„ Bogdan Voievod
„ Bisericei
„ Teiul Doamnei
Piața Catedralei
Str. Cuza Vodă
„ Moldova
Calea Radnei
Str. Cosiuzeana Ileana
Str. Sft. Treime
„ Barbu Lăutaru
„ Teodor Serb
„ Grănicerilor
„ Basarab Vodă
„ Alexandru Lahovari
„ Nouă
„ Veche
„ Dorobanților
„ Ghică Vodă
„ Ghiba Birta
Calea Andrei Saguna
Str. Ioan Weitzer
„ Despot Vodă
„ Abatorului
Padurița Orașului
Piața Targului
Calea Victoriei

Vende ucca
Verbőczy ucca
Vécsey ucca
Vilmos ucca
Virág ucca
Völgy ucca
Vörösmarty ucca
Weitzer János ucca
Wesselényi ucca
Zimándi-ut
Zoltán ucca
Zrinyi ucca
Zsófia ucca

Str. E. Stătescu
„ Mircea Stătescu
„ Episc. Ciorogariu
„ Romul
„ Remus
„ Primăvarei
„ Colonel Pirici
„ I. Bratianu
„ Coşbuc Ghe.
„ Surorilor
„ Soarelor
„ Românului
„ Alba Iulia

1930 octombrie 19, Nădab. Cererea reprezentanților foștilor membri ai Gărzii Naționale Române din Nădab, județul Arad, privind împrumutarea lor cu terenuri disponibile din rezerva de stat. Se arată că în primăvara anului 1919 au fost maltratați și întemnițați în închisori din Ungaria, de către trupele comuniste. (Este vorba despre unități ale Armatei Roșii ungare, care acționau în zonă în acea vreme n.n.).

(D.J.A.N. Arad, fond P.J.A., Cabinetul prefectului, dosar 6/1930, f. 152.)

DOMNULE PREFECT

Subsemnații reprezentanți ai foștilor gardiști naționali români din Nădab, cu onoare venim a Vă supune următoarele:

La glasul Onor. Conziliu Dirigent și a conducătorilor lui în toamna anului 1918 am intrat în garda națională din aceasta comună pt. a restabili ordinea și pregăti poporul pentru marea adunare națională de la Alba Iulia. Ca adevărați ostași a acestei idei am luptat putând zice că noi am decretat primaora aceasta unire la Chișineu într-o mare adunare poporală.

În primăvara anului 1919 am fost însă prinși de trupele comuniste maltratați și întemnițați în diferitele centre ale Ungarie. Cum de atunci și până azi nimeni nu sa gândit de suferințele noastre, iar azi Corpurile legiuitoare au bine voit a aduce o lege prin care din rezervele statului disponibile și acești internați și întemnițați să fie împrumutați.

Cum în hotarul comunei noastre într-o zonă de 5 km. / cum cere legea / se află rezervă de stat, iar nouă ne făcându ni se până în prezent aceasta împrumutare, cu tot respectul Vă rugăm binevoii a interveni locului în drept ca din acestea rezerve de stat să fim împrumutați sau luându se în conziderare suferințele noastre să fie vândute nouă pe un preț staverit de stat plătit în 10 ani.

Repentându ne cererea suntem în

Nădab la 19 Octombrie 1930

Al D Voastră:

Din încredințarea internaților și întemnițaților politici.

Președinte

ss. Ioan Drăgan

Secretar,

ss. Gheorghe Sechel

1932 aprilie 2, Arad. Cererea studentei Adriana Popescu adresată prefectului județului Arad, în care petenta menționa că era fiica preotului Cornel Popescu din Șimand și că tatăl ei a fost omorât de bolșevici în primăvara anului 1919. De asemenea, preciza că, în memoria martiriului tatălui său, o stradă din orașul Arad îi purta numele.

(D.J.A.N. Arad, *fond P.J.A., Acte administrative, document 9910/1932, f. 1-2v.*)

Ca orfan de război scutită de timbru

Domnule Prefect!

Subsemnata orfană de război Adriana Popescu dom. în Nădab jud. Arad, fiica martirului Preot Cornel Popescu din Șimand, al cărui tată a fost omorât în mod mișelesc în primăvara anului 1919 de către bandele bolșevice și al cărui nume i-l poartă drept răsplată și o stradă din orașul Arad, de prezent fiind studentă la Institutul Superior de Educație Fizică din București, din lipsă de numerar nu pot continua studiile și nu pot merge în vacanța Paștelui la excursia aranjată de susnumitul Institut sub Patronajul înalt al M.S. Regelui, care costă 5.000 lei. Având în vedere că reprezintă județul Arad la Institutul de mai sus, unde anual pot fi primite numai 22 studente, pentru care locuri au concurat la examenul de admitere cca 150 eleve, astfel făcând cinste județului nostru, prin obținerea unui loc.

Având în vedere că onorata Comisie Interimară a Județului Arad, apreciind motivele de mai sus, mi-a votat cu unanimitate în ședința ținută la 4 Februarie 1932 suma de lei 5.000. - . ceea ce însă nu s-a aprobat la Inspectoratul din Timișoara.

Având în vedere că, Domnul Prefect este în drept a aproba din fondul strâns dela comunele județului Arad pentru scopuri culturale suma solicitată.

Respectuos vă rog să binevoiți a-mi acorda ajutorul cerut în suma de lei 5.000 din fondul susmenționat, plătind suma la mâinile D-lui Ing. Ion Gheorghiu sau Dr. Aurel Lazăr membrii în Com. Int.

Cu toată stima:

ss. Adriana Popescu